

STATI

Vnější sankce EU v právní teorii i praxi

Pavel Svoboda*

Abstrakt: Článek představuje základní souhrnnou právní informaci o mezinárodních (vnějších) sankcích, jež přijímá EU. Podstatou je rozlišení těchto sankcí na ty, které provádějí sankce Rady bezpečnosti OSN v nezměněném rozsahu (prováděcí sankce), oproti těm, které buď rozsah původních sankcí rozšiřují (doplňkové sankce), anebo jsou na nich nezávislé (autonomní sankce). Dále se článek věnuje právním aktům EU, kterými se tyto sankce ukládají: zde se jedná zejména o právní problémy vyplývající z rozdělení pravomocí mezi EU a jejími členskými státy, zejména mezi výlučnou pravomocí EU v oblasti společné obchodní politiky oproti převážně mezivládní společné zahraniční a bezpečnostní politice EU, ovládané Radou EU, tj. členskými státy. Článek se také zabývá prováděním vnějších sankcí EU členskými státy EU a jejich soudnímu přezkumu, zejména Soudním dvorem EU. Zvláštní pozornost je věnována jednak lidskoprávním aspektům celé problematiky, jednak právním problémům, které vznikají z kolizí s jinými autonomními sankčními systémy, zejména se sankcemi USA.

Klíčová slova: EU, mezinárodní sankce, omezující opatření, sankce OSN, společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP)

Úvod

Vojenská agrese Ruska proti Ukrajině má za následek nejrozsáhlejší aktivaci mezinárodních sankcí od konce druhé světové války. To vyvolalo mj. zájem odborné veřejnosti o tento právní institut obecně. V tomto článku se však nebudeme věnovat analýze konkrétních sankcí uvalených v kontextu této války, ani mapování všech existujících sankčních režimů, natož hodnocení jejich efektivity,¹ ale právním problémům sankcí ukládaných – vedle OSN – Evropskou unií (EU). Jisté geopolitické mimoprávní informace, které článek jakožto tzv. materiální prameny zkoumané právní úpravy obsahuje, jsou nutné k ozřejmení fungování celého unijního sankčního systému.

1. Sankce EU obecně

EU má ve smyslu čl. 47 SEU mezinárodně-právní subjektivitu,² a proto i ona může přijímat mezinárodní – vnější³ sankce, jež se oficiálně nazývají „omezující opatření“. V tomto článku se však pro stručnost omezíme na výraz „sankce“.

* Doc. JUDr. Pavel Svoboda, DEA, Ph.D. Autor je docentem Vysoké školy finanční a správní v Praze a Právnické fakulty Univerzity Karlovy a předsedou správní rady Institutu pro křesťansko-demokratickou politiku. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6180-7818>. Autor děkuje za cenné připomínky JUDr. Emilu Rufferovi, Ph.D.

¹ K tomu přehledně Evropský parlament. EU sanctions: A key foreign and security policy instrument. EPRS 2018, s. 7 an. Dostupné online.

² Srov. SVOBODA, P. *Právo vnějších vztahů Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 15 an.

³ Vnější vztahy znamenají vztahy mezinárodní či zahraniční EU. Smlouvy většinou hovoří o „vnějších činnostech“, avšak „vnější vztahy“ jsou tradiční *terminus technicus*, použitý i v čl. 18/4 SEU.

Právo EU nedefinuje ani sankce, ani omezující opatření. Sankce obecně podle právní teorie znamená „část právní normy, v níž je stanovena újma (postih) za porušení právních povinností stanovených v dispozici právní normy“.⁴ I proto EU patrně používá pojem „omezující opatření“, protože – jak se ukáže níže v části 5.2 – ne vždy sankcionovaná osoba porušuje svoje právní povinnosti v přísně právním smyslu.

2. Stručná historie

Až do osmdesátých let bylo ukládání hospodářských sankcí vyhrazeno členským státům na základě dnešního čl. 347 SFEU o povinnosti vzájemných konzultací v případě přijímání mezinárodněbezpečnostních opatření. Se začátky Evropské politické spolupráce (EPS) došlo i na obchodní omezení založená na dnešním čl. 207 SFEU, a to proti Sovětskému svazu⁵ a proti Argentině v zájmu vojenské obrany členského státu.⁶ Teprve Maastrichtská smlouva (1991) zavedla specifické právní základy pro přijímání ekonomických sankcí proti státům (čl. 60 a 301 SES⁷). Ty ale měly jen omezenou efektivitu a navíc plošně postihovaly celé obyvatelstvo dané země, což mělo nežádoucí humanitární důsledky. Proto se do značné míry přešlo na cílené „chytré“ sankce proti jednotlivcům a nestátním entitám, zejména v rámci boje proti terorismu; ty ale bylo třeba přijímat v kombinaci s právním základem dnešního čl. 352 SFEU o tzv. subsidiárních pravomocích (klauzule flexibility), protože čl. 60 a 301 SES byly omezeny jen na sankce proti státům.⁸ Tuto praxi napravila Lisabonská smlouva (2007).⁹

3. Povaha sankcí EU

Sankce EU jsou jednostranné úkony EU, jež obvykle mají tyto společné znaky:

- 1) základ v politickém rozhodnutí SZBP, často navazující na rezoluci RB (viz část 6.1 níže);
- 2) povinnost respektovat zásady, zejména zásady proporcionality¹⁰ a rovného zacházení,¹¹

⁴ Srov. GERLOCH, A. *Teorie práva*. 7. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2017, s. 39.

⁵ Reakce na vměšování bývalého SSSR do polských záležitostí 1981–1984, srov. nařízení 596/82 nebo porušování lidských práv a zásad demokracie v Jihoafrické republice, srov. nařízení 3302/86; zástupci vlád členských států v Radě přijali souběžně s nařízením 3302/86 i rozhodnutí 86/517 o pozastavení přímých investic v Jižní Africe.

⁶ Srov. nařízení 877/82 pozastavující po dobu malvínské krize (Velká Británie v. Argentina ve sporu o Falklandské ostrovy) dovoz zboží z Argentiny, jakkoliv Falklandské ostrovy nejsou součástí území EU.

⁷ Srov. C-84/95 *Bosphorus*.

⁸ Např. v rámci boje proti terorismu vnitroevropskému (C-354/04 *P Gestoras Pro Amnistía*) či mezinárodnímu (C-402&415/05 *P Kadi I*, body 181–236).

⁹ K historii SZBP viz např. SVOBODA P. *Právo vnějších vztahů Evropské unie*, s. 215 an.

¹⁰ Srov. C-72/15 *Rosneft*, body 146 až 150; C-548/09 *P Bank Mellī Iran*, bod 114.

¹¹ Zásada rovného zacházení nezakazuje Radě, aby se v rámci svého širokého uvážení zaměřila jen na určité podniky z určitých odvětví, pokud je tato volba v souladu s cílem sledovaným opatřeními. Srov. C-72/15 *Rosneft*, bod 132. Hospodářské subjekty se také nemohou úspěšně spoléhat na zásadu legitimního očekávání proti zavedení takových opatření. Srov. T-434/11 *Europäisch-Iranische Handelsbank*, bod 174.

- 3) povinnost dodržovat obecné cíle EU (čl. 3 SEU) i specifické cíle vnější činnosti Unie (čl. 21 SEU);¹²
- 4) povinnost respektovat mezinárodní právo;¹³
- 5) povinnost členských států stanovit tresty za nedodržování sankcí (viz 9.1 níže);
- 6) důraz na dodržování lidských práv (viz 9.2 níže);
- 7) multilaterální povaha: EU zřídka uvaluje sankce sama, zpravidla s návazností na RB či ve spolupráci s USA a dalšími zeměmi (viz 6.3 níže);
- 8) možnost pozastavit aplikaci z humanitárních důvodů (např. dovoz léčiv);
- 9) možnost dalších autonomních výjimek z aplikace sankcí stanovených členskými státy.

Většina sankcí EU pak z právního pohledu je nástrojem, jenž spojuje převážně mezivládní společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP) a ostatní převážně nadnárodní vnější vztahy EU.¹⁴

Na rozdíl od původních obecných sankcí pokrývajících celé státy a jejich obyvatelstvo mají současné sankce EU (i OSN) povahu tzv. cílených – inteligentních – chytrých sankcí, a to zejména po humanitárním dopadu obchodního embarga OSN na Irák 1990–2003; chytré sankce citelně postihují osoby odpovědné za dané chování – zpravidla politické a vojenské představitele režimu – a zároveň minimalizují nepříznivé humanitární dopady na obyvatelstvo. Výjimkou z tohoto pravidla jsou sankce proti Sýrii a KLDR.

Tyto sankce nemají trestněprávní povahu. Podle Evropské komise „omezující opatření EU nejsou trestem. Jejich cílem je přimět ke změně politiky nebo činnosti tím, že se zaměří na země mimo EU, jakož i na subjekty a jednotlivce odpovědné za dané protiprávní jednání.“¹⁵ Také podle Soudního dvora EU (SDEU) vnější sankce EU nepředstavují trestní sankce, ani neznamenají obvinění trestněprávní povahy, ale spíše preventivní opatření.¹⁶ To vysvětluje mj. systematické používání pojmu „omezující opatření“ v oficiálních textech namísto „sankce“.

¹² Sem patří: podpora svých hodnot a zájmů, ochrana občanů EU, mír, bezpečnost, udržitelný rozvoj planety, solidarita a vzájemná úcta mezi národy, volný a spravedlivý obchod, vyměnění chudoby, ochrana, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv, především práv dítěte, demokracie, právní stát, dodržování a rozvoj mezinárodního práva, zejména dodržování zásad Charty OSN, preference multilaterální diplomacie.

¹³ Dodržování mezinárodního práva je právní zásadou EU; srov. čl. 3 odst. 5 a čl. 21 odst. 1 SEU. Srov. též např. C-812/79 *Burgoa*, bod 9 (povinnost orgánů EU nebránit plnění závazků členských států EU podle Charty OSN); T-115/94 *Opel Austria*, body 90–95 [Zásada dobré víry (čl. 18 VÚSP 1969) a zákaz frustrace mezinárodních smluv]; C-162/96 *Racke* (suspenze a ukončení vnější smlouvy a obyčejové mezinárodní právo, kooperační smlouva s bývalou Jugoslavií); C-584,593,595/10 *P Kadi II*, bod 103 (zachovávání mezinárodního míru a bezpečnosti, když EU provádí rezoluce RB na základě kapitoly VII Charty OSN).

¹⁴ K rozdílu mezi mezivládními a nadnárodními prvky ve vnějších vztazích viz např. SVOBODA P. a kol. *Nadnárodní prvky v Evropské unii a jejím právu*. Praha: Leges, 2022, s. 100 an.

¹⁵ Srov. <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/overview-sanctions-and-related-tools_en>; konzultováno 24. 5. 2022.

¹⁶ T-341/07 *Sison*, bod 101. Srov. též GORDON, Joy. The United Nations Security Council and the emerging crisis of legitimacy. *Yale Journal of International Affairs*. 2014, č. 9, s. 40.

4. Obsah sankcí

Sankce EU můžeme podle obsahu omezení dělit zásadně do následujících skupin:

- 1) hospodářské sankce,¹⁷ zejména
 - a) zákaz dovozu nebo vývozu určitého zboží, např. zákaz dovozu ropy do KLDŘ,
 - b) zákaz investic, např. do ropného průmyslu v KLDŘ, na Krymu a v Sýrii,
 - c) finanční služby – např. zákaz bankovních operací s KLDŘ, úvěry některým ruským bankám či energetickým společnostem, odpojení některých ruských bank od systému SWIFT,
 - d) zákaz dopravních služeb – letecká, železniční či námořní doprava do KLDŘ, Sýrie, Ruska,
 - e) zmrazení majetku osob či entit zařazených na sankční seznam (nejde však o vyvlastnění),
 - f) pozastavení rozvojové pomoci a úvěrů podle čl. 96 úmluv z Cotonou vůči Fidži, Zimbabwe, Togu, Burundi,
 - g) odebrání rozvojových obchodních preferencí podle režimů GSP či GSP+, např. Myanmaru/Barmě, Bělorusku, Srí Lance;
- 2) zbrojní embargo;
- 3) zákaz vstupu a pohybu osob zařazených na sankční seznam: ty nemohou vstoupit na území EU nebo vycestovat mimo členský stát, jehož jsou státními příslušníky, jedná-li se o občana EU;
- 4) diplomatické sankce – vyhoštění diplomatů, přerušování diplomatických styků, pozastavení oficiálních návštěv apod.;¹⁸
- 5) pozastavení spolupráce se třetí zemí (vč. bojkotu sportovních a kulturních akcí).¹⁹

5. Působnost sankcí

Níže rozlišíme věcnou, osobní, územní a časovou působnost sankčních opatření.

5.1 Věcná působnost

Rada má široký prostor pro uvážení působnosti „postojů Unie“²⁰ podle čl. 29 SEU – kam patří i základní sankční *rozhodnutí* Rady – co do typu opatření, jejich trvání²¹ či věcné působnosti, pokud mj.

¹⁷ Pro základní přehled srov. např. web MF ČR: <<https://www.mfcr.cz/cs/archiv/agenda-financniho-analytickeho-utvaru/mezinarodni-sankce/prehled-sankci/>>.

¹⁸ Srov. § 4 odst. 2 zákona č. 69/2006 Sb., o provádění mezinárodních sankcí (v novelizovaném znění), jenž sankce připouští v oblastech obchodu a služeb, peněžních převodů, používání jiných platebních prostředků, nákupu a prodeje cenných papírů a investičních nástrojů, dopravy, spojů, technické infrastruktury, vědeckotechnických styků, kulturních styků, sportovních styků, pohybu osob, poskytování veřejných prostředků nebo veřejných zakázek.

¹⁹ Sankce pod body (4) a (5) mají poněkud odlišnou povahu od předchozích sankcí, protože nejsou realizovány přijetím právního aktu EU, ale převážně v rámci pravidel diplomatických styků kodifikovaných ve Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích (VÚDS 1961).

²⁰ C-72/15 *Rosneft*, body 88 a 132; C-440/14 P *NIOC*, bod 77; T-255/15 *Almaz-Antey*, bod 94.

²¹ C-72/15 *Rosneft*, body 146–149.

- 1) spadají do oblasti působnosti SZBP, jak je vymezena v čl. 24 odst. 1 SEU, tj. že zahrnuje „všechny oblasti zahraniční politiky“. To z hlediska důvodů a cílů ukládání vnějších sankcí poskytuje Unii rozsáhlý prostor pro uvážení;
- 2) jsou v souladu s cíli SZBP (čl. 21 SEU), proto jejich cílem je zejména podpora demokratizačních procesů, udržování míru, dodržování lidských práv, boj proti terorismu, reakce na činnosti související se šířením jaderných zbraní, anexi cizího území, úmyslnou destabilizaci svrchovaného státu;
- 3) odkazují na konkrétní záležitost zeměpisné nebo tematické povahy a
- 4) nemají povahu operativní akce ve smyslu čl. 28 SEU.²²

Konkrétní obsah sankcí (embarga, zákazy vstupu apod.) však čl. 29 SEU neobsahuje; ponechává tyto otázky právě na daných rozhodnutích.

Pokud jde o navazující sankční *nařízení*, čl. 215 SFEU omezuje jejich věcnou působnost na „opatření“, jež jsou „nezbytná“, „omezující“ a hlavně hospodářské povahy – spočívající v „přerušení nebo omezení, částečně i úplně, hospodářských a finančních vztahů s jednou nebo více třetími zeměmi“. Takovým opatřením může být např. embargo na určité zboží a technologie pro určitá odvětví,²³ zákaz prodeje a dodávky zbraní či souvisejícího materiálu²⁴ nebo o zákaz obchodu s určitým zbožím nebo službami, jako jsou finanční služby,²⁵ stejně jako zákaz investic, buď v určité zeměpisné oblasti nebo v určitých subjektech nebo odvětvích,²⁶ včetně zmrazení finančních prostředků a hospodářských zdrojů konkrétní osoby.²⁷

Součástí sankčních režimů podle čl. 215 SFEU je i zákaz obcházení sankcí.²⁸

EU a její členské státy jsou členy Světové obchodní organizace (WTO),²⁹ obchodní politika je v naprosté většině ve výlučné pravomoci EU, a proto sankce EU proti ostatním členům WTO musejí navíc být v souladu s bezpečnostními výjimkami podle čl. XXI Všeobecné dohody o obchodu a clech (GATT), která umožňuje smluvním stranám podniknout kroky nezbytné k ochraně svých základních bezpečnostních zájmů. Toto je povinnost především EU, protože mezinárodní obchod spadá z valné části do výlučné pravomoci EU.

²² T-256/11 Ezz, bod 42; T-681/14 El-Qaddafi.

²³ Zejména doprava, telekomunikace, energetika, ropa, plyn, nerostné zdroje nebo cestovní ruch; např. nařízení 325/2013 či nařízení 1351/2014.

²⁴ Zejména zboží dvojího užití; např. nařízení 833/2014. srov. zákon č. 594/2004 Sb., jímž se provádí režim Evropských společenství pro kontrolu vývozu zboží a technologií dvojího užití.

²⁵ Srov. např. nařízení 1332/2013.

²⁶ Srov. např. nařízení 2015/1861.

²⁷ Srov. např. nařízení 270/2011.

²⁸ Srov. např. čl. 7 odst. 4 nařízení 423/2007: „Vědomá a záměrná účast na činnostech, jejichž cílem nebo následkem je přímé nebo nepřímé obejití opatření uvedených v odstavcích 1, 2 a 3, se zakazuje.“ Srov. též C-72/11 Afrasiabi; T-492/10 Melli Bank; T-174/12 & T-80/13 Syrian Lebanese Commercial Bank. Ke kriminalizaci obcházení unijních sankcí viz část 7.4 níže.

²⁹ Srov. <www.wto.org>.

5.2 Osobní působnost

Provádět unijní sankce jsou povinny subjekty práva EU, zejm. členské státy a jejich orgány, občané EU (ať už se momentálně nachází na území EU či nikoli – např. obchodní cestující aj.) a právnické osoby zřízené podle práva členského státu EU (včetně poboček unijních společností ve třetích zemích).

Podle SDEU sankční rozhodnutí podle čl. 29 SEU se neomezují pouze na „*programové akty či prostá prohlášení o úmyslu*“, ale mohou – a to je důležité pro sankce – také spočívat v „*rozhodnutí stanovící opatření, která mohou přímo změnit právní postavení jednotlivců*“.³⁰

Podobně i sankce podle čl. 215 SFEU lze přijmout vůči jedné nebo více třetím zemím; to ale zahrnuje jak jejich území a státní orgány, tak i právnické či fyzické osoby takové třetí země či různé *skupiny* nacházející se na jejím území: např. Hamas, Al Kajdá, Tálibán, Brigády mučedníků Al-Aksá a osoby na ně napojené. Tzv. inteligentní – chytré – cílené sankce (angl. *smart sanctions*) spočívají právě v zaměření ne na státy a jejich orgány, ale na konkrétní fyzické nebo právnické osoby a skupiny nebo nestátní subjekty (např. teroristické skupiny), ať už napojené na konkrétní třetí zemi, či nikoliv.

Sankce vůči třetí zemi tak mohou být namířeny proti určitým osobám nebo subjektům, aniž by bylo nutno prokázat, že se samy o sobě chovaly nedovoleným způsobem, pokud existuje dostatečné propojení mezi nimi a sankcionovanou zemí:³¹ jde zejména o „*vedoucí představitele takové země, jakož i jednotlivce a subjekty, kteří jsou s těmito představiteli spojeni nebo jsou jimi přímo či nepřímo kontrolováni*“,³² včetně velení armády.³³ Propojení s takovou osobou či skupinou však nelze bez důkazu předpokládat u rodinných příslušníků obchodníků dané země³⁴ či poradců vlády.³⁵ Cílem sankcí mohou být i hospodářské subjekty, např. banky, pokud jsou navázány na stát nebo mohou být nástrojem obcházení sankcí.³⁶ Dostatečné propojení na stát lze předpokládat i u manažerů takových subjektů, ne však u řadových zaměstnanců.³⁷

5.3 Územní působnost

Sankce EU se vztahují na území EU, respektive členských států EU, a to včetně jejich vzdušného prostoru a pobřežního moře vymezeného dle čl. 2 UNCLOS.

5.4 Časová působnost

Sankce EU (přinejmenším ty, které jsou založeny na rozhodnutí SZBP) se přijímají na omezenou dobu, ne déle než na rok, ale někdy jen na šest či tři měsíce. Ke konci tohoto období EU přezkoumá situaci a rozhodne, zda sankce prodlouží, či nikoli. Touto časovou omezeností se mj. liší od sankcí USA (viz 6.3 níže).

³⁰ T-256/11 Ezz, bod 1.

³¹ C-376/10 P *Tay Za*, body 63 až 64.

³² C-402&415/05 P *Kadi I*, bod 166.

³³ C-330/15 P *Tomana*, bod 84.

³⁴ C-376/10 P *Tay Za*, body 66 až 71; T-202/12 *Bouchra Al Assad*, bod 97.

³⁵ T-441/11 *Peftiev*, bod 181.

³⁶ T-492/10 *Melli Bank*; T-174/12 & T-80/13 *Syrian Lebanese Commercial Bank*.

³⁷ T-58/12 *Nabipour*, body 106 až 114.

6. Druhy unijních sankcí

EU aktuálně udržuje přes 40 sankčních režimů vůči cca 30 zemím, což je globálně nejvíce po USA.³⁸ Dají se kategorizovat podle řady kritérií, zejména ale podle zaměření, podle cíle a podle mezinárodněprávní souvislosti.

Podle *zaměření* lze konstatovat, že čtyři z aktuálních sankčních režimů jsou horizontální – tematické povahy, umožňující sankcionovat kybernetické útoky, použití a šíření jaderných zbraní, terorismus a porušování lidských práv, bez ohledu na jejich zeměpisný původ,³⁹ ostatní jsou převážně povahy teritoriální, aktuálně právě ty proti Ruské federaci, ale i Sýrii či Venezuele.

Podle *cíle* lze sankce EU dělit na zahraničně-politické a čistě obchodní.

Zahraničněpolitické sankce (čl. 29 SEU a čl. 215 SFEU), tedy sankce sledující cíle čl. 21 SEU a provádějící rozhodnutí Rady podle čl. 29 SEU.⁴⁰ V jejich rámci lze identifikovat pět cílů EU:

- i) řešení konfliktů [např. Afghánistán (1996), Libye (2011)];
- ii) podpora demokracie, právního státu a lidských práv (např. Rusko, Bělorusko a Uzbekistán);⁴¹
- iii) konsolidace po skončení konfliktu (např. bývalá Jugoslávie, Guinea);
- iv) nešíření jaderných zbraní [např. Írán a Libye (1994)] a
- v) boj proti mezinárodnímu terorismu [např. Al-Káida, Libye (1999)].

Čistě obchodní sankce jsou jedním z nástrojů společné obchodní politiky (SOP; čl. 207 SFEU).⁴²

³⁸ Evropský parlament. EU sanctions: A key foreign and security policy instrument. EPRS 2018, s. 1. Dostupné online.

³⁹ Srov. společný postoj Rady 2001/931/SZBP o uplatnění zvláštních opatření k boji proti terorismu, Úř. věst. 2001 L 344/93, a nařízení Rady 2580/2001 o zvláštních omezujících opatřeních namířených proti některým osobám a subjektům s cílem bojovat proti terorismu, Úř. věst. 2001 L 344/70; rozhodnutí Rady (SZBP) 2018/1544 o omezujících opatřeních proti šíření a používání chemických zbraní, Úř. věst. 2018 L 259/25, a stejnojmenné nařízení Rady (EU) 2018/1542, Úř. věst. 2018 L 259/12; rozhodnutí Rady (SZBP) 2019/797 o omezujících opatřeních proti kybernetickým útokům ohrožujícím Unii nebo její členské státy, Úř. věst. 2019 L 129/13, a stejnojmenné nařízení Rady (EU) 2019/796, Úř. věst. 2019 L 129/1; rozhodnutí Rady (SZBP) 2020/1999 o omezujících opatřeních proti závažnému porušování a zneužívání lidských práv, Úř. věst. 2020 L 410/13 a stejnojmenné nařízení Rady 2020/1998, Úř. věst. 2020 L 410/1. K důvodům používání dvojice rozhodnutí SZBP a navazujícího nařízení viz část 7 níže. Diskutuje se přijetí obdobného režimu pro sankcionování korupce.

⁴⁰ Právě zahraničně-politické sankce nazývá mezinárodními sankcemi § 2 zákona č. 69/2006 Sb. o provádění mezinárodních sankcí v novelizovaném znění, když rozlišuje 1) rezoluce RB, 2) společné postoje nebo společné akce SZBP, 3) přímo použitelné předpisy EU (v praxi nařízení), provádějící akty sub 2) a 4) vnitrostátní sankce dle sankčního zákona [vládní návrh zákona o omezujících opatřeních proti některým závažným jednáním uplatňovaných v mezinárodních vztazích (sankční zákon), sněmovní tisk č. 256].

⁴¹ T-190/12 *Tomana*, body 93 a 105; C-72/15 *Rosneft*, body 86–93; T-8/11 *Bank Kargoshaei*, bod 190. Srov. i T-133/12 *Mehdi* – tunelování státního majetku.

⁴² Pojmově jde o nástroje ochraňující dovoz do EU, tj. jde jen o autonomní nástroje EU. Jejich cílem je zejména ochrana 1) proti protiprávním obchodním překážkám porušujícím mezinárodní obchodní pravidla, zejména WTO, kde mezinárodní právo dovoluje jednat (nařízení 2015/1843; nařízení 654/2014);

2) proti extraterritoriálním důsledkům předpisů 3. zemí („blokační“ nařízení 2271/96);

3) proti dovozu za cenu neodpovídající normálním tržním podmínkám (antidumpingové nařízení 2016/1036; antisubvenční nařízení 2016/1037) a

4) proti porušování práv duševního vlastnictví (nařízení 608/2013 o vymáhání práv duševního vlastnictví celními orgány; směr. 2004/48 o vymáhání práv duševního vlastnictví).

Podle *mezinárodněprávního opodstatnění / základu* lze sankce EU dělit na 1) sankce prováděcí (viz 6.1 níže), 2) doplňkové (viz 6.2 níže) a 3) samostatné (viz 6.3 níže). Toto dělení však není vždy stabilní či hermetické: např. někdy je autonomní sankční režim EU následně legitimizován opatřením OSN, jež rozšiřuje opatření EU v globálním měřítku.

6.1 Prováděcí sankce

Prováděcí sankce EU jsou ty, jež provádějí a kopírují sankce RB bez jakékoliv vlastní dodatečné iniciativy.⁴³ Legitimita těchto sankcí EU se opírá o Chartu OSN. Co do načasování tyto sankce přicházejí logicky po sankcích RB.

Co do cíle prováděcí sankce souvisejí především s hlavním zájmem OSN o zastavení ozbrojených konfliktů; RB se však od konce studené války zaměřila i na sankcionování terorismu, šíření zbraní hromadného ničení, zvrácení protiústavní změny vlády či zajištění tzv. odpovědnosti za ochranu (*responsibility to protect*, R2P).⁴⁴ Cílem takových sankcí byly např. Mali,⁴⁵ Libérie, Angola, Guinea Bissau, Somálsko, Demokratická republika Kongo (DRK), Středoafrická republika (SAR) a Jižní Súdán.

EU přijímá sankce k provedení sankcí RB i přesto, že EU sama není členem OSN. Rezoluce RB jsou závazné pro členské státy OSN, tj. i pro všechny členské státy EU. Nezavazují však EU samotnou, ta je proto provádět sama nemusí; ani přenesení pravomocí z členských států na EU (v kontextu sankcí zejména SOP) totiž nezpůsobuje nástupnictví EU do závazků členských států ve smyslu mezinárodního práva veřejného.⁴⁶ V případě, že nařízení EU provádějící rezoluci RB není správně provedeno, tak zůstávají povinnosti týkající se provádění sankcí RB podle Charty OSN na členských státech.

Proto nejsou-li sankce RB provedeny prostřednictvím přímo použitelných předpisů EU, jsou v ČR tyto sankční režimy provedeny nařízením vlády, na základě zmocnění dle § 23 zákona o provádění mezinárodních sankcí.⁴⁷ V současné době je přijato jediné takové nařízení vlády, které cílí zejména na teroristickou organizaci ETA.⁴⁸

Přesto SDEU s nutností provádět rezoluce RB ze strany EU počítá, a to s prostým odůvodněním, že členské státy se tak dohodly v rámci SZBP.⁴⁹ EU se také zavázala ve své činnosti respektovat zásady Charty OSN⁵⁰ a členské státy EU jsou navíc povinny konzultovat závazky, které přijaly „za účelem udržení míru a mezinárodní bezpečnosti“ (čl. 347 SFEU).

⁴³ Např. rozhodnutí 2010/800 o omezujících opatřeních vůči KLDR, obsahující zbrojní embargo, zákaz obchodu luxusním zbožím, finanční izolaci, zmrazení finančních prostředků některých osob; rozhodnutí 2010/788 o omezujících opatřeních vůči Kongu; rozhodnutí 2011/100 o Iráku; rozhodnutí 2011/137 o Libyi.

⁴⁴ Jde o odpovědnost za ochranu lidí před genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti. Na úrovni OSN je tato odpovědnost formulována jednak jako odpovědnost každého státu vůči svému obyvatelstvu, jednak jako globální kolektivní odpovědnost OSN. Srov. Závěrečný dokument Světového summitu OSN 2005 (dokument A/RES/60/1).

⁴⁵ Srov. např. nařízení 2017/1770 o omezujících opatřeních vzhledem k situaci v Mali, provádějící rezoluci RB 2374 (2017).

⁴⁶ T-184/95 *Dorsch Consult*, bod 74.

⁴⁷ Srov. nařízení vlády č. 210/2008 Sb., k provedení zvláštních opatření k boji proti terorismu. Jde o jediné v současnosti platné takové nařízení vlády, cílicí zejména na teroristickou organizaci ETA.

⁴⁸ Nařízení vlády č. 210/2008 Sb., k provedení zvláštních opatření k boji proti terorismu.

⁴⁹ Srov. např. bod 9 preambule společného postoje č. 2002/402/SZBP.

⁵⁰ Srov. čl. 3 odst. 5 a čl. 21 odst. 1 a odst. 2 písm. c) SEU.

Limitem akceptace Charty OSN ze strany SDEU je ovšem dodržování základních práv, protože podle SDEU systém OSN neposkytuje dostatečné záruky dodržování základních práv (blíže viz 9.2.2 níže).

6.2 Doplnkové sankce EU

Tyto sankce jsou přijímány k posílení sankčních režimů OSN; tak je vidí demokratické „západní“ státy. Legitimitu těchto opatření zpochybňují zejména stálí členové RB Rusko a Čína, a to v debatě označované „podlaha versus strop“, tj. zda sankce OSN představují „podlahu“ – pouhý základ, na němž lze stavět další opatření, nebo zda představují „strop“ – mez toho, co je legitimní. Doplnkové sankce EU podle těchto států údajně podkopávají legitimitu opatření OSN, protože cílové státy často nerozlišují sankce podle jejich zdroje.

Co do načasování přicházejí tyto sankce rovněž po sankcích RB, někdy bezprostředně (Libye v roce 2011), jindy až s delším odstupem (Írán od roku 2010), předtím EU přijme pouhé prováděcí sankce.

Doplnkové sankce EU mají za cíl především nešíření jaderných zbraní (Írán a KLDR) a ukončení ozbrojených konfliktů, zejména tam, kdy jde o silné historické a hospodářské zájmy člena EU (Libye, Pobřeží slonoviny).

Do této skupiny patří sankce EU, jejichž cílem byly Írán od roku 2010, KLDR, Libye v roce 2011 a Pobřeží slonoviny od roku 2011.

6.3 Autonomní sankce EU

Tyto sankce přijímá EU v případě neexistence sankcí OSN. Taková situace nastává zejména ve třech případech:⁵¹

- 1) RB není schopna dosáhnout dohody kvůli nesouhlasu některého stálého člena z politických důvodů. Příkladem jsou sankce proti Rusku a Číně;⁵²
- 2) RB nemá pravomoc určité jednání sankcionovat: RB může na základě čl. 41 Charty OSN ukládat sankce za účelem udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, je ale sporné, zda toto zahrnuje i dodržování lidských práv⁵³ (i když jde o porušování lid-

⁵¹ Ke třídění sankcí EU viz BIERSTEKER, T. – PORTELA, C. *EU sanctions in context*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2015, dostupné online; srov. též DRULÁKOVÁ, R. – ROLENC, J. M. – TRÁVNÍČKOVÁ, Z. – ZEMANOVÁ, Š. Sankční politika Evropské unie: typy sankčních opatření a vztah k sankcím Rady bezpečnosti OSN. *Současná Evropa*. 2011, č. 2, s. 3.

⁵² Čína byla sankcionována zejména roku 1989 za masakr demonstrujících studentů na pekingském náměstí Nebeského klidu (Tchien-an-men), a to mj. zákazem vývozu zbraní do Číny, ale i přerušením bilaterálních styků s ČLR na ministerské a vyšší úrovni; odložením projektů spolupráce ČLR se Společenstvím a členskými státy; omezením programů kulturní, vědecké a technické spolupráce. Mimořádná byla (ne)právní forma těchto sankcí – Deklarace Evropské rady z 27. 6. 1989. V roce 2021 byla Čína sankcionována za porušování lidských práv Ujgurů.

⁵³ Čl. 1 odst. 3 Charty OSN sice zakotvuje jako jeden z cílů OSN „posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství“, ale čl. 41 VII Charty OSN o sankcích je součástí Kapitoly „Akce při ohrožení míru, porušení míru a čínech útočných“, jejíž první ustanovení – čl. 39 stanoví, že RB „určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna podle článku 41 a 42, aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost“. Z toho lze dovodit, že sankce se mají na úrovni OSN používat výhradně proti „ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu“ a ne k jiným účelům, např. na podporu dodržování lidských práv. Ke vztahu sankcí EU a dodržování lidských práv viz část 9.2.2 níže.

ských práv na pozadí ozbrojeného konfliktu – Sýrie, ISIS) či podporu demokratizačních procesů. Sem spadají teritoriálně zaměřené sankce EU např. vůči Sýrii, Rusku, Ukrajině, Barmě/Myanmaru, Zimbabwe, Bělorusku, Číně, Uzbekistánu nebo Komorským ostrovům, či tematicky zaměřené nové nařízení zaměřené na předcházení porušování lidských práv;⁵⁴

- 3) jde o oblast důležitou pro EU (např. státy Evropské politiky sousedství dle čl. 8 SEU). Příkladem zde mohou být sankce vůči státům bývalé Jugoslávie (Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Černá Hora) v souvislosti s fungováním Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Uložená omezující opatření (finanční sankce, omezení vstupu) se týkala osob, které byly buď ICTY obviněny (ale nebyly předány, ani se nedostavily dobrovolně⁵⁵), anebo obviněným napomáhaly vyhýbat se řízení před ICTY.

O autonomní sankce jde i v případě, kdy postižený stát již je cílem sankcí RB, ale EU jej sankcionuje za jiné jednání, jež RB (prozatím) nesankcionovala.⁵⁶

EU ale jen zřídka přijímá autonomní sankce sama, izolovaně, naopak častěji tak činí ve spolupráci s dalšími subjekty, jako je Hospodářské společenství západoafrických států (ECOWAS), Africká unie, Liga arabských států a nejčastěji USA; zde se autonomní sankce EU stávají výrazem transatlantické orientace SZBP a současně posilují regionální a globální legitimitu těchto opatření (nemluvě o jejich účinnosti). Převážná většina autonomních opatření EU je uvalována společně s USA. Příkladem je sankční režim EU vůči Sýrii; o několik měsíců později následovalo Turecko a Liga arabských států s vlastními sankčními režimy.

Ačkoli EU a USA při uvalování sankcí úzce spolupracují, v jejich obecných přístupech existuje několik významných rozdílů, týkajících se působnosti sankcí USA. Tyto rozdíly v názorech vedly v minulosti k napětí mezi EU a USA: EU proti této exteritoriální působnosti již v roce 1996 přijala tzv. blokační nařízení,⁵⁷ jež členským státům umožňují přijmout opatření na ochranu občanů a společností před účinky takových zákonů a zakazují takové sankce aplikovat bez předchozího svolení Komise.

Autonomní sankce EU jsou také někdy předebrány k uvalení sankcí OSN: zbraňová embarga EU na Súdán, Demokratickou republiku Kongo a bývalou Jugoslávii předcházela stejným opatřením ze strany OSN. EU ale někdy zachovává sankce i poté, co je OSN zrušila: příkladem jsou např. sankce proti bývalé Jugoslávii, které byly zachovány po ukončení opatření OSN po Daytonských dohodách, a zachování zbrojního embarga na Libyi poté, co RB v roce 2003 zrušila opatření, která zavedla po bombovém útoku na let PanAm 103 nad Lockerbie.

⁵⁴ Např. zmrazení finančních prostředků osob, jež zneužily veřejné finance v Tunisku (rozhodnutí 2011/72 a prováděcí rozhodnutí 2011/79; srov. T-151/18 *Ben Ali v. Rada*) či na Ukrajině (rozhodnutí 2019/354 a nařízení 208/2014; srov. T-303/19 *Yanukovych v. Rada*), rozhodnutí 2011/101 o Zimbabwe; rozhodnutí 2011/273 o Sýrii.

⁵⁵ ICTY ani Mezinárodní trestní soud (MTS) nesoudí v nepřítomnosti obžalovaného.

⁵⁶ Srov. např. sankce EU při krizi po prezidentských volbách v Pobřeží slonoviny v listopadu 2010: tento stát byl již cílem sankcí OSN, ale kvůli ozbrojenému konfliktu z předchozího desetiletí a byly zaměřeny na obě strany konfliktu.

⁵⁷ Nařízení Rady (ES) č. 2271/96 ze dne 22. listopadu 1996 o ochraně proti účinkům právních předpisů přijatých určitou třetí zemí uplatňovaných mimo její území, jakož i proti účinkům opatření na nich založených nebo z nich vyplývajících, Úř. věst. 1996 L 309 s. 1; prováděcí nařízení Komise (EU) 2018/1101 ze dne 3. srpna 2018, kterým se stanoví kritéria pro použití čl. 5 druhého pododstavce nařízení Rady (ES) č. 2271/96, Úř. věst. 2018 L 1991, s. 7.

7. Právní základ sankčních opatření a jejich přijímání

Vnější sankce EU lze dnes dělit na ty, jejichž právním základem⁵⁸ je:

- 1) *čl. 29 SEU*: rozhodnutí Rady, jež – jde-li o sankce s obsahem v pravomoci EU (zejména obchodní sankce)⁵⁹ – provádějí členské státy podle nařízení přijímaných dle *čl. 215 SFEU*;
- 2) *čl. 75 SFEU* v rámci Prostoru svobody, bezpečnosti a práva EU;⁶⁰ jde o finančně-hospodářské sankce ukládané fyzickým nebo právníckým osobám, skupinám nebo nestátním entitám výlučně v rámci boje proti terorismu uvnitř EU; spočívají pouze v omezení pohybu kapitálu v rámci ustanovení o volném pohybu kapitálu a plateb, a přijímají se proto autonomně a řádným legislativním procesem. Formálně nejde o součást práva vnějších vztahů EU. Ostatně v praxi dosud *čl. 75 SFEU* nebyl jako právní základ protiteroristického opatření použit, vždy byla dána přednost *čl. 215 SFEU*, proto se článkem 75 SFEU níže již nezabýváme;
- 3) *čl. 207 SFEU* v rámci společné obchodní politiky EU, jde-li o odvetu za porušení obchodní dohody mezi EU a třetí zemí, tedy o čistě obchodní sankci (viz část 6 výše).

7.1 Sankční rozhodnutí podle čl. 29 SEU

Čl. 29 SEU stanoví, že „Rada přijímá rozhodnutí, která vymezují přístup Unie ke konkrétní otázce zeměpisné nebo tématické povahy. Členské státy zajistí, aby jejich vnitrostátní politiky byly v souladu s postoji Unie.“⁶¹

Čl. 29 SEU je právním základem pro přijímání rozhodnutí Rady o postojích Unie v konkrétních otázkách zeměpisné nebo tematické povahy v rámci SZBP, mezi něž patří i rozhodnutí o vnějších sankcích. Toto ustanovení dále zakotvuje povinnost členských států zajistit soulad svých vnitrostátních politik s těmito rozhodnutími (viz 8.1 níže).

7.1.1 Povaha rozhodnutí o postojích Unie a jejich definice

Rozhodnutí o postojích Unie podle *čl. 29 SEU* má nejméně čtyři následující charakteristiky:

- 1) patří mezi formální nástroje SZBP dle *čl. 25 písm. b) bod ii) SEU*. Nejde o akty legislativní, protože jejich přijímání je v SZBP vyloučeno;⁶²
- 2) jde o závazné právní akty. Výslovně jsou tato rozhodnutí závazná jen pro členské státy, což vyplývá jak z jejich povinnosti loajality „*aktivně a bezvýhradně podporovat zahraniční a bezpečnostní politiku Unie*“, ⁶³ tak ze systematického výkladu hlavy

⁵⁸ K problematice tzv. právního základu v právu EU srov. např. SVOBODA, P. *Úvod do evropského práva*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 135.

⁵⁹ Společná obchodní politika je ve výlučné pravomoci EU; srov. *čl. 207 SFEU*.

⁶⁰ Srov. 25. Prohlášení k *čl. 75 a 215 SFEU*; 65. Prohlášení UK k *čl. 75 SFEU*.

⁶¹ Oficiální české znění včetně jazykové chyby „*tématické*“ namísto správného „*tematické*“.

⁶² Srov. *čl. 31 odst. 1 pododst. 1 druhá věta, čl. 24 odst. 1 pododst. 2 třetí věta SEU a poslední věta 41. Prohlášení k čl. 352 SFEU*.

⁶³ Srov. *čl. 13 odst. 1, čl. 21 odst. 3 druhý pododstavec a čl. 24 odst. 3 SEU a čl. 7 SFEU*. Srov. též stanovisko GA N. Wahla k C-455/14 P H v. *Rada a Komisi*, bod 37.

V kapitoly 2.⁶⁴ Výjimkou z této závaznosti pro členské státy je tzv. konstruktivní abstinence v rámci SZBP⁶⁵ a případ Dánska, jež má ve Smlouvě výjimku z účasti na přijímání a provádění rozhodnutí s dopadem na vojenství a obranu.⁶⁶ Tato rozhodnutí jsou nicméně závazná i pro Unii a její orgány, což vyplývá nejen z pravidel závaznosti právních aktů Unie dle čl. 288 SFEU, ale i z povinnosti loajality, jakož i z povinnosti soudržnosti;⁶⁷

- 3) co do věcné působnosti spadají do SZBP (viz výše);
- 4) obsahově se vztahují k otázce zeměpisné nebo tematické povahy, ale nemají povahu operativní akce dle čl. 28 SEU;⁶⁸ to ale neznamená, že by nemohla být dostatečně konkrétní; naopak, právě v případě sankčních opatření mohou být tato rozhodnutí velmi podrobná.⁶⁹

7.1.2 Procesní aspekty

Rozhodovací postup je pro tato rozhodnutí upraven v čl. 30 a 31 SEU. Proto se k jejich přijetí Radou požaduje jednomyslnost,⁷⁰ nespádají-li pod některou z výjimek čl. 31 odst. 2 SEU, kdy se v Radě hlasuje kvalifikovanou většinou.

Návrhové právo mají Vysoký představitel pro ZVBP (popř. s podporou Komise) a členské státy; Rada zde tedy nejedná na vlastní návrh. Rada pro zahraniční věci (FAC) ale obecně vyhlašuje úmysl přijmout určité sankce. Podrobnější rozpracování tohoto úmyslu se děje v Politickém a bezpečnostním výboru (COPS) pod dohledem příslušné zeměpisné pracovní skupiny Rady, kde delegáti členských států konsensem rozhodují o tom, kdo a na základě jakého odůvodnění bude zařazen na sankční seznam. Návrh se dále projednává v Pracovní skupině poradců pro zahraniční vztahy (RELEX) a ve Výboru stálých zástupců II (COREPER II); opatření mohou být také přijímána na základě rozhodnutí Evropské rady o strategických zájmech a cílech či o obecných či strategických směrech dle čl. 26 SEU. Evropská služba pro vnější činnost (ESVČ) je rovněž zapojena do všech těchto postupů: předkládá např. doporučení, jaká opatření je vhodné přijmout, na koho sankce zaměřit apod. I když Rada je zde klíčovým aktérem, jenž přijímá rozhodnutí, prosazování hospodářských a finančních sankcí vyžaduje přímé zapojení Komise, nakolik sankce ovlivní finanční systém vnitřního trhu EU.

Sankce, které spadají do bývalého druhého pilíře EU, tedy zákazy cestování a zbrojní embarga, nepotřebují upřesňující právní předpisy EU nad rámec rozhodnutí Rady, s výjimkou seznamů konkrétních položek v rámci zbrojních embarg, jako je zboží dvojího užití, které může Rada upravit v nařízeních *ad hoc*. Zbrojní embarga jsou výjimečným případem založeným na ustanovení o veřejné bezpečnosti (čl. 346 SFEU). Například společná

⁶⁴ Srov. čl. 24 odst. 1 druhý pododst. třetí věta a čl. 31 odst. 1 první pododst. druhá věta SEU.

⁶⁵ Viz čl. 31 odst. 1 druhý pododst. SEU.

⁶⁶ Srov. čl. 5 odst. 1 Protokolu č. 22 o postavení Dánska.

⁶⁷ Viz čl. 13 odst. 1 a 24 odst. 2 SEU a čl. 7 SFEU.

⁶⁸ T-256/11 Ezz, bod 41.

⁶⁹ Srov. C-72/15 *Rosneft*, bod 90.

⁷⁰ Komise již v minulosti neúspěšně navrhovala využití pasarely (přechodového ustanovení) čl. 48 odst. 7 SEU pro změnu o hlasování o některých sankcích kvalifikovanou většinou v Radě namísto jednomyslnosti, nyní je tento návrh znovu zvažován zejména v souvislosti s obstrukcemi, které provádělo Maďarsko v květnu 2022, ale také v návaznosti na výsledky Konference o budoucnosti Evropy a usnesení EP z 9. 6. 2022.

pravidla pro vývoz zbraní z roku 2008⁷¹ striktně upravují podmínky obchodu se zbraněmi, ale konečné slovo při výkladu a rozhodování o každém prodeji mají vlády členských států. Pohyb osob ze zemí EU a do nich je také kontrolován vládami členských států.⁷²

7.2 Sankční nařízení podle čl. 215 SFEU

Čl. 215 SFEU stanoví procesní pravidla pro ukládání ekonomických nebo finančních sankcí proti třetím státům (např. obchodní embargo) anebo proti fyzickým či právnickým osobám, skupinám či nestátním entitám. Tato sankční opatření budeme analyzovat co do povahy, působnosti a procesních aspektů jejich přijímání.

7.2.1 Povaha

Právní formou používanou v praxi pro konkretizaci sankcí podle čl. 215 SFEU je nařízení, i když pojem „opatření“ nevylučuje teoreticky ani jiný druh právního sekundárního aktu, např. rozhodnutí bez adresáta.

Právní forma nařízení řeší jeden zásadní právní problém: sankční rezoluce RB i rozhodnutí Rady podle čl. 29 SEU jsou sice závazné pro členské státy, nejsou ale přímo použitelné na fyzické osoby. Prováděcí nařízení EU k rezoluci RB či nařízení EU navazující na rozhodnutí Rady podle čl. 29 SEU ale již závazná a přímo použitelná na státní příslušníky členských států EU dle čl. 288 SFEU jsou.

7.2.2 Procesní aspekty

Na rozdíl od čl. 29 SEU, kde rozhodnutí přijímá Rada jednomyslně na návrh jednoho nebo více členských států nebo Vysokého představitele, případně s podporou Komise a bez účasti Evropského parlamentu (EP),⁷³ sankční nařízení podle článku 215 SFEU přijímá Rada kvalifikovanou většinou na společný návrh Komise a Vysokého představitele, EP je informován. Jelikož provádět hospodářské aspekty sankčního rozhodnutí SZBP přijatého dle čl. 29 SEU je podle čl. 215 SFEU povinností orgánů EU, v souběhu se zásadou loajální spolupráce dle čl. 4 odst. 3 SEU zde obecný návrhový monopol Komise fakticky znamená návrhovou povinnost.

7.3 Vztah čl. 29 SEU a čl. 215 SFEU

Přijetí sankčních nařízení podle čl. 215 SFEU předpokládá existenci rozhodnutí přijatého Radou jednomyslně podle čl. 29 SEU.⁷⁴ Podle SFEU rozhodnutí SZBP a navazující nařízení dle čl. 215 SFEU nemusejí být obsahově totožná.⁷⁵ Rozhodnutí o SZBP podle čl. 29 SEU

⁷¹ Společný postoj Rady 2008/944/SZBP ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu, Úř. věst. 2008 L 335/99.

⁷² Srov. GIUMELLI, F. *The EU as regional sanctioner. How EU sanctions work. A new narrative*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2013, s. 3 an. Dostupné online.

⁷³ Viz čl. 30 odst. 1 a čl. 31 odst. 1 SEU.

⁷⁴ Srov. např. vztah rozhodnutí Rady (SZBP) 2020/1999 o omezujících opatřeních proti závažnému porušování a zneužívání lidských práv a na ně navazující stejnojmenné nařízení Rady 2020/1998.

⁷⁵ C-134/19 P *Bank Refah Kargaran v. Rada*, bod 41.

jsou omezena na politickou shodu na sankcionování konkrétních osob a na stanovení, jaká konkrétní restriktivní opatření (např. omezení cestování a zmrazení majetku) mají být zavedena;⁷⁶ samo je ale nezavádí a ani nemůže. Proto na toto rozhodnutí navazuje úprava sankčních podrobností bud'

- 1) aktem mimo SZBP podle čl. 215 SFEU, jenž má zásadně právní formu nařízení, a to v případech, „[p]ředpokládá-li rozhodnutí [...] pozastavení, omezení nebo úplné přerušování hospodářských a finančních vztahů s jednou nebo více třetími zeměmi“; anebo
- 2) opatřeními členských států, je-li obsah sankce jiný než hospodářsko-finanční, zejména omezení vstupu a pohybu osob a zbrojní embarga.⁷⁷

V praxi jsou však často oba akty přijímány ve stejný den a mají téměř totožný obsah, včetně uvedení osob a údajů, které jsou v rozhodnutí uvedeny.

7.4 Návrhy další legislativy

V květnu 2022 Komise navrhla balíček opatření, která směřují k efektivnější konfiskaci majetku a výnosů pocházejících z trestné činnosti spočívající v porušení sankcí EU. Součástí je návrh

- a) rozhodnutí Rady k rozšíření seznamu tzv. eurozločinů dle čl. 83 odst. 1 SFEU o trestný čin porušení sankcí EU. Ten by zahrnoval mj. obcházení sankcí, včetně zatajování majetku; nezmrazení finančních prostředků patřících, držených nebo kontrolovaných určenými subjekty; zapojování se do obchodu (dovoz nebo vývoz zboží), na které se vztahují zákazy obchodu. Bude-li návrh rozhodnutí přijat, bude následovat
- b) směrnice o vymáhání majetku a o konfiskacích harmonizující trestněprávní sankce členských států za porušování sankčních režimů EU, spočívající v konfiskaci majetku.⁷⁸ Jejím právním základem mají být čl. 82 odst. 2, čl. 83 odst. 1 a čl. 87 SFEU a obsahem pak minimální harmonizace pravidel postupu směřujícího ke konfiskaci majetku (finanční vyšetřování, vyhledání, správa, zajištění a konfiskace majetku). Návrh navazuje na předchozí konfiskační směrnici 2014/42, která je více rozpracována a obohacena např. o model založený na nevysvětlitelném bohatství, o použití konfiskovaného majetku pro odškodnění obětí či jiné sociální účely dle uvážení členských států. Pravidla se nebudou aplikovat retroaktivně, postižen tak může být až majetek zajištěný po přijetí těchto předpisů.

7.5 Přijímání aktů zmírňujících přijaté sankce

Sankce mohou při provádění být zmírněny. V sankčních opatřeních existuje zpravidla možnost EU pozastavit aplikaci z humanitárních důvodů (např. dovoz léčiv). Někdy se

⁷⁶ C-72/15 *Rosneft*, body 86–93; T-8/11 *Bank Kargoshaei*, bod 190.

⁷⁷ Srov. např. čl. 1 Rozhodnutí Rady 2014/145/SZBP ze dne 17. března 2014 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem narušujícím nebo ohrožujícím územní celistvost, svrchovanost a nezávislost Ukrajiny, Úř. věst. 2014 L 78/16, obsahující stanovení povinnosti členským státům zabránit sankcionovaným osobám ve vstupu na jejich území.

⁷⁸ Srov. Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě Směrem ke směrnici o trestních sankcích za porušení omezujících opatření Unie, COM(2022) 249 final.

dovolují výjimky ve prospěch plnění smluv či dohod uzavřených před určitým datem.⁷⁹ Kromě toho další autonomní výjimky z aplikace sankcí mohou přijímat členské státy (viz níže).

7.6 Podpůrná opatření orgánů EU, usnadňující provádění sankcí

Tato podpůrná opatření spočívají v poskytování informací, ve vydávání sjednocujících pokynů pro provádění sankcí a v kontrolní činnosti.

EU předně vytvořila nástroje, které členským státům a subjektům jejich práva pomáhají k jednotnému provádění příslušných sankcí EU; jde např. o sankční mapy, databáze finančních sankcí a pokynů a stanovisek.⁸⁰ Kromě toho Komise na požádání poskytuje konkrétnější informace členským státům.

Sjednocující pokyny k sankcím vycházejí od Politického a bezpečnostního výboru a zahrnují tři dokumenty Rady: Základní zásady pro používání omezujících opatření (sankcí),⁸¹ Pokyny k sankcím⁸² a Osvědčené postupy pro účinné provádění omezujících opatření.⁸³

Komise také dohlíží na plnění oznamovacích povinností členských států, pokud jde o otázky provádění, počty zmrazení majetku a výjimky ze sankcí.⁸⁴ Při porovnávání aktivit jednotlivých států EU sleduje, zda jsou vnitrostátní sankce přiměřené a úměrné. Výsledky tohoto monitorování mohou vést ke zlepšení účinnosti příslušných opatření.

Komise také spravuje tzv. nástroj pro sankce EU v podobě bezplatné online platformy,⁸⁵ která umožňuje sebehodnocení dodržování sankcí EU. Ta mj. poskytuje malým a středním podnikům v EU obecné pokyny k potenciálním obchodním činnostem, které by mohly být sankcemi dotčeny.⁸⁶ Tento nástroj je důležitý také proto, že může zabránit ukládání obrovských pokut subjektům, které sankce poruší, byť možná nechtěně. Bez ohledu na výše uvedené se povinné subjekty často potýkají s protichůdnými sankcemi a faktem, že sankční seznamy EU se mohou lišit od sankčních seznamů jednotlivých členských států.

Pro zlepšení implementace sankčních mechanismů vznikla v roce 2004 v rámci Rady EU skupina *RELEX/Sanctions*.⁸⁷

Komise v březnu 2022 také zřídila pracovní skupinu *Freeze and Seize* pod vedením komisaře pro justici Didiera Reynderse.

⁷⁹ Srov. např. čl. 4 odst. 2 nařízení 833/2014.

⁸⁰ Dostupné z: <<https://sanctionsmap.eu/#/main>>.

⁸¹ Srov. dokument Rady 10198/1/04 ze 7. 6. 2004. Zde se uvádí, že EU by měla ukládat sankce v souladu s OSN, ale také samostatně, kdykoli je to „nezbytné“ pro splnění cílů EU. Tento dokument vyzýval k používání cílených sankcí a k naplnění tohoto cíle byly přijaty druhý a třetí dokument.

⁸² Srov. dokument Rady 5664/18 z 4. 5. 2018. Jeho obsahem jsou definice a pokyny pro navrhování a provádění omezujících opatření, jakož i důležité informace o různých typech dostupných omezení a o tom, jak měřit jejich účinnost.

⁸³ Srov. dokument Rady 8519/18 z 4. 5. 2018. Zde jsou obsaženy informace o tom, jak určit správně určené osoby nebo subjekty, a o administrativních postupech pro zmrazení majetku a zákazu výrobků, včetně postupu pro udělování výjimek a osvobození od opatření.

⁸⁴ Dostupné z: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-sanctions_en>.

⁸⁵ Dostupné z: <<https://sanctions-tool.ec.europa.eu>>.

⁸⁶ C-134/19 P *Bank Refah Kargaran v. Rada*. Srov. GUTMAN, K. The essence of the fundamental right to an effective remedy and to a fair trial in the case-law of the Court of justice of the European Union: the best is yet to come? *German Law Journal*. 2019, Vol. 20, No. 6, s. 9.

⁸⁷ Práci skupiny RELEX reflektuje i judikatura SDEU, např. v T-510/18 *Kaddour*, body 83 an., 113.

8. Provádění sankcí členskými státy

Členské státy ve vztahu k sankčním aktům EU 1) mají povinnost plně implementovat; 2) mají povinnost sankcionovat nedodržování sankcí; 3) mohou zpravidla stanovit další autonomní výjimky z aplikace sankcí; 4) mohou přijímat autonomní sankce za podmínky konzultace s EU; 5) těší se vynětí čl. 347 SFEU a 6) v rámci čtyř svobod vnitřního trhu EU mohou uplatňovat důvody veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku k přijímání vnitrostátních opatření omezujících tyto unijní svobody.

8.1 Povinnost plně implementovat sankce

Vnitrostátní orgány členských států jsou povinny uplatňovat sankční opatření EU: u sankčních rozhodnutí Rady článek 29 SEU jednak stanoví, že „[č]lenské státy zajistí, aby jejich vnitrostátní politiky byly v souladu s postoji Unie“, jednak jde o závazné akty (viz 7.1.1 výše).⁸⁸ Navazující hospodářskosankční nařízení jsou přijímána ve formě nařízení podle čl. 288 SFEU; povinnost provádět nařízení vyplývá z obecné přímé použitelnosti tohoto druhu sekundárního aktu EU dle tohoto ustanovení.

Členské státy jsou zároveň při tomto provádění vystaveny širšímu kontextu: existují totiž tři hlavní druhy sankčních režimů, které musí členské státy EU a jejich hospodářské subjekty současně zohledňovat: 1) sankce RB prováděné EU, ale pod mezinárodněprávní odpovědností členských států (viz výše 6.1.2), 2) autonomní sankce EU, nezávislé na RB, a 3) sankce třetích zemí s exterritoriální působností, zejména sankce USA.⁸⁹

Problémy s tím mají zejména hospodářské subjekty, jež musejí tyto někdy protichůdné sankční systémy interpretovat. Např. v Nizozemsku bylo judikováno, že neschopnost pochopit použitelnost nebo novost sankcí není dostatečným důvodem pro jejich nedodržení.⁹⁰

Kromě sankcí OSN a EU musejí členské státy a jejich vnitrostátní subjekty zohledňovat i sankce ukládané třetími zeměmi, zejména sankce USA. Režim sankcí USA má široký rozsah a dohlíží na něj Úřad pro kontrolu zahraničních aktiv (OFAC),⁹¹ který spravuje a prosazuje hospodářské a obchodní sankce na základě cílů zahraniční politiky a národní bezpečnosti USA. Důsledky porušení těchto sankcí mohou být hroživé.

Problémy zde působí zejména ty sankce USA, jež spadají pod tzv. blokační nařízení EU,⁹² jehož cílem je zabránit členským státům EU a jejich subjektům v dodržování exterritoriálně použitelných sankcí USA vůči Íránu, Kubě apod.⁹³ Potíže může způsobit i tzv. Magnitského zákon.⁹⁴ Velmi zajímavý rozhodčí nález vydal v této souvislosti pařížský Odvolací soud: podle něj porušení obchodní smlouvy kvůli dodržování sankcí USA je

⁸⁸ Srov. v ČR zákon č. 69/2006 Sb. o provádění mezinárodních sankcí a vládní návrh zákona o omezujících opatřeních proti některým závažným jednáním uplatňovaných v mezinárodních vztazích (sankční zákon), sněmovní tisk č. 256.

⁸⁹ ZELYOVA, N. *Restrictive measures – sanctions compliance, implementation and judicial review challenges in the common foreign and security policy of the European Union*. ERA Forum 2021/22, s. 161.

⁹⁰ Srov. rozsudek *Rechtbank Noord-Holland* z 24. dubna 2017, ECLI:NL:RBNHO:2017:3300.

⁹¹ Office of Foreign Assets Control; spadá pod ministerstvo financí USA (US Department of the Treasury).

⁹² Viz poznámku pod čarou 83 výše.

⁹³ Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010 (CISADA).

⁹⁴ Russia and Moldova Jackson-Vanik Repeal and Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012.

neoprávněné, neboť zatímco sankční režimy EU a OSN jsou součástí mezinárodního veřejného pořádku,⁹⁵ sankční režimy USA nikoliv.⁹⁶

8.2 Povinnost sankcionovat nedodržování sankcí

Pokud vnitrostátní subjekty nedodrží sankční opatření EU, patří k jejich plnému provedení ze strany členských států, že jim mohou být uloženy trestní sankce, např. odnětí svobody, konfiskace a/nebo správní sankce, například pokuty. Vzhledem k tomu, že provádění sankcí je citlivou otázkou úzce související se státní suverenitou, členské státy uplatňují sankce nejednotně podle vlastních strategických politických cílů.⁹⁷ O to cennější jsou harmonizační návrhy Komise zmíněné v části 7.4 výše.

Postih prováděný členskými státy musí být účinný, přiměřený a odstrašující,⁹⁸ a podobný sankcím používaným za podobná porušení vnitrostátního práva; proto např. může aplikovat i objektivní trestní odpovědnost, zatímco jiné státy aplikují odpovědnost subjektivní.⁹⁹

V ČR taková trestní sankce existuje a zahrnuje porušení jak sankcí RB, EU či autonomních sankcí ČR, nakolik mají za cíl udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti, ochrany lidských práv nebo boje proti terorismu.¹⁰⁰

8.3 Možnost stanovit autonomní výjimky z aplikace sankcí EU

Sankční opatření EU vymezují určitý prostor pro uvážení členských států za účelem zmírnění společných sankcí.¹⁰¹ Toto uvážení má zpravidla mít za cíl omezit tvrdost sankcí ve specifických situacích, s nimiž se orgány členských států setkávají při aplikaci, např. uspokojení základních potřeb fyzických osob včetně úhrad za potraviny, plateb nájemného nebo splácení hypoték, plateb za léky a lékařskou péči, plateb daní, pojistného a poplatků za veřejné služby, ale např. i povinnosti členského státu jakožto hostitele sídla mezinárodní organizace.

⁹⁵ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1737 z 23. prosince 2006, 1747 z 24. března 2007 a 1803 z 3. března 2008, nařízení Rady 423/2007 ze dne 19. 4. 2007, 961/2010 ze dne 25. 10. 2010 a 267/2012 ze dne 23. 3. 2012 o omezujících opatřeních vůči Íránu; nařízení Rady (ES) č. 2271/96 ze dne 22. listopadu 1996 o ochraně před účinky exterritoriálního uplatňování právních předpisů přijatého třetí zemí, a opatření na jejich základě nebo v jejich důsledku a Komise Prováděcí nařízení (EU) 2018/1101 ze dne 3. 8. 2018, kterým se stanoví kritéria pro uplatňování čl. 5 druhého pododstavce nařízení Rady (ES) č. 2271/96.

⁹⁶ Nález Cour d'appel de Paris 19-07261 z 3. 6. 2020 *Sofregaz v. NGSC*; dostupné z: <<https://www.cours-appel.justice.fr/paris/03062020-rg-ndeg1907261-sentence-arbitrale-internationale-international-arbitral-award>>. Toto rozhodnutí je významné i tím, že objasnilo dopad mezinárodních sankcí na výkon mezinárodních rozhodčích nálezů. Srov. též čl. 9 odst. 3 nařízení 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I), Úř. věst. 2008 L 177.

⁹⁷ Srov. LESTER, M. – KENNELLY, B. Judicial review of sanctions decision: the wrong point in the wrong court with the wrong defendant. *Judicial Review*. 2013, Vol. 18, No. 2, s. 206; DE BURCA, G. *The European Court of Justice and the International Legal Order after Kadi*. Jean Monnet Working Paper 01/09. New York: NYU School of Law, 2009. Dostupné online. C-326/88 *Anklagemyndigheden v. Hansen*, bod 19.

⁹⁸ C-177/95 *Ebony Maritime*, body 28–39.

¹⁰⁰ Srov. trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb.; § 410 Porušení mezinárodní sankce v novelizovaném znění. K různým cílům sankcí viz část shora.

¹⁰¹ Srov. např. čl. 1 odst. 6 a čl. 2 rozhodnutí Rady 2014/145 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem narušujícím nebo ohrožujícím územní celistvost, svrchovanost a nezávislost Ukrajiny; čl. 4–6 nařízení Rady 208/2014 o omezujících opatřeních vůči některým osobám, subjektům a orgánům vzhledem k situaci na Ukrajině.

8.4 Možnost přijímat autonomní sankce

Pokud Unie nepřijala omezující opatření, mohou sankce vůči třetím zemím přijmout členské státy, a to za podmínky konzultace s ostatními členskými státy EU.¹⁰² Zde je zapotřebí odlišit obchodní a neobchodní sankce členských států.

Vedle České republiky mají v rámci EU vnitrostátní sankční mechanismus např. Francie, Německo, Nizozemsko, Lotyšsko či Estonsko.¹⁰³ Německo již např. zkonfiskovalo Ruskou první nemovitosti, tedy změnilo zmrazení v sankční změnu vlastníka – zestátnění.¹⁰⁴

8.4.1 Obchodní sankce členských států

Sankce členských států zásadně nesmějí mít podobu obchodních omezení, protože společná obchodní politika (SOP) je ve výlučné pravomoci EU. I zde však lze uplatnit některé výjimky ve prospěch pravomoci členských států:

- a) Výjimky veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku:¹⁰⁵ v rámci čtyř svobod vnitřního trhu EU mohou uplatňovat důvody veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku k přijímání vnitrostátních opatření omezujících tyto svobody (čl. 36, 45, 52, 65 odst. 1 písm. (b) SFEU).
- b) Vynětí čl. 347 SFEU, jenž předvídá možnost opatření členských států „*v případě vážných vnitřních nepokojů ohrožujících veřejný pořádek, v případě války nebo vážného mezinárodního napětí vytvářejícího nebezpečí války, anebo proto, aby dostál závazkům, jež přijal za účelem udržování míru a mezinárodní bezpečnosti*“. Použitelnost tohoto ustanovení je představitelná zejména za situace, kdy nebyla dosažena jednomyslnost u návrhu sankce podle čl. 29 SEU. Podle GA Jacobse¹⁰⁶ tato výjimka může být aplikována jen zcela výjimečně na specifické situace,¹⁰⁷ ovšem míru mezinárodního napětí je třeba posuzovat subjektivně z pohledu členského státu.¹⁰⁸ Ovšem ani čl. 347 SFEU nemůže vyloučit ochranu základních práv jakožto ústavní základ EU, byť by se tato ochrana zakládala i na Chartě OSN (viz část 5 výše).¹⁰⁹

8.4.2 Neobchodní sankce členských států

Tyto sankce členských států nesmějí potenciálně ovlivnit jiné *acquis* Unie. Pokud obsah sankčního opatření zahrnuje oblasti mimo SOP, EU v duchu teorie zabraných polí¹¹⁰

¹⁰² Srov. čl. 347 SFEU. Srov. též např. čl. 6 nařízení Rady 2020/1998 o omezujících opatřeních proti závažnému porušování a zneužívání lidských práv.

¹⁰³ Srov. důvodovou zprávu k českému sankčnímu zákonu, bod 5, sněmovní tisk č. 256, s. 18.

¹⁰⁴ Srov. <<https://www.sueddeutsche.de/politik/putin-eu-sanktionen-duma-abgeordneter-beschlagnahme-1.5605507?reduced=true>>.

¹⁰⁵ Viz čl. 36, 45, 52, 65 odst. 1 písm. (b) SFEU; srov. též C-70/94 *Werner* a C-83/94 *Leifer*.

¹⁰⁶ Srov. stanoviska GA Jacobse k C-120/94 *Komise v. Řecko*, kde žaloba byla stažena po zveřejnění uvedeného stanoviska, a proto k rozsudku nikdy nedošlo. Věc se týkala embarga Řecka vůči Severní Makedonii (tehdy FYROM – Former Yugoslav Republic of Macedonia) pro používání názvu „Makedonie“, což je též region Řecka.

¹⁰⁷ C-222/84 *Johnston*, Recueil 1986, 1651.

¹⁰⁸ Stanovisko GA Jacobse k C-120/94 *Komise v. Řecko*, body 52–54.

¹⁰⁹ C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 66.

¹¹⁰ Srov. např. SVOBODA, P. *Úvod do evropského práva*, s. 54.

obsadí takové kompetenční pole, čímž vzniká dočasná (po dobu platnosti daného aktu) výlučnost pravomoci EU v této oblasti.¹¹¹ Prostor ponechaný pro vnitrostátní restriktivní politiky členských států bez opatření Unie je tak velmi omezený.¹¹²

9. Soudní přezkum

V této pasáži se zaměříme nejprve na obecné otázky soudního přezkumu vnějších sankcí EU a poté specificky na přezkum jejich lidskoprávních aspektů.

9.1 Obecné otázky soudního přezkumu vnějších sankcí EU

EU je založena mj. na zásadě právního státu. SDEU v této souvislosti nazval EU společenstvím práva, dnes Unii práva: EU představuje „*společenství práva v tom smyslu, že ani jeho členské státy, ani jeho orgány se nevymykají přezkumu souladu jejich aktů se základní ústavní chartou, jíž je smlouva*“ (C-294/83 *Les Verts (Zelení)*, bod 23).¹¹³ Rozsah a přímost tohoto přezkumu se však liší podle toho, jde-li o sankční rozhodnutí v rámci SZBP podle čl. 29 SEU, anebo o hospodářsko-sankční nařízení podle čl. 215 SFEU.

9.1.1 Přezkum sankčního rozhodnutí Rady podle čl. 29 SEU

Porušení sankčního rozhodnutí Rady podle čl. 29 SEU členským státem nemůže být soudně přezkoumáno *plně*, protože SDEU zásadně není příslušný k přezkumu aktů SZBP (čl. 24 odst. 1 druhý pododstavec SEU a čl. 275 odst. 1 SFEU). Toto je důsledek převážně mezivládní povahy SZBP, dominantní role Rady v ní a „*touhy členských států chránit svou zahraniční politiku před soudním aktivismem*“.¹¹⁴

Pravomoc SDEU k přezkumu těchto rozhodnutí je silně omezena článkem 275 odst. 2 SFEU: SDEU (a) rozhoduje o souladu těchto sankcí s článkem 40 SEU (autonomie SZBP vůči ostatním politikám EU), (b) přezkoumává legalitu sankcí vůči fyzickým nebo právnickým osobám, obecné sankční akty do tohoto soudního přezkumu nepatří.¹¹⁵

Sankční rozhodnutí EU lze na základě čl. 275 odst. 2 SFEU napadnout před SDEU žalobou na neplatnost dle čl. 263 SFEU. K tomu SDEU konstatoval, že použitelnost řízení na neplatnost (čl. 263 SFEU) není omezena jen akty podle čl. 288 SFEU, ale že zahrnuje „*akty přijaté orgány, institucemi a jinými subjekty Unie bez ohledu na jejich povahu či formu, jejichž účelem je vyvolat právně závazné účinky, jimiž mohou být dotčeny zájmy žalobce tím, že podstatným způsobem mění jeho právní postavení*“.¹¹⁶

¹¹¹ Tato výlučnost tedy nevyplývá z katalogu výlučných pravomocí čl. 3 SFEU, a proto jde jen o výlučnost v rámci konkurenčně sdílených pravomocí (čl. 4 SFEU); paralelně sdílené pravomoci z povahy věci žádnou – ani dočasnou – výlučnost pravomoci EU nepřipouštějí.

¹¹² C-158/14 A.

¹¹³ Srov. též C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 66; C-621/18 *Wightman*, bod 63; C-64/16 *Associação Sindical*, bod 30.

¹¹⁴ Srov. WESSEL, R. A. – LARIK, J. (eds). *EU External Relations Law: Text, Cases and Materials*. 2. vydání. Oxford: Hart Publishing, 2020, kapitola 9.

¹¹⁵ Např. rozhodnutí Rady (SZBP) 2020/1999 o omezujících opatřeních proti závažnému porušování a zneužívání lidských práv, Úř. věst. 2020 L 410I/13. Srov. C-72/15 *Rosneft*, body 60–81.

¹¹⁶ Srov. C-14/19 P *SATCEN*, bod 69.

Nad rámec tohoto ustanovení si SDEU přisoudil pravomoc přezkoumávat sankční opatření i prostřednictvím jiných řízení, a to:

- 1) přímou žalobou na mimosmluvní odpovědnost za hmotnou či nehmotnou škodu dle čl. 340 odst. 2 SFEU;¹¹⁷
- 2) nepřímo prostřednictvím řízení o předběžné otázce dle čl. 267 SFEU.¹¹⁸ Předmětem tohoto přezkumu před vnitrostátními soudy jsou vnitrostátní opatření provádějící sankční opatření EU, nakolik se týkají buď kontroly dodržování článku 40 SEU, nebo přezkumu legality vůči fyzickým či právníckým osobám.¹¹⁹

Čl. 275 odst. 2 SFEU sice dvě výše uvedené možnosti přezkumu nepředvídá, ale podle SDEU (proti jehož rozsudkům není odvolání) existují dva důvody pro širší výklad tohoto ustanovení:

- a) toto ustanovení představuje výjimku z obecné jurisdikce SDEU (čl. 19 SEU), a proto omezení příslušnosti SDEU k přezkumu otázek SZBP je třeba vykládat restriktivně;¹²⁰
- b) zásada účinné soudní ochrany dle čl. 47 LZPEU a širěji i zásada právního státu toto vyžadují.¹²¹

Podle čl. 279 SFEU může SDEU v rámci řízení o přímých žalobách také vydat prozatímní opatření; návrh o pozastavení sankce však většinou neuspěje kvůli vyšším veřejným zájmům.¹²²

Aktivní legitimace je zde výslovně omezena na dotčené fyzické a právnícké osoby.

K přímým žalobám je v první instanci příslušný zásadně Tribunál, k předběžným otázkám jen Soudní dvůr.¹²³

9.1.2 Přezkum sankčních nařízení Rady podle čl. 215 SFEU

Navazující hospodářsko-sankční akty EU jsou přijímány ve formě nařízení podle čl. 288 SFEU, a proto podléhají přezkumu SDEU v plném rozsahu,¹²⁴ tedy bez omezení osobní působnosti vyplývající z čl. 275 odst. 2 SFEU pro akty podle čl. 29 SEU: lze tedy přezkoumávat akty s obecnou působností, nejen namířené proti fyzickým či právníckým osobám. Dále je třeba sankční nařízení vykládat „*nejen ve světle rozhodnutí přijatého v rámci*

¹¹⁷ T-341/07 *Sison*, body 28–40; C-239/12 P *Abdulrahim*, body 70–74; C-45/15 P *Safa Nicu Sepahan*; C-134/19 P *Bank Refah Kargaran v. Rada*. Srov. JAHN J. Rechtschutz in der GASP. *Europarecht*. 2021, č. 4, s. 511 an.

¹¹⁸ C-72/15 *Rosneft*, body 95–100; C-478-482/11 P *Gbagbo*, bod 58.

¹¹⁹ C-72/11 *Afrasiabi*; C-72/15 *Rosneft*.

¹²⁰ C-455/14 P *H v. Rada*, bod 40.

¹²¹ C 72/15 *Rosneft*, bod 73: čl. 47 LZPEU vyžaduje, „aby každý, jehož práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, měl za podmínek stanovených tímto článkem právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Samotná existence účinného soudního přezkumu sloužícího k zajištění dodržování ustanovení unijního práva je přitom inherentní existenci právního státu.“

¹²² T-47/03 R *Sison*.

¹²³ Srov. THANAU, S. *Individual restrictive measures and actions for damages before the General Court of the European Union*. ERA Forum 2020. SDEU má dvě instance: nižší Tribunál a vyšší Soudní dvůr (SD).

¹²⁴ C-84/95 *Bosphorus*, body 8–18.

*společné zahraniční a bezpečnostní politiky podle čl. 215 odst. 2 SFEU, nýbrž rovněž v historickém kontextu právní úpravy přijaté Uníí, jejíž součástí je toto nařízení.*¹²⁵

Pro účely žaloby na neplatnost dle čl. 263 SFEU řadí i sankcionované třetí státy, jsou-li uvedeny v sankčním aktu.¹²⁶

Tímto přezkumem ovšem dochází nepřímo – vzdor omezení příslušnosti SDEU v čl. 275 SFEU – i k nepřímému soudnímu přezkumu paralelního rozhodnutí SZBP přijatého podle čl. 29 SEU,¹²⁷ z jehož přímého přezkumu je SDEU zásadně vyloučen (viz výše), a to proto, že sankční nařízení obsahově vycházejí z rozhodnutí podle čl. 29 SEU. V tomto smyslu čl. 215 SFEU představuje „most“ propojující nadnárodní režim SFEU s mezivládní SZBP v oblasti ekonomických sankcí v rámci boje proti terorismu.¹²⁸

Součástí praxe tohoto soudního přezkumu je i zohlednění potřeby nezmařit moment překvapení, který je součástí tzv. chytrých sankcí; proto se orgánům EU následně umožňuje napravit opravitelné chyby sankčního aktu; v opačném případě by samozřejmě postižená osoba přemístila svoje majetky mimo EU. U nařízení Tribunál na základě čl. 264 pododst. 2 SFEU¹²⁹ v případě, že zruší jeho část (zejména vyjme-li žalobce ze sankčního seznamu), může zachovat účinky této části nařízení do doby, než uplyne doba pro podání opravného prostředku, respektive dokud není o opravném prostředku rozhodnuto,¹³⁰ respektive dokud není nařízení opraveno, je-li to možné. Alternativou k tomuto postupu samozřejmě je, že Rada ještě před vynesením rozsudku napraví chybu (např. lépe konkretizuje důvody zařazení na sankční seznam) vydáním nového nařízení (a souvisejícího rozhodnutí), takže dotčené osoby sankční seznam vůbec neopustí a musejí případně soudně napadnout ony nové akty.¹³¹ Toto je důležitá praxe vzhledem k sankčním rozhodnutím SZBP podle čl. 29 SEU, protože na ta se čl. 264 pododst. 2 SFEU nevztahuje.

9.2 Soudní přezkum sankcí EU a základní práva

Soudní přezkum jakéhokoli aktu EU z hlediska základních práv představuje podle SDEU ústavní záruku vyplývající ze Smluv coby základu autonomního právního systému EU, a proto nemůže být omezen ani mezinárodní dohodou včetně Charty OSN: „ústavní záruk[u], kterou v Unii práva [...] ztělesňuje soudní přezkum legality jakéhokoliv unijního aktu, včetně těch, které stejně jako v projednávané věci provádějí akt mezinárodního práva, s ohledem na základní práva zaručená Uníí“.¹³² Ochrana lidských práv je tedy obecným kritériem legality unijních aktů. Sankční rozhodnutí EU mají ze své podstaty dopad na základní práva, a tudíž musejí být soudně přezkoumatelné i z hlediska těchto práv. To platí

¹²⁵ C-440/14 P *NIOC*, bod 78, a tam uvedená judikatura.

¹²⁶ C-872/19 P *Venezuela v. Rada*, body 44–53, T-515/15 *Almaz-Antey v. Rada*, bod 65.

¹²⁷ K paralelnímu vydávání rozhodnutí SZBP a nařízení podle čl. 215 SFEU viz část 7.3 výše.

¹²⁸ C-402&415/05 P *Kadi I*, bod 197; C-134/19 P *Bank Refah Kargaran v. Rada*, bod 38.

¹²⁹ Čl. 264 pododst. 2 SFEU: „Soudní dvůr Evropské unie však uvede, považuje-li to za nezbytné, ty účinky aktu prohlášeného za neplatný, které jsou nadále považovány za zachované.“

¹³⁰ T-133/12 *Mehdi*; T-331/14 *Mykola Janovyč Azarov v. Rada*, bod 68.

¹³¹ Srov. rozsudky ve věcech T-331/14 *Mykola Janovyč Azarov v. Rada*, T-332/14 *Oleksii Mykolajovyč Azarov v. Rada*, T-341/14 *Sergij Kljujev v. Rada*, T-434/14 *Sergej Arbuzov v. Rada* a T-486/14 *Edward Stavitskyj v. Rada*, kdy Rada opravila důvod zanesení na sankční seznam, takže následně žaloby některých z těchto dotčených osob proti novým sankčním opatřením mohly být zamítnuty rozsudky ve věcech T-215/15 *Azarov v. Rada*, T-221/15 *Arbuzov v. Rada*, a T-731/15 *Kljujev v. Rada*.

¹³² C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 66.

tím spíše v případech, kdy unijní sankce způsobují újmu i osobám, které nejsou odpovědné za situaci, která vedla k přijetí sankcí.¹³³

Takový soudní přezkum tudíž musí být k dispozici, i když jde o unijní sankce provádějíci sankce RB (viz blíže 6.1 výše). Proto se Charta OSN a sankce uvalené na jejím základě netěší ani dočasné přednosti tzv. dřívějších smluv uzavřených členským státem před přistoupením k EU před právem EU dle čl. 351 SFEU, ani – jak původně navrhoval Tribunál¹³⁴ – není jejich lidskoprávní přezkum omezen jen na soulad s lidskoprávním *ius cogens*,¹³⁵ jež má vyšší právní sílu i než rezoluce RB, Toto platí mj. proto, že podle SDEU systém OSN neposkytuje dostatečné záruky dodržování základních práv,¹³⁶ a to i přesto, že na úrovni OSN došlo k významným zlepšením: byla např. zřízena funkce ombudsmana¹³⁷ či kontaktní místo pro přijímání žádostí o výmaz.¹³⁸

V důsledku toho jsou-li sankce RB v rozporu s lidskoprávními ustanoveními Smluv, neměly by být prováděny.¹³⁹ Jsou-li přesto prováděny, lze je napadnout u SDEU, vnitrostátních soudů a Evropského soudu pro lidská práva (ESLP).¹⁴⁰

Základní práva EU však nejsou absolutní a nedotknutelná, je třeba je posuzovat „z hlediska jejich sociální funkce“,¹⁴¹ a proto jejich výkon lze omezit, pokud 1) účelem omezení je obecný zájem sledovaný EU, např. v případě hospodářské sankce se zahraničněpolitickým bezpečnostním cílem;¹⁴² sem spadají i sankce EU; 2) omezení jsou přiměřená a 3) neporušují podstatu těchto práv.¹⁴³

¹³³ C-84/95 *Bosphorus*, bod 22.

¹³⁴ Zruš. T-306/01 *Yusuf a T-315/01 Kadi*, zrušen C-402,415/05 P *Kadi I*.

¹³⁵ Zejména zákaz násilí, zákaz genocidy, obchodu s otroky, rasové diskriminace a mučení, zákaz systematického a svévolného pronásledování a poškozování života a zdraví.

¹³⁶ C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 133. Srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva 10593/08 *Nada v. Švýcarsko*, bod 211. Srov. též rezoluci RB 2368(2017).

¹³⁷ Srov. rezoluci RB 1904 (2009) z 17. 12. 2009, zřizující úřad ombudsmana.

¹³⁸ Srov. rezoluci RB 1730 (2006) z 19. 12. 2006 o vytvoření kontaktního místa při RB pověřeného přijímáním těchto žádostí. Žalobce ve věci C-584,593,595/10 P *Kadi II*, tj. pan Kadi (paradoxně *kadi* znamená arabsky soudce) byl 5. 10. 2012 ze seznamu Výboru pro sankce RB vymazán a v návaznosti na to byl rovněž s účinností od 12. 10. 2012 vymazán ze sankčního seznamu EU: srov. prováděcí nařízení Komise 933/2012.

¹³⁹ C-402&415/05 P *Kadi I*; C-658/11 EP v. *Rada [dohoda s Mauriciem]*, bod 70; C-72/15 *Rosneft*, C-732/18 P *Rosneft*.

¹⁴⁰ C-402&415/05 P *Kadi I*, bod 97. I ESLP považuje požadavky spravedlivého procesu za neuspokojivé, neboť rozhodnutí, na jejichž základě byly osoby uvedeny na seznamu, vycházela do značné míry z důvěrných informací, které nebyly dostupné ani dotčeným osobám (ESLP 27021/08 *Al-Jedda v. UK*, 10593/08 *Nada v. Švýcarsko*, body 171, 176). Toto rozhodnutí představovalo pozitivní vývoj ve srovnání s rozhodnutím 45036/98 *Bosphorus v. Irsko* (Srov. navazující rozsudek SDEU C-84/95 *Bosphorus*) kde ESLP rozhodl, že nemá pravomoc přezkoumávat opatření RB. Srov. též posudek SDEU 2/13 (přistoupení k EÚLP), bod 252, kde SDEU rozhodl, že za současného stavu práva EU nespádají některé akty přijaté v rámci SZBP do působnosti soudního přezkumu SDEU. Srov. GUTMAN, K. The essence of the fundamental right to and effective remedy and to a fair trial in the case-law of the court of justice of the European Union: the best is yet to come?, s. 9; VATSOV, M. Security Council Referrals to the ICC and EU Fundamental Rights: a Test for ECJ's Stance in Kadi I. Stance in Kadi I. *Hague Yearbook of International Law*. 2012, Vol. 25, s. 79; KOKOTT, K. The Kadi Case – constitutional core values and international law – finding the balance? *European Journal of International Law*. 2012, Vol. 23, No. 4.

¹⁴¹ C-5/88 *Wachauf*, bod 18; C-200/96 *Metronome Musik*, bod 21; C-20&64/00 *Booker Aquaculture*, bod 68; C-37&38/02 *Di Lenardo*, bod 82; T-13/99 *Pfizer*, bod 457; T-65/98 *Van den Bergh*, bod 170 a C-274/99 P *Connolly*, body 29–65, kde šlo o loajalitu úředníka EU a jeho svobodu vyjadřování, tento rozsudek je vhodné číst v souvislosti s C-470/03 A.G.M. o odpovědnosti úředníků členských států za škodu; též C-260/05 P *Sniace*, bod 64.

¹⁴² T-3/00 *Athanasios Pitsiorlas*, bod 221; C-417/11 P *Rada v. Bamba*, body 49 an.

¹⁴³ Možnost omezování základních práv vyplývá obecně z čl. 52 odst. 1 LZPEU, specificky např. ve vztahu k právu na vlastnictví z čl. 17 odst. 1 LZPEU a z čl. 1 Dodatkového protokolu k EÚLP, jež je třeba brát v úvahu kvůli čl. 52 odst. 3 LZPEU. Srov. C-4/73 *Nold*, bod 14; C-72/15 *Rosneft*, bod 148.

Z tohoto pohledu je třeba zabývat se nejméně dvěma okruhy problémů: 1) hlavní lidská práva dotčená sankcemi a 2) specifika soudního přezkumu sankčních opatření SDEU z hlediska dodržování lidských práv.

9.2.1 Hlavní základní práva dotčená sankcemi

V souvislostech hospodářských sankcí jde zejména o právo na lidskou důstojnost, na vlastnictví, svobodu podnikání, právo na účinnou soudní ochranu a právo na obhajobu.

Nepochybně se již samo sankční řízení, tím spíše uložení sankce může dotknout *práva na lidskou důstojnost* (čl. 1 LZPEU), a to kvůli odsouzení a nedůvěře veřejnosti.¹⁴⁴

Svoboda projevu a informací (čl. 11 LZPEU) je např. dotčena v případě omezení možnosti vysílat na území EU.¹⁴⁵

Právo na vlastnictví (čl. 17 LZPEU) a *svoboda podnikání* (čl. 16 LZPEU) jsou dotčeny v případě hospodářských sankcí, nepřímo pak i zákazem vstupu na území členského státu.

Právo na účinnou soudní ochranu a spravedlivý proces (čl. 47 LZPEU)¹⁴⁶ a *právo na obhajobu* (čl. 48 odst. 2 LZPEU) v kontextu unijních sankcí zahrnují mj.

- a) *povinnost dostatečné jasnosti a přesnosti sankčních opatření*,¹⁴⁷
- b) *právo seznámit se s důvody rozhodnutí* tak, aby dotčený subjekt byl informován o vytýkaném jednání a o důkazech předložených proti němu,¹⁴⁸ to vše za současného respektování oprávněných zájmů důvěrnosti;
- c) *právo být vyslechnut* – vyjádřit se k důvodům uložení sankce;¹⁴⁹
- d) *povinnost orgánu EU důsledně a nestranně přezkoumat opodstatněnost uváděných důvodů* ve světle případného vyjádření dotčené osoby a případných dalších skutečností, které svědčí v její prospěch;¹⁵⁰
- e) *povinnost přísně dodržovat procesní pravidla*.¹⁵¹ Odůvodnění musí mj. ověřit dodržení procesních náležitostí;¹⁵²
- f) *právo na rozhodnutí v přiměřené lhůtě*.¹⁵³

¹⁴⁴ C-402/05 P a C-415/05 P *Kadi*, body 358, 369 a 375; C-27/09 P *Francie v. People's Mojahedin Organization of Iran*, bod 64; C-539/10 P a C-550/10 P *Al-Aqsa*, bod 120; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 132; C-239/12 P *Abdulahim*, bod 70.

¹⁴⁵ T-125/22 RT *France v. Rada*.

¹⁴⁶ Srov. C-239/12 P *Abdulahim v. Rada a Komise*, body 67–84; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 134.

¹⁴⁷ C-72/15 *Rosneft*, body 161–165; C-340/08 M, bod 65.

¹⁴⁸ T-492/10 *Melli Bank*, bod 71; C-72/15 *Rosneft*, body 120–125.

¹⁴⁹ C-32/95 P *Komise v. Lisrestal*, bod 21; C-462/98 P *Mediocruso v. Komise*, bod 36; C-277/11 M., bod 87 a tam citovaná judikatura; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 112.

¹⁵⁰ Srov. *per analogiam* C-269/90 *Technische Universität München*, bod 14; C-525/04 P *Španělsko v. Lenzing*, bod 58; C-277/11 M., bod 88; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 114; C-539/10 P a C-550/10 P *Al-Aqsa*, body 140–142; C-417/11 P *Bamba*, body 49–53; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 116.

¹⁵¹ C-478-482/11 P *Gbagbo*, bod 71.

¹⁵² C-599/14 P *LTTE*, bod 31.

¹⁵³ T-151/18 *Ben Ali v. Rada*; C-58/19 *Azarov v. Rada*. Srov. též C-530/17 P *Azarov v. Rada* a C-416/18 P *Azarov v. Rada*.

9.2.2 Zvláštnosti soudního přezkumu sankcí EU z hlediska základních práv

Zvláštnost soudního přezkumu SDEU sankcí EU ve vztahu k lidským právům představuje zejména rozsah tohoto přezkumu, jak ho upřesňoval SDEU počínaje rozsudkem *Kadi II*:¹⁵⁴ má jít o přezkum

- 1) *úplný* v mezích svěřených pravomocí EU: SDEU se musí zaměřit na a) dodržení celého práva na účinnou soudní ochranu a na spravedlivý proces a práva na obhajobu, b) na vhodnost právního základu.¹⁵⁵ SDEU tak – ve vztahu k sankcím RB – mj. odmítl rozlišovat přezkum vnitřní a vnější legality, vycházející z odmítnutého názoru, že v současnosti je ochrana základních práv na úrovni OSN zajištěna dostatečně;¹⁵⁶
- 2) *zabezpečující spravedlivou rovnováhu mezi bezpečnostními důvody a ochranou základních práv*: ochrana mezinárodního míru a ochrana lidských práv jsou hodnoty společné EU a OSN.¹⁵⁷

Proto – jelikož důkazní břemeno legality sankčního opatření leží na orgánu EU – SDEU vyžaduje, aby příslušný orgán EU předložil všechny relevantní důvěrné i nedůvěrné informace a důkazy;¹⁵⁸ nemusí jít o všechny informace obsažené ve shrnutí Výboru pro sankce, ale jen o ty, které dostatečně odůvodní omezující opatření ve vztahu k dotčené osobě.

Někdy však nemůže orgán EU poskytnout konkrétní informace z důvodu mezinárodních vztahů či z bezpečnostních důvodů: určité skutečnosti totiž mohou být prokázány jen utajovanými zprávami zpravodajských služeb, přístup k nimž vyžaduje bezpečnostní prověrku.¹⁵⁹ Pro takové případy byla zavedena zvláštní pravidla v čl. 105 jednacího řádu Tribunálu a čl. 190a jednacího řádu Soudního dvora: takové informace SDEU zohledňuje speciálními postupy, uchovává ve speciálních prostorách a nesdílje je dotčené straně.¹⁶⁰ U sankcí EU přijatých k provedení sankcí RB i sama Rada často vychází jen z tzv. „shrnutí důvodů“ příslušné rezoluce RB; nemá tedy všechny detailní informace k dispozici, ale sankci přijmout musí.

Ani v takových situacích ale SDEU nepřipustil odůvodnění spočívající jen v obecných stereotypních formulacích;¹⁶¹ požaduje, aby orgány Unie požádaly Výbor pro sankce RB¹⁶² a jeho prostřednictvím i navrhující členský stát OSN¹⁶³ o chybějící informace, a to

¹⁵⁴ C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod body 115–128 a tam uvedená judikatura. Tento požadavek SDEU na monopol posledního slova při přezkumu lidskoprávních aspektů práva EU jakožto ústavního základu EU není překvapivý a je koherentní např. s odmítnutím přistoupení EU k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod (1950) dle čl. 6 odst. 2 SEU v posudku 2/13.

¹⁵⁵ C-402,415/05 P *Kadi I*, body 121 až 236; *per analogiam* též C-376/10 P *Tay Za v. Rada*, body 46–72; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 117.

¹⁵⁶ Srov. stanovisko GA Y. Bota k C-584,593,595/10 P *Kadi II*. Přezkum vnější legality znamená formální a procesní přezkum aktu, přezkumem vnitřní legality se rozumí omezený přezkum opodstatněnosti odůvodnění tak, že se omezí na ověření existence zjevného pochybení. Posouzení vhodnosti zápisu přísluší totiž Výboru pro sankce OSN.

¹⁵⁷ C-550/09 E a F, bod 57; C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 131.

¹⁵⁸ C-584,593,595/10 P *Kadi II*, bod 121; C-300/11 ZZ, bod 59; T-723/20 *Prigožin v. Rada*.

¹⁵⁹ T-248/13 *Al-Ghabra*, body 144–146.

¹⁶⁰ Srov. rozhodnutí Tribunálu 2016/2387, Úř. věst. 2016 L 355/18; rozhodnutí SD 2016/2386.

¹⁶¹ T-228/02 *OMPI*, bod 143; T-421/11 *Qualitest FZE*, bod 33.

¹⁶² C-584/10 P, C-593/10 P & C-595/10 P, *Kadi II*, body 105–107, 115 a 116; C-176/13 P *Bank Mellat*, body 74–76; T-248/13 *Al-Ghabra*, body 73, 74 a 81.

¹⁶³ T-244/16 a T-285/17 *Viktor F. Janukovyč v. Rada*; T-245/16 a T-286/17 *Oleksandr V. Janukovyč v. Rada*; T-274/18 *Klymenko v. Rada*; T-284/18 *Arbuzov v. Rada*; T-285/18 a T-289/18 *Pšonka v. Rada*; T-305/18 *Kljujev v. Rada*.

alespoň v rozsahu, který SDEU umožní posoudit důkazní hodnotu informací, které jsou k dispozici.¹⁶⁴

Nejsou-li k dispozici jiné důkazy, vychází SDEU pouze ze shrnutí důvodů Výboru pro sankce,¹⁶⁵ z vyjádření a skutečností případně předložených dotyčnou osobou a z odpovědi příslušného orgánu EU na toto vyjádření; nedostatečnost dostupných informací znamená neunesení důkazního břemene.

Navíc zde SDEU odlišuje obecná opatření od sankcí vůči konkrétním osobám. Jde-li o obecné opatření – např. zvýšení nákladů třetího státu na protiprávní akce¹⁶⁶ – není třeba uvádět skutečné nebo konkrétní důvody: pro SDEU se jevílo jako dostatečné, že opatření nejsou zjevně nevhodná s ohledem na cíl SZBP, a že tudíž existuje rozumný vztah mezi obsahem napadeného aktu a cíli, které opatření sleduje.¹⁶⁷ To samozřejmě neplatí u konkrétních sankcí vůči osobám uvedeným na seznamu.

SDEU však musí při tomto vyvažování použít techniky, které umožňují skloubit legitimní bezpečnostní obavy s dodržováním procesních práv dotčených osob,¹⁶⁸ tedy zejména sdělit sankcionované osobě jen shrnutí obsahu informací.

Závěr

Z výše uvedeného – i přes relativní stručnost tohoto článku – přesvědčivě vyplývá, že vnější činnost EU spočívající v uvalování mezinárodních sankcí čelí řadě právních problémů. Jejich příčina je nejméně trojí:

- 1) Paralelně ve světě působí tři typy sankčních systémů: RB, EU a jednotlivých států (zejména USA), jež ale podle některých vnitrostátních soudů nejsou – na rozdíl od sankcí RB a EU – pokládány za součást mezinárodního veřejného pořádku. Právní důsledky tohoto stavu zejména pro hospodářské subjekty, provádějící sankce v praxi, se teprve začínají projevovat.
- 2) Vztah OSN a EU působí problémy jednak pokud jde o lidskoprávní aspekty soudního přezkumu sankcí EU před SDEU, jenž při ochraně základních práv odmítá i přednost rezolucí RB OSN podle čl. 103 Charty OSN, jednak ve sporu o to, zda tzv. doplňkové sankce EU, jež jsou širší než sankce RB, jsou či nejsou svým přesahem porušením mezinárodního práva, jehož dodržování patří k právním zásadám EU.
- 3) Autonomie SZBP vůči ostatním unijním politikám, jejíž součástí je i omezená pravomoc SDEU k přezkumu sankcí EU, kterou si SDEU sice mírně rozšiřuje, ale ne natolik, aby výrazněji narušil dominanci členských států v této oblasti; jednomyslnosti členských států je k přijetí unijních sankcí třeba (pokud jde o základní rozhodnutí SZBP).¹⁶⁹

¹⁶⁴ C-584/593&595/10 P *Kadi II*, body 119 až 124; C-300/11 ZZ, bod 59; T-248/13 *Al-Ghabra*, body 110–11, 135 a 142.

¹⁶⁵ C-584/10 P, C-593/10 P & C-595/10 P *Kadi II*, body 111–115; T-248/13 *Al-Ghabra*, body 79 a 102–105.

¹⁶⁶ Srov. C-732/18 P *Rosneft*, kde hlavním cílem opatření bylo zvýšit náklady na akce podniknuté Ruskem proti svrchovanosti Ukrajiny.

¹⁶⁷ C-72/15 *Rosneft*, bod 94 an.; C-732/18 P *Rosneft*, body 67, 91–93, 105–106.

¹⁶⁸ C-584,593,595/10 P *Kadi II*, body 125–128, C-402,415/05 P *Kadi I*, body 342 a 344; *per analogiam* též C-300/11 ZZ, body 54, 57 a 59.

¹⁶⁹ Aktuálně probíhá v EU diskuse o tom, zda by právě některé druhy sankcí (zejména ty, které zpětně neovlivňují Unii) mohly namísto jednomyslnosti být přijímány kvalifikovanou většinou v Radě. K této diskusi vede čerstvá negativní zkušenost s vetováním návrhů protiruských sankcí některými členskými státy z pochybných důvodů.

Vedle problémů při přijímání unijních sankcí pak samostatnou výzvu představuje kontrola jejich dodržování. Lze jen uvítat legislativní iniciativu Komise v této oblasti, která přispěje k větší koherenci a efektivitě společných unijních sankcí. Papír snese leccos, o to důležitější je skutečné uvádění přijaté unijní legislativy do praxe. Spoléhat se zde pouze na kontroly samotných členských států by se mohlo ukázat jako neuvážené vzhledem k přetrvávajícímu ekonomickému nacionalismu – snaze členských států podporovat vlastní podnikatele, byť k újmě efektivit unijních opatření.

Omezená přehlednost aplikovatelných sankcí a složité právní vztahy mezi nimi pak zatěžují zejména hospodářské subjekty, které jsou povinny sankce aplikovat pod hrozbou často i trestněprávních sankcí. Není proto divu, že řada z nich raději zcela rezignuje na obchodní vztahy se sankcionovanými územími; to se sice může na první pohled jevit jako žádoucí důsledek sankcí, ale nejenže to může být v rozporu s jejich cílenou povahou (trpí-li tím nevinné obyvatelstvo), navíc to má důsledky např. na zaměstnanost, výběr daní apod. pro stát sídla daného subjektu. Požadavek větší globální konvergence sankčních systémů včetně jejího právního zakotvení je proto evidentní, ale cesta k ní bohužel zdaleka tak evidentní není.

Současné protiruské sankce však každopádně svým bezprecedentním rozsahem posunuly EU vpřed nejen jako geopolitického hráče, ale i jako „Unii práva“, a to rozvojem právního institutu omezujících opatření – sankcí, a to zejména ve dvou ohledech: předně je zjevná tendence k rozšiřování portfolia sankcí tak, aby byly co nejúčinnější; dále v hospodářské oblasti mj. EU směřuje od pouhého přechodného zmrazení majetku k jeho trvalé konfiskaci, tedy směrem k rozvoji trestněprávní stránky sankcí; konečně související judikatura SDEU nejen zpřesňuje podmínky ochrany základních práv, jež se někdy dostávají do konfliktu s požadavkem na utajení zpravodajských informací, ale také – v porovnání s otrockým čtením Smluv – nalézá nové procesní možnosti jejich soudního přezkumu. I když je třeba litovat, že důvodů k uvalování sankcí ve světě neubývá, dostupnost stále efektivnějších právních nástrojů k jejich postihování v rukou EU je třeba přivítat.

Ochrana práva k obchodnímu jménu ve světle článku 8 Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví

Helena Pullmannová*

Abstrakt: Článek se věnuje otázce interpretace čl. 8 Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví, jenž ukládá státům povinnost chránit práva k obchodním jménům na svém území bez nutnosti přihlašování nebo zapisování těchto označení, a otázkami souvisejícími s touto problematikou. Autorka se snaží zodpovědět zejména otázku, zda stát splňuje uvedený mezinárodní závazek v případě, poskytne-li ochranu právům k obchodním jménům zahraničních podnikatelů na svém území pouze na základě nekalosoutěžní právní úpravy, nebo zda musí přiznat právům k obchodním jménům zahraničních podnikatelů na svém území průmyslověprávní ochranu.

Klíčová slova: právo k obchodnímu jménu, článek 8 Pařížské úmluvy, nekalá soutěž, právo k průmyslovému vlastnictví, nediskriminace v ujných vztazích

Úvodem

Zájem odborné veřejnosti o problematiku práva k obchodnímu jménu podnikatele se v posledních desetiletích vytratil. Tato skutečnost však neznamená, že by se jednalo o marginální právo podnikatele, zejména v situaci, kdy bude zasaženo do jeho práva k předmětnému označení, tj. nadneseně řečeno v boji podnikatele dotčeného na právech ke svému obchodnímu jménu o udržení vydobyté pozice na konkrétním trhu.

Dojdeme-li totiž v našich úvahách postupně k závěru, že nelze využít případných práv tohoto podnikatele k ochranné známce (která je obdobného znění jako obchodní jméno dotčeného podnikatele) ani práv odvíjejících se z právní regulace zákazu nekalosoutěžního jednání, popřípadě lze možnosti, jež přinášejí tyto právní úpravy, využít jen s nízkou vidinou úspěchu, stává se právo k obchodnímu jménu poškozeného podnikatele jednou z jeho posledních zbraní. Významnost tohoto práva je přitom často bezdůvodně opomíjena.

Povinnost států chránit právo k obchodnímu jménu (zahraničního) podnikatele na svém území nalezneme zakotvenou v čl. 8 Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví (dále jen „Pařížská úmluva“) z roku 1883,¹ jež dnes zavazuje většinu zemí světa.² Jelikož autorka nepředpokládá, že by cílem konkrétního státu bylo negativně diskriminovat své vlastní podnikatele tím, že jim poskytuje nižší míru ochrany než zahraničním

* Mgr. Bc. Helena Pullmannová. Autorka je interní doktorandkou na katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: helena.pullmannova@mail.muni.cz.

¹ Vyhláška č. 64/1975 Sb., ve znění vyhlášky č. 81/1985 Sb.

² Srov. *WIPO-Administered Treaties. Contracting Parties > Paris Convention* (Total Contracting Parties: 177). Dostupné z: <https://wipo.int/en/treaties/ShowResults?search_what=C&treaty_id=2>. Navíc je čl. 8 Pařížské úmluvy závazný též pro smluvní státy Dohody o zřízení Světové obchodní organizace (WTO) díky čl. 2 odst. 1 Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (Dohody TRIPS).

podnikatelům, vychází autorka z toho, že ochrana, kterou poskytuje stát domácím (tuzemským) podnikatelům, je stejná jako ochrana, již stát poskytuje cizím (zahraničním) podnikatelům na svém území.

Jakým způsobem má být ochrana zmíněnému právu k obchodnímu jménu poskytnuta, ale samotná úmluva nestanoví. Na uvedenou otázku a otázky s ní související se tak článek snaží poskytnout odpověď.

Pro vyloučení terminologického zmatení čtenáře autorka uvádí, že právem k obchodnímu jménu je pro potřeby tohoto článku rozuměno právo k označení podnikatele ve smyslu § 8 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku (dále jen „obch. zák.“), ve znění účinném do 31. prosince 2000;³ v dnešní terminologii zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „o. z.“), jde tedy jak o právo k obchodní firmě (ve vztahu k registrovaným podnikatelům do obchodního rejstříku), ale nejen to, nýbrž i „obdobné“ právo k označení neregistrovaného podnikatele, které dnes účinný občanský zákoník výslovně neupravuje, ale subsidiárně tuto oblast pokrývá právem k názvu právnické osoby a právem ke jménu fyzické osoby.

1. Obchodní jméno a průmyslové právo k němu

Pro zodpovězení otázky, jakým způsobem je potřeba chránit práva k obchodním jménům, potažmo otázky, zda státy splňují své mezinárodní závazky chránit právo k obchodnímu jménu, je vhodné věnovat pár slov samotnému právu k obchodnímu jménu a jeho nepřímému předmětu.

Právo k obchodnímu jménu je dnes většinou uváděno jako jedno z práv k označení (práv k průmyslovému vlastnictví, práv k duševnímu vlastnictví).⁴ Ve většině jurisdikcí jde o majetkové⁵ právo absolutní povahy působící *erga omnes*, které vzniká neformálně prvním⁶ užitím konkrétního označení podnikatelem v souladu s právem (viz níže; tj. zejména po získání podnikatelského oprávnění) v hospodářském styku za účelem jeho odlišení od ostatních podnikatelů na relevantním⁷ trhu a které trvá po dobu, po kterou je konkrétní označení takto používáno.⁸ Právo k obchodnímu jménu (subjektové označení)⁹

³ Viz výklad k heslu „obchodní jméno“ In: BOHÁČEK, M. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

⁴ Srov. KOUKAL, P. Úvod do práva duševního vlastnictví. In: KOUKAL, P. – MYŠKA, M. – PULLMANNOVÁ, H. – VOJTÍŠKOVÁ, T. – ZIBNER, J. *Právo duševního vlastnictví. Multimediální elektronický výukový materiál*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/do/rect/el/estud/praf/2019podzim/dusevni_vlastnictvi/web/index.html>; a další zdroje zde uvedené. Taktéž srov. *mutatis mutandis* rozsudek občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. března 2017, sp. zn. 31 Cdo 3375/2015, uveřejněný pod číslem 78/2018 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

⁵ Srov. NEETHLING, J. Personality Rights: a Comparative Overview. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. 2005, roč. 38, č. 2, s. 241. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/23252295>>.

⁶ K důležitosti významového odlišení pojmů „právo prvního užití“ a „právo priority“ (právo přednosti) v kontextu práv s formálním okamžikem vzniku viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2020, sp. zn. 23 Cdo 1538/2019, či rozhodnutí SDEU (velkého senátu) ze dne 16. listopadu 2004. *Anheuser-Busch Inc. proti Budějovickému Budvaru, národnímu podniku*. Věc C-245/02.

⁷ Relevantním trhem rozuměj část tržního prostředí, která se vyznačuje shodným rozsahem (vymezením) adresátů uvažované skupiny podnikatelů. Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), vymezuje ve svém § 2 odst. 2 relevantní trh jako „trh zboží, které je z hlediska jeho charakteristik, ceny a zamýšleného použití shodné, porovnatelné nebo vzájemně zastupitelné, a to na území, na němž jsou soutěžní podmínky dostatečně homogenní a zřetelně odlišitelné od sousedících území“.

⁸ Srov. např. bod 21 rozhodnutí SDEU (velkého senátu) ze dne 11. září 2007. *Céline SARL proti Céline SA*. Věc C-17/06;

tak může svědčit jednomu podnikateli relativně dlouhou dobu, čímž se liší od většiny práv k průmyslovému vlastnictví, u nichž se uplatňuje zásada omezení trvání v čase.¹⁰

Obchodní jméno jako nepřímý předmět práva k obchodnímu jménu je slovní¹¹ označení, tedy nehmotný statek, nezužitelný, nerivalitní a nevylučitelný povahy. Absolutní shoda na definici pojmu „obchodní jméno“ však nepanuje¹² a tento pojem tak podléhá výkladu dle práva země, v níž je žádána ochrana (*lex fori*).¹³ Ascensao¹⁴ pak zdůrazňuje, že chráněno je „obchodní jméno“ (*handelsname*) podnikatele a nikoli jakékoli označení podnikatele. Někteří autoři dovozují, že obchodní jméno není (nemusí být) totožné s názvem podnikatele – právnické osoby či jménem podnikatele – fyzické osoby, ale jedná se o označení, pod nímž podnikatel vykonává svou činnost a jímž jej ostatní osoby v daných podnikatelských kruzích označují; může se jednat např. o zkratky oficiálních názvů společností či klíčová slova obsažená v těchto názvech.¹⁵

Závěr o tom, zda je obchodní jméno (jako nehmotný statek) věcí v právním slova smyslu (pohledem českého práva, jež vychází z širokého pojetí věci v právu),¹⁶ není v odborné literatuře jednotný. Obchodní jméno je sice dle autorky nehmotný statek, který je odlišný

Section 1 a 47 Model Law for Developing Countries on Marks, Trade Names, and Acts of Unfair Competition. Ženeva: BIRPI, 1967. Dostupné z: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_805.pdf>; KULHÁNEK, M. Pojetí a základní zásady firemního práva. *Právní rozhledy*. 2000, č. 7, s. 294 an.

- 9 PFLÜGER, M. Paris Convention for the Protection of Industrial Property: Art. 1. In: COTTIER, T. – VÉRON, P. (ed.). *Concise International and European IP Law: TRIPS, Paris Convention, European Enforcement and Transfer of Technology*. 2 edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 203; ASCENSAO, J. O. Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist. *GRUR International*. 1996, roč. 45, č. 4, s. 413–424.
- 10 Práva k průmyslovému vlastnictví jsou v zásadě omezena v době svého trvání na jednotky či nízké desítky let (srov. např. právo k ochranné známce – max. 10 let, lze však opakovaně prodlužovat bez omezení; právo k průmyslovému vzoru – 5 let, lze však opakovaně prodlužovat na max. 25 let trvání práva celkem; patent – max. 20 let; právo k užitému vzoru – 4 roky, lze však opakovaně prodlužovat na max. 10 let trvání práva celkem; apod.).
- 11 LANGE, P. *Marken- und Kennzeichenrecht*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2012, Rn 43–54, 142; TROLLER, A. Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht. *GRUR Auslands- und Internationaler Teil*. 1957, roč. 6, č. 8–9, s. 336–342; výklad k heslu „obchodní jméno“ In: BOHÁČEK, M. *Právníký slovník*.
- 12 Srov. např. POINTET, P. J. Der internationale Schutz des berühmten Handelsnamens. *GRUR International*. 1961, roč. 10, č. 8–9, s. 373–431; SAINT-GAL, Y. Der internationale Schutz des Handelsnamens. *GRUR International*. 1964, roč. 13, č. 6, s. 289–327.
- 13 K mezinárodněprávním souvislostem srov. PULLMANNOVÁ, H. Mezinárodní soudní pravomoc ve sporech z porušení práva k obchodnímu jménu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 1, s. 123–136. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/download/13803/11963>>; a PULLMANNOVÁ, H. Právo rozhodné ve sporech z porušení práva k obchodnímu jménu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. 29, č. 3, s. 617–632. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/13793/12367>>. Shodně též TROLLER, A. Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht; BODENHAUSEN, G. H. C. *Guide to the Application of the Paris Convention of Industrial Property: as revised at Stockholm in 1967*. Ženeva: BIRPI, 1968, s. 23, 133. Dostupné z: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intproperty/611/wipo_pub_611.pdf>.
- 14 ASCENSAO, J. Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist.
- 15 TROLLER, A. Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht; PFLÜGER, M. Paris Convention for the Protection of Industrial Property: Art. 1. In: COTTIER, T. – VÉRON, P. (ed.). *Concise International and European IP Law: TRIPS, Paris Convention, European Enforcement and Transfer of Technology*, s. 272.
- 16 K širokému pojetí věci v právu v kontextu OZ, srov. např. HORÁK, O. – DOSTALÍK, P. Věc v právním smyslu v novém občanském zákoníku z právněhistorické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, č. 1, s. 14–21. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/download/5787/4878>>; PAULY, J. Předmět vlastnického práva a některé související otázky. In: GERLOCH, A. (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 324–330; SPÁČIL, J. Předmět vlastnického práva. In: SPÁČIL, J. a kol. *Věcná práva. Věcná práva, katastr nemovitostí a správa cizího majetku*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 57–61.

od osoby a slouží potřebě lidí (§ 489 o. z.), nicméně v některých situacích k němu mohou svědčit podnikateli (či jiné osobě) nejen majetková práva, ale i práva osobnostní (předmětné označení může být např. zároveň jménem fyzické osoby či autorským dílem). Skutečnost, že k němu lze v určitých případech dovozovat osobnostní práva, pak někteří autoři považují za určující pro závěr o tom, zda jde o věc v právním slova smyslu, neboť dovozují, že nejde o statek, jenž „je odlišný od osoby“.¹⁷ Právo k obchodnímu jménu je však vždy převoditelné,¹⁸ a to i v případech, kdy obsahuje jméno fyzické osoby či autorské dílo (tzn. i v situacích, kdy k němu dovozujeme též osobnostní práva), a to z důvodu, že s tím, aby se stalo dané označení, k němuž svědčí určité osobě osobnostní právo, součástí obchodního jména, vyslovil nositel tohoto osobnostního práva dříve souhlas.¹⁹

Podnikatel – právnická osoba může mít s ohledem na zásadu jednotnosti a zákaz klamavosti obchodního jména pouze jedno obchodní jméno (jež je v zásadě totožné s označením, které tvoří jeho název);²⁰ v případě malého živnostníka (podnikatele – fyzické osoby nezapsané²¹ do obchodního rejstříku) je situace obdobná.

Smyslem a účelem obchodního jména je odlišení podnikatele jako subjektu práva od ostatních podnikatelů na konkrétním (relevantním) trhu; jde o subjektové označení.²² Sílou (účinkem) práva k obchodnímu jménu je pak umožnit nositeli tohoto práva vyloučit ostatní osoby z užívání označení, k němuž se uvedené právo vztahuje, v hospodářském²³ styku (*right to exclude others from use a trade name in commerce*); nikoli tedy ve všech případech neoprávněného užití.

2. Povinnost států chránit právo k obchodnímu jménu dle čl. 8 Pařížské úmluvy

Pro námi sledovou otázku je rozhodující závazek vyplývající z čl. 8 Pařížské úmluvy, jenž zní:

„Obchodní jméno je chráněno ve všech unijních zemích [Pařížské unie], aniž by bylo třeba je přihlašovat nebo zapisovat; nerozhoduje, zdali je, či není částí tovární nebo obchodní známky.“

¹⁷ K závěru, že předměty práv duševního vlastnictví jsou věcmi v právním smyslu slova viz KOUKAL, P. § 489. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1494. Opačně srov. TÉGL, P. – TELEČ, I. § 496. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419–654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 242 (marg. č. 18); TELEČ, I. Duševní vlastnictví a jeho vliv na věc v právním smyslu. *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 12, s. 455–460.

¹⁸ LANGE, P. *Marken- und Kennzeichenrecht*, Rn 43–54; Volně srov. též TROLLER, A. *Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht*.

¹⁹ LANGE, P. *Marken- und Kennzeichenrecht*, Rn 155, 156. Shodně PULLMANNOVÁ, H. Obchodní jméno jako věc a možnosti dispozic s právy k němu se vztahujícími v komparativních souvislostech. In: CHARVÁT, R. – KOUKAL, P. – POKORNÁ, J. – TOMÁŠKOVÁ, E. – VEČERKOVÁ, E. – JANOVEC, M. (eds). *COFOLA 2019 – Část IV. Firemní právo a další práva na označení, právní a ekonomické souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 136–159. Dostupné z: <<http://cofola.law.muni.cz/dokumenty/50358>>.

²⁰ Srov. LANGE, P. *Marken- und Kennzeichenrecht*.

²¹ Podnikatele, jež se nezapisují do obchodního rejstříku, uvádí zejména a contrario § 42–45 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických osob a o evidenci svěřenských fondů.

²² Právo k ochranné známce představuje naopak příklad objektového označení; odlišuje výrobky a služby podnikatele (svého majitele) od výrobků a služeb ostatních podnikatelů (jeho případných konkurentů). Blíže srov. též rozhodnutí SDEU (velkého senátu) ze dne 11. září 2007. *Céline SARL proti Céline SA*. Věc C-17/06.

²³ Viz též PULLMANNOVÁ, H. *Právo rozhodné ve sporech z porušení práva k obchodnímu jménu*, s. 625–626.

Citované ustanovení ukládá smluvním státům²⁴ této mnohostranné mezinárodní smlouvy (tj. „uniijním zemím“) [čl. 1 odst. 2 Pařížské úmluvy] povinnost poskytnout na svém území ochranu právům k obchodním jménům podnikatelů,²⁵ a to způsobem, že zahraničním podnikatelům je poskytnuta ochrana minimálně shodná²⁶ s ochranou práv k obchodním jménům (obdobných)²⁷ tuzemských podnikatelů (čl. 2 odst. 1 Pařížské úmluvy).

Nicméně jakou formou, respektive jakými prostředky či do jaké míry mají být práva k obchodním jménům s ohledem na čl. 8 Pařížské úmluvy chráněna, samotná úmluva nestanoví. Odpověď na otázku, zda má být tato ochrana založena na přiznání absolutního (průmyslového) práva k obchodnímu jménu (zahraničního podnikatele), či zda postačuje chránit tyto majetkové hodnoty (subjektová označení používaná v obchodním styku podnikateli) pouze nekalosoutěžně,²⁸ je tak klíčová.

3. Absence konkrétního požadavku na způsob ochrany

Již od svého prvopočátku obsahuje Pařížská úmluva čl. 8, který se snaží zakotvit ochranu obchodního jména ve všech svých smluvních státech, respektive klade požadavek na své smluvní státy, aby obchodním jménům poskytly ochranu, a to bez nutnosti registrace (zápisu) těchto subjektivních označení. Díkce čl. 8 se za celou dobu platnosti Pařížské úmluvy nezměnila.

Jak konkrétně chránit právo k obchodnímu jménu čl. 8 Pařížské úmluvy nestanoví. Víme jen, že je potřeba ho chránit v zemi určení (tj. v zemi, v níž je žádána ochrana) bez podmínky registrace a bez ohledu na to, zda je případně součástí ochranné známky. Jeli-kož ale Pařížská úmluva sama hovoří o ochraně před nekalou soutěží (viz např. čl. 1 odst. 2

²⁴ Smluvní základna členů Pařížské úmluvy přitom představuje pouze část států, pro které jsou její (hmotněprávní) čl. 1–12 a čl. 19 závazné, a to z důvodu, že právě tyto články jsou zároveň obsahem Dohody TRIPS, která je přílohou 1C k Dohodě o zřízení WTO. Každý stát, který je členem WTO, je tak zároveň povinen dodržovat uvedené články Pařížské úmluvy.

²⁵ Tj. těm, kteří jsou státní příslušníci smluvních států Pařížské úmluvy (potažmo Dohody TRIPS), či mají bydliště nebo závod (založený na personálním substrátu) na území těchto zemí (čl. 3 Pařížské úmluvy). FEZER, K. PVÜ Art. 3 Erweiterung sed Chutzbereichs. Rn 1. In: FEZER, K. *Markenrecht. Kommentar zum Markengesetz, zur Pariser Verbandsübereinkunft und zum Madrider Markenabkommen*. 4. edition. München: C. H. Beck, 2009.

²⁶ K národnímu (asimilačnímu) principu zacházení viz KYSELOVSKÁ, T. – KOUKAL, P. *Mezinárodní právo soukromé a právo duševního vlastnictví – kolizní otázky*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 127–128. Dostupné z: <https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/kyselovska-koukal-MPS_PDV.pdf>.

²⁷ K otázce kvalifikace zahraniční osoby jako „podnikatele“ pohledem hmotněprávních norem práva *lex fori* srov. *mutatis mutandis* SÄCKER, F. J. – RIXECKER, R. – OETKER, H. – BETTINA, L. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 13. Teil 10. Internationales Handels- und Gesellschaftsrecht [Kaufleute, Juristische Personen und Gesellschaften]*. 8. Auflage. München: C. H. Beck, 2021, Rn 159–164.

²⁸ Pro ilustraci významnosti této otázky lze uvést, že na území Slovenska (§ 8 a § 12 zákona č. 513/1991 Zb., *obchodného zákonníku*; usnesení Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 13. prosince 2019, sp. zn. 1 Ndob 12/2019, uveřejněné pod číslem 42/2020 Sbírky stanovisek Nejvyššího soudu a rozhodnutí soudů Slovenské republiky) a Německa [Art. 5 a Art. 15 Gesetzes über den Schutz von Marken und sonstigen Kennzeichen (Markengesetz); BGBl. I S. 3082] je poskytována ochrana právům k obchodním jménům zahraničním podnikatelů jako právům k průmyslovému vlastnictví – což ovšem nevyklučuje zároveň domáhat se ochrany skrze zákaz nekalosoutěžního jednání, popřípadě prostřednictvím ochrany osobnostních práv – a naopak na území Švýcarska [Art. 157 Abs. 2 Bundesgesetzes über das Internationale Privatrecht (IPRG); AS 1988 1776] a Rakouska [Art. 34 Abs. 1 Bundesgesetzes über das internationale Privatrecht (IPR-Gesetz); BGBl. Nr. 304/1978, a Art. 9 Bundesgesetzes gegen den unlauteren Wettbewerb 1984 – UWG; BGBl. Nr. 448/1984] jsou tato práva chráněna pouze nekalosoutěžně, popř. prostřednictvím osobnostních práv, nejsou-li zde registrována v obchodním rejstříku.

věta druhá, čl. 9 a čl. 10bis Pařížské úmluvy), závěr, že postačuje právo k obchodnímu jménu chránit jen nekalosoutěžně, je dle autorky nedostačující.²⁹ Tento závěr bychom mohli učinit i tehdy, pokud by zde čl. 8 Pařížské úmluvy nebyl, tedy optikou uvedeného se jeví existence čl. 8 Pařížské úmluvy nadbytečná, což dozajista nebyl záměr zakládajících smluvních států Pařížské unie. Nadto, přestože průmyslová práva k označení i soukromoprávní část nekalosoutěžní právní úpravy poskytují ochranu podnikatelům ve vztahu k užívání označení na trhu, obě právní úpravy tak činí primárně za jiným účelem.³⁰ V prvním případě jsou chráněny majetkové hodnoty podnikatele vůči všem a v zásadě vždy. Ve druhém případě je chráněna primárně fair soutěž a až sekundárně jsou chráněny majetkové zájmy podnikatelů před poškozením realizací nekalé soutěže jinými soutěžiteli na daném trhu. Argumentace spočívající na tvrzení, že obchodní jméno je ve smyslu čl. 8 Pařížské úmluvy dostatečně chráněno, neboť je chráněno právní úpravou nekalé soutěže, považuje autorka za lichý. Jde vlastně o obdobnou situaci, jako kdybychom učinili závěr, že právo k názvu podnikatele je dostatečně chráněno již tím, že požívá ochrany na základě nekalosoutěžní úpravy, tudíž ho nemusíme chránit na základě práv absolutní povahy. Smysl a účel těchto regulací je odlišný, byť se jejich reálné účinky do jisté míry mohou překrývat.

Na druhou stranu ani závěr, že obchodní jméno je potřeba chránit absolutním právem průmyslového vlastnictví, někteří autoři nepreferují. Dle Ascensaa³¹ bylo cílem Pařížské úmluvy umožnit podnikatelům používat své obchodní jméno i v jiných státech, respektive nenutit je používat různá obchodní jména v různých zemích, ve kterých působí; tedy umožnit jednotnou mezinárodní identifikaci podnikatelů. Se závěrem, že podnikatel by měl mít právo používat své obchodní jméno v jiné zemi, však nespojuje ten důsledek, že jeho postavení (právo k předmětnému označení) je horší nebo lepší než obdobná práva podnikatelů v zemích určení. Ascensao³² dochází k závěru že se jedná o „jiné právo“ (právo *sui generis*), jehož vztah k právům v zemi určení je nutné vykládat s ohledem právě na smysl a účel čl. 8 Pařížské úmluvy.

Dle názoru autorky však dovozování absolutního práva k obchodnímu jménu podnikatele závěry o smyslu a účelu čl. 8 Pařížské úmluvy, jež činí Ascensao,³³ neznemožňují. Je ale nutné vyřešit funkčním způsobem případně vzniknuvší kolizní situace, a to případy: i) kdy podnikatel X ze země A, chce začít (reálně) působit v zemi B, nicméně zde již jeho obchodní jméno používá podnikatel Y, nicméně (starší) právo prvního užití³⁴ (na území

²⁹ Srov. shodně ASCENSAO, J. O. *Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist*; KYSELOVSKÁ, T. – KOUKAL, P. *Mezinárodní právo soukromé a právo duševního vlastnictví – kolizní otázky*, s. 222.

³⁰ Obdobně neshledává autorka za dostatečné nahrazení právní úpravy „práva k obchodnímu jménu“ neregistrovaných podnikatelů do obchodního rejstříku, subsidiárním použitím práva k názvu právnické osoby a práva ke jménu fyzické osoby, což je důsledek novely (tehdy účinného) obchodního zákoníku přijaté v roce 2000, neboť smyslem a účelem těchto práv je sloužit k označení osob nejen při výkonu jejich podnikatelské činnosti. Tuto úpravu následně přejal dnes účinný občanský zákoník.

³¹ ASCENSAO, J. O. *Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist*.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Subjektivní procesní právo, jež předchází vzniku subjektivního hmotného práva – v našem případě práva k obchodnímu jménu, které vzniká (až) ve spojitosti s reálným užíváním označení v hospodářském styku na území konkrétního státu (viz níže v textu) – a který „rezervuje“ předmětné označení pro konkrétní osobu, dojde-li její úsilí zdárnému konci, tj.

země B)³⁵ k předmětnému označení svědčí podnikateli X (např. v důsledku marketingové činnosti, či celosvětové známosti), a ii) kdy podnikatel X ze země A chce začít působit v zemi B, nicméně zde již jeho obchodní jméno používá podnikatel Y a (starší) právo prvního užití (na území země B) k předmětnému označení svědčí podnikateli Y.

V první situaci lze vyřešit kolizi tak, že poskytneme právo prvního užití podnikatele X ochranu tím způsobem, že nedovolíme podnikateli Y zakázat užívat předmětné označení na území země B podnikateli X (ani předběžným opatřením, jímž by měly být zatím upraveny poměry uvedených podnikatelů), a to právě s ohledem na jeho (starší) právo prvního užití.³⁶ A dojde-li nakonec snaha podnikatele X ke zdárnému konci, tj. že v důsledku započetí reálné činnosti na území státu B podnikateli X začne (v tomto případě zatím potenciálně) svědčit právo k obchodnímu jménu k předmětnému označení a v následně vzniknuvším sporu o právo k obchodnímu jménu podnikatel X zvítězí (s ohledem na jeho starší právo prvního užití) nad podnikatelem Y,³⁷ získá naopak podnikatel X oprávnění zakázat užívání předmětného označení jako obchodního jména podnikateli Y. Podnikateli, který využil známosti předmětného označení u veřejnosti (v důsledku marketingové činnosti podnikatele X) a čerpal tak (do doby ukončení sporu o právo k předmětnému označení) neoprávněně prospěch na úkor podnikatele X.

Druhou situaci lze pak vyřešit odkazem na samotnou dikci čl. 8 Pařížské úmluvy a jeho smysl a účel (tedy stejně jak činí Ascensao³⁸), kterým je umožnění zahraničním podnikatelům působit v zemích určených pod svým obchodním jménem. Právo k obchodnímu jménu zahraničního podnikatele nemusí ustupovat – z pohledu práva země, v níž je žádána ochrana – starším právům k předmětnému označení. I zde je totiž možné nalézt funkční výklad umožňující podržet kvalifikaci práva k obchodnímu jménu zahraničního podnikatele jako práva k průmyslovému vlastnictví. Ustanovení čl. 8 Pařížské úmluvy lze totiž chápat jako výjimku z absolutních účinků práva k obchodnímu jménu podnikatele Y, jemuž svědčí právo prvního užití k tomuto označení na území země B, ve prospěch práva podnikatele X. Jednalo by se tak o výjimku zavádějící obdobné důsledky, jaké známe např. ve známkoprávní úpravě (objektových práv) u „*práva [oprávněného] předchozího uživatele*“³⁹ ve vztahu k absolutnímu právu majitele ochranné známky (viz v poměrech českého práva § 10 odst. 2 zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách), byť se jedná (v našem případě) o „*právo následného (zahraničního) podnikatele*“ pohledem právního řádu země určené (země B).

Pro úplnost je však vhodné dodat, že s ohledem na zákaz zaměnitelnosti obchodního jména [v poměrech českého práva je uvedená zásada ve vztahu k obchodní firmě formulována výslovně v § 424 o. z.; ve vztahu k názvu právnické osoby pak v § 132 odst. 2 o. z.],

ke vzniku subjektivního hmotného práva. Uvedené právo zaniká trvalým ukončením činnosti podnikatele X ve vztahu k území země B.

³⁵ Je důležité si uvědomit, že právo prvního užití vzniká (jako procesní právo) v každém jednotlivém státě zvlášť.

³⁶ Ochrana práva k označení na základě principu „prvního užití“ zmiňuje též § 423 odst. 2 věta první o. z. ve vztahu k ochranné práva k obchodní firmě.

³⁷ Viz zejména body 86–100 rozhodnutí SDEU (velkého senátu) ze dne 16. listopadu 2004. *Anheuser-Busch Inc. proti Budějovickému Budvaru, národnímu podniku*. Věc C-245/02.

³⁸ ASCENSAO, J. O. *Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist*.

³⁹ K uvedenému institutu viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. dubna 2014, sp. zn. 23 Cdo 3790/2011, ze dne 26. října 2016, sp. zn. 23 Cdo 3782/2015, a ze dne 21. července 2020, sp. zn. 23 Cdo 3944/2019.

bude nutné předmětné označení, („následně“) reálně užívané (zahraničním) podnikatelem X na území země B, doplnit o dostatečně distinktivní dodatky, aby byli ostatní účastníci na trhu schopni podnikatele X bezpečně odlišit od podnikatele Y a nedocházelo tak k jejich zaměnitelnosti.

Právo zahraničního podnikatele užívat v zemích určení své obchodní jméno by tak při dodržení právě uvedených závěrů v zemích, pro které je čl. 8 Pařížské úmluvy závazný, mělo být zajištěno. Zda bude pro podnikatele X ale vůbec výhodné vyvíjet v zemi určení činnost pod velmi podobným označením jako podnikatel Y, je však na zvážení. Založení dceřiné společnosti v zemi B s více marketingově (distinktivně) úspěšným názvem by podnikateli X přineslo možná více ovoce než lpění na „svém obchodním jménu“.

Samozřejmě lze vedle ochrany založené na základě čl. 8 Pařížské úmluvy uplatnit ve vztazích mezi účastníky (soutěžiteli a zákazníky) trhu též pravidla obsažená v právní úpravě zakazující nekalosoutěžní jednání. Touto právní úpravou ale nelze dle autorky primárně „vyřešit“ absenci zakotvení výše uvedených přístupů v právních řádech zemí, pro které je Pařížská úmluva závazná.

4. Ochrana v zemi původu jako podmínka pro dovozování ochrany v zemi určení

Ascensao⁴⁰ ve svých úvahách pokračuje dále a pokládá si související otázku, zda je obchodní jméno (právo podnikatele k němu) chráněno v zemích Pařížské unie bez ohledu na to, zda je chráněno v zemi původu. Dospívá k závěru, že ano,⁴¹ je-li obchodní jméno užíváno v zemi původu v souladu s (tamním) právem; nemusí však požívat ochrany skrze absolutní průmyslové právo, a to ani v případě, kdy právní řád země původu podnikateli získat takovou úroveň ochrany umožňuje (může jít např. o dobrovolnou registraci do veřejného seznamu), ale podnikatel se ji rozhodne nevyužít. Pařížská úmluva nijak nepodmiňuje poskytnutí ochrany právu k obchodnímu jménu v zemi určení existencí ochrany v zemi původu. S tímto závěrem se autorka plně ztotožňuje.

5. Povinnost zápisu obchodního jména v zemi určení ve vztahu k zahraničním podnikatelům

Ustanovení čl. 8 Pařížské úmluvy je pak potřeba s ohledem na jeho dikci vykládat také v tom smyslu, že v případě, kdy je ve státě původu poskytnuta absolutněprávní ochrana právu k obchodnímu jménu pouze za podmínky registrace (viz dále část o obrácené diskriminaci tuzemských podnikatelů), nemůže být vyžadováno pro vznik průmyslověprávní ochrany obchodního jména (zahraničního) podnikatele v jiné zemi Pařížské unie splnění obdobné podmínky. Nehledě na případně vzniknuvší paradox, a to, že v zemi určení nemusí být registrace ani vyžadována; tamní veřejné právo tuto podmínku totiž nemusí obsahovat.

⁴⁰ ASCENSAO, J. O. Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist.

⁴¹ Shodně FEZER, K. PVÜ Art. 8 Handelsname. Rn 1. In: FEZER, K. Markenrecht. Kommentar zum Markengesetz, zur Pariser Verbandsübereinkunft und zum Madrider Markenabkommen.

Jak ale vykládat situaci opačnou, kdy v zemi původu registrace (ke vzniku průmyslověprávní ochrany obchodního jména) vyžadována není, ale v jiné zemi Pařížské úmluvy, v níž žádá (zahraniční) podnikatel ochranu, naopak ano. Opět s odkazem na dikci čl. 8 Pařížské úmluvy je nutné uzavřít, že v zemi, ve které je žádána ochrana, nelze podmínku pro vznik ochrany obchodního jména uplatnit. Nutnost splnit tuto podmínku pro zahraniční podnikatele se tak stane obsoletní.⁴² Tento závěr se jeví jako jediný možný. Podmínka registrace ale zůstává na pořadu dne pro tuzemské podnikatele, což je *de facto* ve srovnání s podmínkami vzniku práv (jako absolutních práv k označení) k obchodním jménům cizozemských podnikatelů (a jejich absolutněprávní ochrany) negativně diskriminuje.

Jde tak o příklad obrácené diskriminace tuzemců, jejíž dovolenost (soulad s právem) je nutné zkoumat s ohledem na ústavní právo v zemi určení.⁴³ Tento stav není v rozporu s unijním právem, jež zakazuje diskriminaci (přímou i nepřímou)⁴⁴ zahraničních podnikatelů ve srovnání s tuzemskými podnikateli v unijních vztazích na území Evropské unie (s ohledem na svobodu usazování a volný pohyb služeb; viz čl. 49 a čl. 56 Smlouvy o fungování Evropské unie), neboť se nejedná o skutek, který má vztah k unijnímu právu,⁴⁵ ale jde o případ ryze vnitrostátního skutkového základu (postavení tuzemských podnikatelů v právu země určení bez vazby na vnitřní trh Evropské unie). Nedochází zde přitom ani k porušování principu rovného zacházení s cizozemci jako s tuzemci, když cizozemcům jsou přiznána stejná práva jako tuzemcům; pouze formální požadavek na registraci je nutno s ohledem na výslovné znění čl. 8 Pařížské úmluvy ve vztahu k cizincům pominout.

Uvedený stav však narušuje právní jistotu tuzemských podnikatelů, kteří z absencí zápisu označení ve veřejném seznamu (obchodním rejstříku) dovozují, že se jedná o volná (nechráněná) potenciální obchodní jména.⁴⁶ Jako jediný možný způsob, jak se vypořádat s touto nešťastnou situací (obrácenou diskriminací tuzemských podnikatelů), je neaplikovat podmínku registrace pro všechny podnikatele (tuzemské i cizozemské) ve vztahu k dovozování vzniku práva k obchodnímu jménu (!). Uvedené východisko by však vyžadovalo změnu právní úpravy vzniku, trvání a zániku práva k obchodní firmě a zavedení práva k obchodnímu jménu (jako neregistrovanému obchodnímu jménu podnikatele) v českém právu, respektive navrácení se v zásadě k tomu, co na našem území platilo do konce roku 2000.

⁴² Shodně ASCENSAO, J. O. *Die Anwendung von Art. 8 der Pariser Verbandsübereinkunft auf Länder, in denen der Handelsname eintragungspflichtig ist*.

⁴³ TICHÝ, L. a kol. *Evropské právo*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 115.

⁴⁴ Přímá diskriminace je nerovné zacházení s osobami na základě kritéria státní příslušnosti, což v unijních vztazích absolutně zakazuje čl. 18 Smlouvy o fungování Evropské unie. Nepřímá diskriminace je stav, kdy na základě jiného kritéria, než je státní příslušnost (typicky např. bydliště, sídlo), dochází ke stejným důsledkům, jako kdyby bylo užito kritérium státní příslušnosti. Taková diskriminace je zakázána, nejsou-li pro ni objektivní důvody, jež obстоjí ve světle cílů unijního práva s přihlédnutím k zásadě přiměřenosti (např. ochrana zdraví osob, výkon veřejné moci). TICHÝ, L. *Evropské právo*, s. 114–115.

⁴⁵ Ibidem, s. 114–115, 323, 372, 378.

⁴⁶ K právní jistotě třetích osob v oblasti práv k duševnímu vlastnictví srov. KOUKAL, P. Požadavek přesnosti a objektivní identifikovatelnosti předmětu ochrany a judikatura SDEU ohledně pojmových znaků autorského díla. In RONOVSÁ, K. – HAVEL, B. – LAVICKÝ, P. a kol. *Pocťa prof. Janu Hurdíkovi k 70. narozeninám. Základní otázky života, práva a vůbec...*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2021, s. 682–688.

Tehdy znal český právní řád právo k obchodnímu jménu pro všechny podnikatele (i ty nezapsané do obchodního rejstříku)⁴⁷ – uvedené právo vznikalo prvním užitím v hospodářském styku (při výkonu podnikatelské činnosti) v souladu s právem a zanikalo jeho neužíváním (ukončením podnikání jeho nositele pod tímto označením) [viz § 8 zákona obch. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000].⁴⁸

Ve vztahu k tuzemským podnikatelům nezapsaným (typicky malým podnikatelům fyzickým osobám) do českého obchodního rejstříku tak získávají zahraniční podnikatelé (obdobného postavení jako uvedení tuzemští podnikatelé) neaplikací registrační povinnosti za účelem získání práva k obchodnímu jménu (v dnešní terminologii českého práva: práva k obchodní firmě) poměrně nemalou výhodu. Tuzemští podnikatelé nezapsaní do obchodního rejstříku nepožívají v kontextu českého práva průmyslověprávní ochrany ve vztahu k právům ke svým obchodním jménům. Pro získání této ochrany by se museli nechat tuzemští podnikatelé zapsat (zaregistrovat). Zahraniční podnikatelé obdobného postavení tuto povinnost (při respektování čl. 8 Pařížské úmluvy) ale splnit nemusí.

S ohledem na uvedené se tak nabízí uvažovat i o otázce, zda zmíněná výhoda zahraničních podnikatelů v českém právu je již způsobilá narušit fungování hospodářské soustavy na vnitřním trhu Evropské unie a aktivovat možné konsekvence spočívající v postupu orgánů Evropské unie proti České republice dle čl. 116 Smlouvy o fungování Evropské unie.⁴⁹ Z důvodu odlišného zaměření tohoto článku předestřenou úvahu autorka na tomto místě nerozvíjí.

Ve Švýcarsku vyřešily soudy nastíněnou diskriminaci domácích podnikatelů [tím, že zahraniční podnikatelé požívali stejné míry ochrany jako domácí zapsaní podnikatelé v obchodním rejstříku, byť zapsaní z povahy věci nebyli a pro vznik této ochrany se zapsat nemuseli (s ohledem na čl. 8 Pařížské úmluvy)] otočením dosavadních judikатурních závěrů v polovině 20. století.⁵⁰ Nyní zastává švýcarské právo a tamní odborná literatura ten názor, že práva k nezapsaným obchodním jménům zahraničních podnikatelů jsou dostatečně chráněna i tehdy, požívají-li (pouze) ochrany na základě nekalosoutěžní právní úpravy. Průmyslověprávní ochrana jim přiznána není (nejsou-li zapsáni do švýcarského obchodního rejstříku). Jejich argumentace se pak opírá o skutečnost, že čl. 8 Pařížské úmluvy nestanoví žádné požadavky na způsob ochrany, kterým mají být práva zahraničních podnikatelů chráněna, tudíž i ochrana prostřednictvím nekalosoutěžního práva je dle jejich názoru přípustná (dostatečná).⁵¹ Tento závěr má v odborné literatuře i dnes nemalého zastání.⁵² Z výše uvedených důvodů se s ním však autorka neztotožňuje.

⁴⁷ K historickému vývoji právní úpravy práva k obchodnímu jménu na území České republiky srov. PULLMANNOVÁ, H. Název podnikatele jako věc a převod práv k němu se vztahujících. *Obchodní právo*. 2019, roč. 28, č. 10, s. 2–4.

⁴⁸ Srov. MRÁZEK, J. „Obchodní firma“ v novele obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 5, s. 35 an. Dostupné z: <https://www.cak.cz/assets/files/181/BA_01_05.pdf>; KULHÁNEK, M. *Pojetí a základní zásady firemního práva*. Na Slovensku je tato úprava účinná stále.

⁴⁹ TICHÝ, L. *Evropské právo*, s. 378.

⁵⁰ Viz TROLLER, A. *Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht. GRUR Auslands- und Internationaler Teil*, jenž komentuje rozhodnutí Federálního nejvyššího soudu Švýcarska ze dne 1. ledna 1953. *Interchemical Corporation proti Interchemie A.-G.* Věc 79 II 305.

⁵¹ Shodně BODENHAUSEN, G. H. C. *Guide to the Application of the Paris Convention of Industrial Property: as revised at Stockholm in 1967*, s. 134.

⁵² Srov. SCHÖNHERR, F. Obersten Gerichtshofs 2. 12. 1975 4 Ob 349/75 „Transakta“. *GRUR International*. 1976, roč. 27, č. 11, s. 501–502; Austria Supreme Court (Oberster Gerichtshof): Austria Supreme Court (Oberster Gerichtshof) 8. 5. 1984 Case No. 4 Ob 326/84 „John Player“. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 1985, no. 6, s. 781–783.

6. Užívání označení v zemi určení jako podmínka pro dovozování práva k obchodnímu jménu

Odborná veřejnost⁵³ považuje užívání⁵⁴ obchodního jména podnikatelem v zemi, v níž je žádána ochrana, povětšinou⁵⁵ za podmínku pro vznik (právní ochrany) práva k obchodnímu jménu.⁵⁶ Některé země jdou dokonce dále a podmiňují vznik (ochrany) práva k obchodnímu jménu zahraničního podnikatele na svém území získáním známosti či dobré pověsti.⁵⁷ Takto zesílený požadavek na užívání obchodního jména v zemi určení považuje autorka za nesprávný, neboť tím dochází k diskriminaci zahraničních podnikatelů ve srovnání s domácími podnikateli; a to v těch případech, jsou-li práva k obchodním jménům domácích podnikatelů chráněna již (jen) na základě toho, že jsou na území daného státu užívána.⁵⁸ Jinak řečeno v těch případech, kdy se známost či dobrá pověst domácích podnikatelů v zemi určení presumuje bez dalšího.

Požadavek na užívání obchodního jména v zemi určení, je logickým vyvážením zájmů zahraničních podnikatelů na co možná nejširší ochranu jejich obchodních jmen v zemích určení, a povinnosti tuzemských podnikatelů informovat se o označení, která se používají na trhu v jejich zemi před tím, než se rozhodnou jedno z těchto označení použít jako své obchodní jméno. Jinak bychom došli k absurdnímu závěru, že obchodní jméno řecké společnosti by nemohl používat nikdo jiný v žádném jiném státě světa, bez ohledu na to, zda zde řecká společnost působí, či nikoli. Připustili bychom tak existenci jednoho celosvětového seznamu obchodních jmen, kdy by oprávnění z práv k těmto jménům měli právo vyloučit všechny ostatní podnikatele z užívání „jejich“ označení. To však nedává žádný ekonomický smysl.⁵⁹ Užíváním totožného označení v Řecku a Japonsku, které probíhá nezávisle na sobě a nijak si nekonkuruje (nedochází ke klamání adresátů tohoto označení, k parazitování na pověsti podnikatele jiným podnikatelem, k rozměňování síly všeobecně známých obchodních jmen užíváním jiným podnikatelem na jiném sortimentu zboží a služeb apod.).⁶⁰ Nedochází tak k zásahu do práva žádného podnikatele, jehož důsledky by bylo potřeba sanovat. Podíváme-li se na uvedený závěr z jiného úhlu pohledu, hovoří v jeho prospěch obdobně skutečnost, že je zde třeba chránit zájmy třetích osob jednajících

⁵³ Srov. např. návrhy na změny textace čl. 8 Pařížské úmluvy, jak o nich stručně pojednává POINTET, P. J. *Der internationale Schutz des berühmten Handelsnamens*, a literaturu zde citovanou; dále též TROLLER, A. *Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht*.

⁵⁴ V případě, že podnikatel realizuje svou činnost zejména prostřednictvím uzavírání franšizových smluv (též) na území jiných států, postačuje k dovození „užívání“ označení tohoto podnikatele v jiné zemi (zemi určení) již skutečnost, že zde realizuje reklamu předpovídající jeho vstup na trh. Viz Swiss Federal Supreme Court (Schweizerisches Bundesgericht) 15. 11. 1983 „Computerland“. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 1986, no. 3, s. 421–425.

⁵⁵ SAINT-GAL, Y. *Der internationale Schutz des Handelsnamens*.

⁵⁶ Uvedený požadavek přitom není v rozporu s povinnostmi vyplývajícími z čl. 8 Pařížské úmluvy a čl. 16 odst. 1 Dohody TRIPS. Viz bod 97 rozhodnutí SDEU (velkého senátu) ze dne 16. listopadu 2004. *Anheuser-Busch Inc. proti Budějovickému Budvaru, národnímu podniku*. Věc C-245/02; PFLÜGER, M. *Paris Convention for the Protection of Industrial Property*: Art. 1, s. 271.

⁵⁷ SAINT-GAL, Y. *Der internationale Schutz des Handelsnamens*.

⁵⁸ Shodně SAINT-GAL, Y. *Der internationale Schutz des Handelsnamens*, či KALTNER, J. A. *Entscheidung des Obersten Patent- und Markensenat* 25. 11. 1992 *Öm* 12/92 „Dr. Schnell's“. *GRUR International*. 1994, roč. 27, č. 10, s. 860–863; SCHÖNHERR, F. *Obersten Gerichtshofs* 2. 12. 1975 4 *Ob* 349/75 „Transakta“.

⁵⁹ Srov. též ARMENGAUD, A. *The Protection in France of a Foreign Trade Name*. *Trademark Reporter*. 1949, roč. 39, s. 293.

⁶⁰ K možným kolizním situacím dvou práv k označení srov. volně PULLMANNOVÁ, H. *Vztah a limity používání obchodního jména a ochranné známky v judikatuře SDEU*. *Právní rozhledy*. 2018, roč. 26, č. 19, s. 649–656.

v dobré víře v to, že označení, pod nímž nikdo v dané zemi nevykonává podnikatelskou činnost, je volné a lze je bez obav použít v hospodářském styku.

S uvedeným souvisí také geografické zohlednění hranic poskytované ochrany právům k obchodním jménům (zejména v případech územně větších států), jež odpovídá „vnitřním hranicím trhu“, v nichž lze (ještě) dovozovat zaměnitelnost dvou označení (dvou obchodních jmen).⁶¹ Může tak tedy dojít k situacím, kdy podobná označení mohou v souladu s právem užívat dva podnikatelé působící v různých částech jednoho státu.⁶² I zde totiž nemusí docházet k zásahu do práv žádného z nich.⁶³ V oblasti soutěžního práva nacházíme podobný mechanismus, a to požadavek působení podnikatelů na stejném „relevantním trhu“;⁶⁴ abychom mohli (vůbec) hovořit (o soutěži a) o kolizi práv těchto podnikatelů.

V případech proslulých světoznámých obchodních jmen – známých v konkrétní zemi na základě své dobré pověsti, a nikoli např. užívání – může být tento požadavek oslaben; svoji sílu čerpají práva k těmto označením právě ze své známosti, jež determinuje jejich hodnotu, kterou je potřeba chránit.⁶⁵ Nevyžadování užívání obchodních jmen uvedených kvalit v zemi, v níž je žádána ochrana, pro přiznání průmyslového práva k těmto označením, by však mělo výslovně zmiňovat právo této země; jediné tak lze udržet konzistentní pojetí ochrany práv k obchodním jménům zahraničních podnikatelů a potažmo dodržet princip právní jistoty tuzemských podnikatelů (respektive všech potenciálně zúčastněných osob) v právním řádu země určení.

Závěrem

Vrátí-li se autorka k otázce, kterou si položila na začátku, a to, zda postačuje pro naplnění mezinárodního závazku vyplývajícího z čl. 8 Pařížské úmluvy státům chránit práva k obchodním jménům (zahraničních podnikatelů) na svém území pouze prostřednictvím nekalosoutěžní právní úpravy – není-li tuzemcům poskytována ochrana na lepší úrovni (např. prostřednictvím přiznání absolutního průmyslového práva k obchodnímu jménu) – pak striktně vzato (formalistickým pohledem) ano. Zahraniční podnikatelé nejsou oproti domácím znevýhodněni, nejsou zvýhodněni ani mezi sebou navzájem a pro získání této ochrany není nutné obchodní jméno kamkoli zapisovat nebo přihlašovat.

Nicméně s ohledem na systematický výklad Pařížské úmluvy je uvedený závěr nesprávný. Tento závěr bychom totiž mohli učinit i tehdy, pokud by zde čl. 8 Pařížské úmluvy vůbec nebyl, a to s ohledem na čl. 1 odst. 2 větu druhou, čl. 9 a čl. 10bis Pařížské úmluvy.

⁶¹ K dovozování kolizí mezi právy k obchodním názvům na území EU (dříve EHS) v důsledku užívání obchodního jména podnikatele A na území státu B, kde již podniká jiná osoba se zaměnitelným označením jako podnikatel A, viz též KNAAK, R. Gedanken zum Konflikt von Handelsnamen im Gemeinsamen Markt. *GRUR International*. 1982, roč. 28, č. 11, s. 651–660.

⁶² Nikoli však pro tak malé území, jako je území České republiky. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2020, sp. zn. 23 Cdo 1538/2019; RABAN, P. a kol. *Obchodní právo*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2020, s. 60. Ve vztahu k Rakouské úpravě srov. HAUER, Ch. Austria. In: LANGE, P. (ed.). *International Trade Mark and Signs Protection. A Handbook*. München: C. H. Beck, 2010, s. 33.

⁶³ Srov. např. TROLLER, A. *Der Schutz des ausländischen Handelsnamens nach schweizerischem Recht*; a zejména TILMANN, W. Grundlage und Reichweite des Handelsnamensrechts. *GRUR International*. 1981, roč. 27, č. 9, s. 621–630.

⁶⁴ Viz § 2 odst. 2 zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže.

⁶⁵ Srov. POINTET, P. J. Der internationale Schutz des berühmten Handelsnamens; zejména pak SAINT-GAL, Y. *Der internationale Schutz des Handelsnamens*.

Optikou výše uvedeného závěru by se totiž existence čl. 8 Pařížské úmluvy jevila nadbytečná, což zajisté nebyl záměr zakládajících a přistupujících států Pařížské unie.

Nadto, přestože průmyslová práva k označení i soukromoprávní část nekalosoutěžní právní úpravy poskytují ochranu podnikatelům ve vztahu k užívání označení na trhu, obě právní úpravy tak činí primárně za jiným účelem. V prvním případě jsou chráněny majetkové hodnoty podnikatele vůči všem a v zásadě vždy. Ve druhém případě je chráněna primárně fair soutěž a až sekundárně jsou chráněny majetkové zájmy podnikatelů před poškozením realizací nekalé soutěže jinými soutěžiteli na daném trhu. Argumentace spočívající na tvrzení, že obchodní jméno je ve smyslu čl. 8 Pařížské úmluvy dostatečně chráněno právní úpravou nekalé soutěže, je pak asi tak správná, jako kdybychom učinili závěr, že právo ke jménu (názvu) podnikající osoby (v občanskoprávním smyslu) je dostatečně chráněno již tím, že požívá ochrany na základě právní úpravy nekalé soutěže.

Ani případné kolizní situace starších práv s mladšími nejsou překážkou pro dovozování průmyslověprávní ochrany práv k obchodním jménům zahraničních podnikatelů v zemi určení (v zemi, v níž je těmito podnikateli žádána ochrana). Tyto situace lze řešit s využitím ochrany práva prvního užití předmětného označení v zemi určení jeho nositelem (uživatelé) a výkladem čl. 8 Pařížské úmluvy jako zákonného omezení případného dřívějšího nositele práva k obchodnímu jménu v zemi určení (viz výše).

V neposlední řadě se pak autorka v článku věnovala i další otázkám souvisejícím s problematikou výkladu čl. 8 Pařížské úmluvy, a to, zda je přiznání práva k obchodnímu jménu v zemi původu podmínkou pro přiznání práva k obchodnímu jménu v zemi určení – potud s negativním výsledkem – a zda užívání předmětného označení v zemi určení je podmínkou pro přiznání práva k obchodnímu jménu v zemi určení – potud s kladným závěrem.

Evropský zatýkáací rozkaz ve stínu krize právního státu: dům postavený na písku

Zuzana Vikarská* – Natálie Dřínovská**

Abstrakt: Mezi základní principy evropské integrace patří vzájemná důvěra mezi členskými státy. Ta tvoří úhelný kámen spolupráce nejen na vnitřním trhu, nýbrž v posledních dvou dekáдах také ve věcech trestních. Důvěra mezi členskými státy však v posledních letech upadá a mechanismus evropského zatýkáacího rozkazu je názorným příkladem toho, jaké problémy taková krize přináší. Soudní dvůr, ve snaze udržet princip vzájemné důvěry při životě, musí současně čelit kritice z různých stran. Interpretace znějící z Lucemburku narazila především u německého Spolkového ústavního soudu, který použil v případech evropského zatýkáacího rozkazu přezkum ústavní identity. V první části textu autorky představují principy vzájemné důvěry a vzájemného uznávání, jejich východiska a následný přenos do oblasti justiční spolupráce v trestních věcech. V části druhé přibližují právní úpravu důvodů pro odmítnutí předání dožádané osoby a reflexi lidskoprávních záruk, kterou tato úprava obsahuje (či spíše neobsahuje). Následně analyzují judikaturu Soudního dvora v pěti klíčových rozsudcích a jednom recentním usnesení a poukazují na její postupný vývoj. Unijní pohled na lidskoprávní aspekty mechanismu EZR autorky konfrontují s pohledem vnitrostátních soudů. V závěru docházejí k tomu, že je nutné eurozatykač reformovat, pokud má i nadále fungovat a plnit svůj účel.

Klíčová slova: vzájemná důvěra, eurozatykač, krize právního státu, Polsko, ústavní identita

Úvod

Evropská integrace již řadu desetiletí postupně smazává hranice mezi členskými státy. S volným pohybem osob však pochopitelně přišel i volný pohyb pachatelů trestných činů, a proto Evropská unie („EU“) kromě prostoru svobody vytvořila i prostor bezpečnosti a práva. Tento prostor je založen na principu vzájemné důvěry mezi členskými státy, což pro orgány činné v trestním řízení znamená možnost efektivní spolupráce. Celý mechanismus vychází z toho, že všechny členské státy EU zaručují trestně stíhaným a odsouzeným osobám stejný minimální standard ochrany lidských práv, a proto by neměl být pro unijního občana přílišný rozdíl v tom, zda bude stíhán a souzen v České republice, v Německu, v Rumunsku či třeba na Kypru. V době krize právního státu a upadající důvěry v úroveň justice v některých členských státech EU však vyvstává otázka, zda si členské státy opravdu ještě důvěřují, respektive jak by mělo unijní právo řešit situaci, kdy si důvěřovat přestávají.

Stejně jako v sousedních státech, i v České republice se evropský zatýkáací rozkaz („EZR“ či „eurozatykač“) proslavil hned po svém přijetí ve formě Rámcového rozhodnutí

* JUDr. Zuzana Vikarská, MJur, MPhil, Ph.D., odborná asistentka katedry ústavního práva a politologie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. E-mail: zuzana.vikarska@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0506-6503>. Za připomínky děkujeme Terezii Bokové, Elišce Dvořákové, Michalu Kovalčíkovi a Jiřímu Novákovi.

** Mgr. Natálie Dřínovská, interní doktorandka a odborná pracovnice katedry ústavního práva a politologie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity a asistentka soudce NSS. E-mail: natalie.drinovska@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5874-0285>. Tento článek vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu *Národní a ústavní identity států EU* č. MUNI/A/ 1257/2020 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytl MŠMT v roce 2021.

č. 2002/584 ze dne 13. 6. 2002, o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy („Rámcové rozhodnutí o EZR“). Ústavní soudy se totiž musely hned zpočátku vypořádat s ústavní konformitou principu, podle něhož může být jejich občan předán k trestnímu řízení do jiného členského státu EU. Ústavní soudy zvolily různé způsoby řešení téhož problému.¹ Polský Ústavní tribunál vyžadoval po ústavodárci změnu znění ústavních ustanovení,² německý Spolkový ústavní soud zrušil vnitrostátní implementační normu pro rozpor s články 16.2 a 19.4 Základního zákona,³ český Ústavní soud zvolil cestu vstřícného eurokonformního výkladu Ústavy,⁴ zatímco slovenský Ústavní soud se k meritornímu přezkumu z procesních důvodů vůbec nedostal.⁵ Eurozatykač však tyto vnitrostátní ústavní výzvy zdárně překonal a téměř dvě desetiletí ho justiční orgány členských států běžně využívají pro předávání trestně stíhaných osob v rámci Evropy.

V průběhu let samozřejmě vyvstala potřeba interpretace jednotlivých ustanovení Rámcového rozhodnutí o EZR; Soudní dvůr tak měl již desítky příležitostí k dotváření jeho obsahu.⁶ Ačkoli zpočátku Soudní dvůr nepřipouštěl jakékoli výjimky z principu vzájemné důvěry, postupem času se v judikatuře vytvořil tzv. dvoustupňový test, který vnitrostátním soudům umožňuje nevydat osobu k trestnímu stíhání do země, kde jednak objektivně hrozí nějaké nebezpečí a zároveň se toto nebezpečí může dotknout vyžádané osoby. V kontextu krize právního státu, a především ve vztahu ke krizi polské justice, vnitrostátní soudy opakovaně vyzvaly Soudní dvůr k tomu, aby upustil od druhého kroku svého testu, tedy od posuzování subjektivního rizika pro konkrétní osoby. Soudní dvůr však na svém dvoustupňovém testu trvá, což potvrdil i v nejnovějším rozhodnutí v nizozemských věcech *X a Y*.⁷ Platí za to však významnou daň v podobě nesouhlasu vnitrostátních soudů s tímto nesmlouvavým přístupem.

Tento článek analyzuje problém nesrovnatelných lidskoprávních standardů v různých členských státech EU, a to jak z optimistické perspektivy Soudního dvora, tak i skeptickým pohledem vnitrostátních soudů, které opakovaně zpochybnilly monopol výkladu Soudního dvora. Obavy o kvalitu vězeňství či o nezávislost justice ve vybraných státech totiž začaly vrhat na princip vzájemné důvěry děsivý stín. V českém kontextu na toto téma již upozornil I. Šlosarčík ve své analýze případu *LM (Celmer)*,⁸ v nedávné době pak nabídl popis vývoje krize právního státu v Polsku ve vztahu k eurozatykači J. Jarolím.⁹ Nad rámec uvedených textů nabízíme komplexnější pohled na zkoumaný problém a širší

¹ Pro analytickou srovnávací studii, viz KOMÁREK, J. *European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in Search of the Limits of "Contrapunctual Principles"*. *Common Market Law Review*. 2007, roč. 44, č. 1, s. 9–40.

² Rozhodnutí P 1/05 ze dne 27. 4. 2005; pro analýzu viz FILIP, J. *Evropský zatýkací rozkaz před ústavními soudy*. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2005, č. 2, s. 155–162; srov. též NUBBERGER, A. *Poland: The Constitutional Tribunal on the Implementation of the European Arrest Warrant*. *International Journal of Constitutional Law*. 2008, roč. 6, č. 1, s. 162–170.

³ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. 2 BvR 2236/04; pro analýzu viz NOHLEN, N. *Germany: The European Arrest Warrant Case*. *International Journal of Constitutional Law*. 2008, roč. 6, č. 1, s. 153–161.

⁴ Nález sp. zn. Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. 5. 2006 (N 93/41 SbNU 195).

⁵ Usnesení sp. zn. PL. ÚS 12/2012 ze dne 11. 7. 2012.

⁶ Pro přehled judikatury Soudního dvora („ESD“) k Rámcovému rozhodnutí o EZR viz dokument Eurojust, *Case-Law by the Court of Justice of the European Union on the European Arrest Warrant*, dostupný online z: <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Documents/pdf/2021_03_15_cjeu_caselaw_eaw.pdf> [cit. 2022-02-22].

⁷ Rozsudek ESD ze dne 22. 2. 2022 ve spojených věcech C-562/21 PPU a C-563/21 PPU *X a Y*, ECLI:EU:C:2022:100, body 40–42.

⁸ ŠLOSARČÍK, I. *Eurozatykač, polská soudní reforma a narušení důvěry mezi unijními státy*. *Jurisprudence*. 2018, č. 6, s. 37–43.

⁹ JAROLÍM, J. *Evropský zatýkací rozkaz v kontextu polské justiční krize*. *Právní rozhledy*. 2021, č. 10, s. 367–374.

kontext judikatury Soudního dvora; unijní rozhodnutí navíc konfrontujeme se související judikaturou vnitrostátních soudů. Hlavním poselstvím předkládaného článku je teze, že vzájemná důvěra mezi členskými státy je z různých důvodů natolik křehká, že je tím ohroženo samotné fungování mechanismu EZR, a že ačkoli to není zjevné z judikatury Soudního dvora, začíná to být čím dál tím více patrné z reakcí vnitrostátních soudů.

V první části textu představujeme principy vzájemné důvěry a vzájemného uznávání, především jejich východiska a následný přenos do oblasti justiční spolupráce v trestních věcech. V části druhé přibližujeme Rámcové rozhodnutí o EZR, jeho úpravu důvodů pro odmítnutí předání dožádané osoby a reflexi lidskoprávních záruk, kterou tato úprava obsahuje (respektive neobsahuje). Následně analyzujeme judikaturu Soudního dvora v pěti klíčových rozsudcích a jednom recentním usnesení. Unijní pohled na lidskoprávní aspekty mechanismu EZR nakonec konfrontujeme s pohledem vnitrostátních soudů, především německého Spolkového ústavního soudu, který opakovaně řešil střet unijních a vnitrostátních ústavních pravidel. Článek uzavíráme konstatováním, že pokud má eurozatykač v kontextu všech existujících krizí zůstat fungujícím mechanismem, potřebuje reformu.

1. Princip vzájemné důvěry: skála či písek?

Matoušovo evangelium obsahuje podobenství o moudrém muži, který postavil svůj dům na skále, a hloupém muži, který svůj dům postavil na písku. Když „*spadl příval, přihnaly se vody, zvedla se vichřice, a vrhly se na ten dům*“, dům na skále nespádl, avšak dům na písku spadl „*a jeho pád byl veliký*“.¹⁰ Eurozatykač je dům vskutku mohutný: zasahuje členským státům (a především pak jejich občanům, respektive obyvatelům) do těch nejcitlivějších oblastí, neboť se týká trestní justice, osobní svobody, lidskoprávních záruk. Měl by tedy stát na pevné skále. Události posledních let však bohužel ukazují, že vzájemná důvěra mezi členskými státy neskýtá pro tento mohutný dům dostatečně pevné základy.

Princip vzájemné důvěry a na něj navazující princip vzájemného uznávání se v unijním právu objevily dávno předtím, než se členské státy rozhodly vytvořit mechanismus justiční spolupráce v trestních věcech. Na těchto principech byl hned ve svých počátcích vystavěn celý unijní vnitřní trh, respektive jeho „čtyři svobody“, tedy volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu. Soudní dvůr již ve známém rozsudku *Cassis de Dijon* uvedl, že neexistuje „*žádný platný důvod k tomu, aby alkoholické nápoje, pokud jsou legálně vyrobeny a uvedeny na trh v některém členském státě, nemohly být uvedeny na trh ve všech ostatních členských státech*“.¹¹ Pravidlo vzájemného uznávání však může platit pouze tehdy, pokud si členské státy vzájemně důvěřují – tedy pokud věří, že produkt, který je dost dobrý pro francouzský trh, je rovněž dost dobrý pro trh německý.

Myšlenka přenositelnosti principů vzájemné důvěry a vzájemného uznávání z oblasti vnitřního trhu do oblasti justiční spolupráce v trestních věcech se poprvé objevila v závěrech Evropské rady z Tampere v říjnu 1999.¹² Několik měsíců předtím, v květnu 1999, vstoupila v účinnost Amsterdamská smlouva, která v Unii významně posílila prostor svobody, bezpečnosti a práva, někdejší třetí pilíř evropské integrace. Setkání v Tampere lze vnímat jako přelomový moment, kdy se členské státy shodly na společné ambici rozšířit princip

¹⁰ Mt 7, 24–27, český ekumenický překlad. Dostupné online z: <<http://www.bible.cz/b/matt/7>> [cit. 2022-02-22].

¹¹ Rozsudek ESD ze dne 20. 2. 1979 ve věci 120/78 *Cassis de Dijon*, ECLI:EU:C:1979:42, bod 14.

¹² Dostupné online z: <https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm> [cit. 2022-02-16].

vzájemné důvěry i na jiné než tržní oblasti. Formulovaly proto řadu cílů, které byly postupně naplňovány přijímáním norem sekundárního práva, z nichž nejznámější je právě Rámcové rozhodnutí o EZR. Jak uvádí preambule tohoto právního předpisu, eurozatykač „je prvním konkrétním opatřením v oblasti trestního práva k provedení zásady vzájemného uznávání, na kterou Evropská rada poukázala jako na „uhelný kámen“ justiční spolupráce“.¹³

Vzájemné uznávání vyžaduje, respektive presumuje vzájemnou důvěru; vzájemná důvěra však ke svému fungování vyžaduje víru a plné spolehnutí všech zúčastněných stran. Y. Harari by takový koncept nazval fikcí – „*my totiž jen předstíráme, že existuje, a protože se tak chováme, tak existuje*“.¹⁴ Pro účely právní terminologie bychom měli Harariho tezi upřesnit, neboť vzájemná důvěra je spíše vyvratitelnou domněnkou než právní fikcí. Jak říká L. Boháček, Soudní dvůr formuluje vzájemnou důvěru jako vyvratitelnou právní domněnku, která zavazuje orgány členských států k určitému postupu.¹⁵

Pokud uznáváme řidičský průkaz či lékařské vzdělání někoho, kdo přichází z jiné země, zároveň tím projevujeme důvěru v kvalitu autoškol či lékařských fakult v dané zemi. Ukáže-li se, že si tyto instituce důvěru nezaslouží, nemůže systém vzájemného uznávání dále fungovat. Ve stejném duchu platí, že pokud máme do jiné země vydat obviněnou osobu k trestnímu řízení, musíme věřit v to, že úroveň justičního systému, kvalita trestního řízení a garance lidských práv jsou v dané zemi srovnatelné. Není-li tomu tak, systém přestává fungovat. Princip vzájemné důvěry totiž slouží jako nezbytné hodnotové východisko spolupráce mezi členskými státy.¹⁶ Hlavním nedostatkem eurozatykače však je, že nenabízí řešení pro situaci, kdy by byla domněnka vzájemné důvěry vyvrácena.

2. Rámcové rozhodnutí o EZR a možnost odmítnutí předání dožádané osoby

Rámcové rozhodnutí o EZR umožňuje justičním orgánům členských států EU vzájemné předávání obviněných či odsouzených osob za účelem jejich trestního stíhání či výkonu trestu. Celé území EU představuje pro účely trestního řízení s přeshraničním prvkem jeden společný prostor vystavěný na principu vzájemné důvěry mezi členskými státy. Mechanismus EZR ale zároveň zůstává dvoufázový: nejprve vystavující justiční orgán jednoho členského státu požádá o vydání osoby, následně vykonávající justiční orgán jiného členského státu rozhodne, zda žádosti vyhově. Vzájemnou důvěru eurozatykač ke správnému fungování nicméně vyžaduje i z toho důvodu, že se značně liší od běžné extradice podle mezinárodních smluv se třetími státy. Pro usnadnění a zrychlení celého procesu eurozatykač odbourá typické mezinárodní požadavky mj. na vzájemnou trestnost, zákaz předávání vlastních občanů, a naopak přináší např. lhůtu na vyřízení žádosti.¹⁷

¹³ Rámcové rozhodnutí o EZR, bod 6 preambule.

¹⁴ HARARI, Y. N. *Sapiens: Stručné dějiny lidstva*. Voznice: Leda, 2013, s. 42. Harari takto mluví o společnosti Peugeot, respektive o jakékoli obchodní korporaci, následně však tuto ideu zobecňuje na všechny sociální konstrukty.

¹⁵ BOHÁČEK, L. Tři tváře vzájemné důvěry v unijním právu. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 1, s. 54–55.

¹⁶ Pro důkladnou analýzu těchto principů viz MAIANI, F. – MIGLIONICO, A. One Principle to Rule Them All? Anatomy of Mutual Trust in the Law of the Area of Freedom, Security and Justice. *Common Market Law Review*. 2020, roč. 57, č. 1, s. 7–44.

¹⁷ Pro podrobný rozbor všech těchto rozdílů, viz KLIMEK, L. Surrender vs. Extradition: A Comparison Focused on Innovations of European Arrest Warrant. *International and Comparative Law Review*. 2011, roč. 11, č. 1.

Vykonávající justiční orgán v principu musí žádosti vyhovět, v některých specifických situacích však žádost *může* nebo *musí* odmítnout. Rámcové rozhodnutí o EZR stanovuje tři obligatorní a osm fakultativních důvodů pro odmítnutí předání dožádané osoby. Mezi obligatorní důvody odmítnutí předání (čl. 3) patří předchozí amnestie ve vykonávajícím státě, předchozí pravomocné odsouzení pachatele ve vykonávajícím státě za stejný čin a chybějící trestněprávní odpovědnost pachatele z důvodu nedostatečného věku. V případě fakultativních důvodů odmítnutí předání (čl. 4 a později doplněný čl. 4a) vykonávající justiční orgán *může* předání odmítnout například tehdy, pokud chybí oboustranná trestnost činu,¹⁸ pokud ve vykonávajícím státě již probíhá trestní stíhání dané osoby za stejný čin nebo bylo od trestního stíhání upuštěno či pokud je trestní stíhání či výkon trestu promlčen.¹⁹

Ze struktury Rámcového rozhodnutí o EZR je zjevné, že unijní normotvůrce nedává členským státům prostor pro zavedení dalších důvodů pro odmítnutí předání podezřelých či obviněných osob do jiného členského státu. Oba seznamy důvodů, tedy důvody obligatorní i důvody fakultativní, představují taxativní výčty. V Rámcovém rozhodnutí o EZR budeme mezi důvody pro odmítnutí výkonu EZR marně hledat třeba obavu vykonávajícího justičního orgánu, že dožádané osobě nebude ze strany vystavujícího justičního orgánu zaručen spravedlivý proces či dostatečné garance lidských práv ve výkonu trestu. Všechny důvody pro odmítnutí vydání jsou totiž svojí povahou spíše procesněprávní;²⁰ věcné (např. lidskoprávní) důvody tedy nemohou, alespoň dle textu Rámcového rozhodnutí o EZR, založit důvod odmítnutí výkonu eurozatykače.

Pokud se tedy kvalita trestní justice v některém členském státě rapidně sníží a členské státy si v tomto ohledu přestanou vzájemně důvěřovat, Rámcové rozhodnutí o EZR žádné dobré řešení nenabízí. Jak uvádíme výše, toto chybějící řešení pro případ pádu domněnky vzájemné důvěry považujeme za největší nedostatek celého mechanismu eurozatykače. Kromě obecné zmínky v čl. 1 odst. 3 o tom, že mechanismem EZR „*není dotčena povinnost ctít základní práva a obecné právní zásady zakotvené v článku 6 Smlouvy o Evropské unii,*“ nenalezneme v Rámcovém rozhodnutí o EZR zmínku o ochraně základních práv v případě eroze justičního systému některého z členských států či jiné podobné krize. Rámcové rozhodnutí o EZR vzájemnou důvěru mezi členskými státy prostě presumuje natolik, že jeho normativní část nepřipouští situaci oslabení či ztráty této důvěry.²¹

Z preambule Rámcového rozhodnutí o EZR se dozvídáme, že jeho provádění „*lze pozastavit pouze v případě závažného a trvajícího porušování zásad stanovených v čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii některým členským státem v případě, že toto porušování Rada*

¹⁸ Na některé trestné činy taxativně vyjmenované v čl. 2 Rámcového rozhodnutí o EZR se však tato podmínka oboustranné trestnosti nevztahuje; jde například o trestné činy terorismu, obchodování s lidmi, dětské pornografie, korupce, padělání měny, vraždy, rasismu a xenofobie, podvodu, znásilnění, žhářství, trestných činů spadajících do příslušnosti Mezinárodního trestního soudu, či řady dalších trestných činů. Srov. též KHINOVÁ, G. Test oboustranné trestnosti podle evropského zatýkacího rozkazu v kontextu stíhání katalánských politiků a europoslancecká imunita. *Právník*. 2020, roč. 159, č. 8, s. 602.

¹⁹ Pro úplný seznam fakultativních důvodů odmítnutí předání viz čl. 4 a čl. 4a Rámcového rozhodnutí o EZR.

²⁰ Zde nutno poukázat na možnost různého vnímání hmotného a procesního práva, a to například ve vztahu k promlčení, které je v některých zemích EU vnímáno jako procesněprávní a v jiných jak hmotněprávní institut.

²¹ Pro analýzu tenze a vyvažování mezi principem vzájemné důvěry a ochranou základních práv jednotlivců viz XANTHOPOULOU, E. *Fundamental Rights and Mutual Trust in the Area of Freedom, Security and Justice: A Role for Proportionality?* Oxford: Hart Publishing, 2020, zejména kapitola 5, s. 78–101.

zjistila podle čl. 7 odst. 1 uvedené smlouvy s důsledky stanovenými v čl. 7 odst. 2“.²² Mechanismus čl. 7 Smlouvy o Evropské unii („SEU“) je však nukleárním řešením, které se v uplynulých letech ukázalo být pro řešení krize právního státu prakticky nefunkčním.²³

Jelikož tedy samotné Rámcové rozhodnutí o EZR efektivní řešení trvajících problémů nenabízí, k hledání řešení se uchýlily soudy, a to jak na unijní, tak i na vnitrostátní úrovni.

3. Fáze první: důvody odmítnutí jsou taxativní, nelze je rozšiřovat

3.1 Pozice Soudního dvora v případě Melloni

V roce 2013 Soudní dvůr potvrdil výše uvedenou tezi, že seznam důvodů pro odmítnutí vykonání eurozatykače je taxativní a že ho nelze rozšířit o další, jakkoli důležité důvody. Případ *Melloni*²⁴ se týkal italského občana, který byl v Itálii odsouzen *in absentia* a kterého si italské justiční orgány vyžádaly pomocí eurozatykače ze Španělska. Španělské soudy však vnímaly italské trestněprávní normy jako nedostatečné, neboť podle italského práva již pan Melloni nemohl podat opravný prostředek, konkrétně žádost o obnovu řízení, proti odsuzujícímu rozhodnutí vydanému v jeho nepřítomnosti. Obnovu řízení však španělské soudy považovaly za neodmyslitelnou součást ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces, proto přistupovaly k předání pana Melloniho do Itálie spíše skepticky.

Španělský Ústavní tribunál položil Soudnímu dvoru svou historicky první předběžnou otázku a zeptal se, zda mohou španělské soudy odmítnout vydat pana Melloniho do Itálie, a to z důvodu ochrany jeho procesních práv – tedy z důvodu, který sice není uveden v Rámcovém rozhodnutí o EZR, avšak plyne přímo z Listiny základních práv EU („Listina EU“). Ta totiž Evropanům garantuje v čl. 47 právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces a v čl. 48 odst. 2 právo na obhajobu.

Soudní dvůr ve svém rozsudku za použití jazykového a teleologického výkladu dospěl k závěru, že ustanovení Rámcového rozhodnutí o EZR takovou interpretaci neumožňuje, a není tedy možné, aby španělské soudy odmítly pana Melloniho do Itálie předat. Španělský Ústavní tribunál nakonec žádosti o předání vyhověl, čímž dle instrukcí Soudního dvora nadřadil sekundární unijní právo vnitrostátnímu lidskoprávnímu katalogu. U tak kontroverzního závěru se však nelze divit, že vyvolal řadu separátních vót.²⁵

Problematickostí rozhodnutí *Melloni* spočívá především v tom, že výrazným způsobem nadřazuje (evropský) princip vzájemné důvěry nad (vnitrostátní) obavy o úroveň ochrany lidských práv. Španělské soudy dostaly od Soudního dvora pokyn více spoléhat na princip vzájemné důvěry – tedy vycházet z presumpce, že italské procesní právo je „dost dobré pro všechny Evropany“ – než trvat na vyšším vnitrostátním standardu lidskoprávní ochrany v oblasti trestní justice. Trestní právo je typicky úzce navázáno na ústavně zaručená práva. I v českém ústavním pořádku lze nalézt ustanovení, která se velmi konkrétně vztahují k trestnímu řízení a jeho zárukám – třeba čl. 8, čl. 39, či čl. 40 Listiny

²² Bod 10, věta druhá preambule Rámcového rozhodnutí o EZR.

²³ Pro aktuální vývoj ve vztahu k čl. 7 SEU srov. především rozsudky ESD ze dne 16. 2. 2022 ve věci C-156/21 *Maďarsko proti Parlamentu a Radě*, ECLI:EU:C:2022:97, a C-157/21 *Polsko proti Parlamentu a Radě*, ECLI:EU:C:2022:98.

²⁴ Rozsudek ESD ze dne 26. 2. 2013 ve věci C-399/11 *Melloni*, ECLI:EU:C:2013:107.

²⁵ GARCÍA, M. STC 26/2014: The Spanish Constitutional Court Modifies Its Case Law in Response to the CJEU's *Melloni* Judgment. *European Law Blog* [online]. 2014-03-17 [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <<https://europeanlawblog.eu/2014/03/17/stc-262014-the-spanish-constitutional-court-modifies-its-case-law-in-response-to-the-cjeu-s-melloni-judgment/>>.

základních práv a svobod. Představa, že by měly české soudy polevit ze svých standardů v kontextu těchto ustanovení, může být pro mnohé nepřijatelná.

Přesto však Soudní dvůr trval na tom, že unijní právo má před vnitrostátními ústavními normami přednost a že „podle zásady přednosti unijního práva, která je základním znakem unijního právního řádu [...], nemůže mít skutečnost, že se členský stát dovolává ustanovení vnitrostátního práva, i kdyby byla ústavní povahy, vliv na účinek unijního práva na území tohoto státu.“²⁶ Nepřekvapivě přitom odkázal na svůj rozsudek ve věci *Internationale Handelsgesellschaft*, v němž bezvýhradnou přednost unijního práva i před ústavním právem členských států zakotvil poprvé,²⁷ a také na rozsudek ve věci *Winner Wetten*,²⁸ kde uvedený princip zopakoval. Vysoký vnitrostátní standard ochrany lidských práv je tedy dle názoru Soudního dvora naprosto v pořádku; pokud by však stál v cestě přednosti, jednotnosti a účinnosti unijního práva,²⁹ musí (vnitrostátní) lidská práva ustoupit (evropské) spolupráci.

3.2 Přednost unijního práva před vnitrostátními lidskoprávními standardy

Unijní trestní právo se typicky snaží nebýt příliš invazivní vůči vnitrostátním právním řádům. Trestní právo totiž odráží historický a kulturní vývoj států specifickjším způsobem než jiná právní odvětví; svou povahou je silně spjata s výkonem státní moci konkrétního státu. Z tohoto důvodu se unijní předpisy v oblasti justiční spolupráce v trestních věcech typicky přijímají ve formě směrnicové minimální harmonizace.³⁰ Rámcové rozhodnutí o EZR je však specifické, neboť důvody odmítnutí předání upravuje taxativně, tedy ve formě maximální (plné) harmonizace.

Soudní dvůr v odůvodnění rozsudku *Melloni* odlišil dvě kategorie situací: ty, které jsou plně harmonizovány právem EU, a ty, které ponechávají vnitrostátním právním řádům nějakou míru diskrece. V rámci první kategorie podle Soudního dvora slouží jako referenční rámec pro ochranu lidských práv pouze Listina EU, národní právní řády tedy nemohou poskytovat vyšší standard ochrany. Právě o takovou situaci se jednalo v případě *Melloni*. Naopak u druhé kategorie, tedy v případě minimální harmonizace, mohou členské státy trvat na vlastních vyšších lidskoprávních standardech.³¹

Výklad Rámcového rozhodnutí o EZR v případě *Melloni* znemožnil vnitrostátním soudům poskytovat v případě předávání osob k trestnímu stíhání ochranu vyšší, respektive odlišnou od té zaručené Listinou EU. Efektivita práva EU odůvodněná vysokou mírou vzájemné důvěry mezi členskými státy proto významně zasáhla do ústavních principů

²⁶ *Melloni*, bod 59.

²⁷ Rozsudek ESD ze dne 17. 12. 1970 ve věci 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, ECLI:EU:C:1970:114.

²⁸ Rozsudek ESD ze dne 8. 9. 2010 ve věci C-409/06 *Winner Wetten*, ECLI:EU:C:2010:503.

²⁹ *Melloni*, bod 60 *in fine* a bod 63.

³⁰ Viz BLOKS, S. A. – VAN DEN BRINK, T. The Impact on National Sovereignty of Mutual Recognition in the AFSJ. Case-Study of the European Arrest Warrant. *German Law Journal*. 2021, roč. 22, č. 1, s. 46.

³¹ ANAGOSTARAS, G. Solange III? Fundamental Rights Protection under the National Identity Review. *European Law Review*. 2017, roč. 42, č. 2, s. 241. Srov. též FRANSSEN, V. *Melloni as a Wake-up Call – Setting Limits to Higher National Standards of Fundamental Rights' Protection*. *European Law Blog* [online]. 2014-03-10, dostupné online z: <<https://europeanlawblog.eu/2014/03/10/melloni-as-a-wake-up-call-setting-limits-to-higher-national-standards-of-fundamental-rights-protection/>> [cit. 2022-02-22].

a tradic, které členské státy mohly (a dle původních argumentů španělského Ústavního tribunálu také měly) ctít. Rozsudek ve věci *Melloni* však lze shrnout tak, že ačkoli nejsou lidskoprávní standardy v členských státech EU identické, jsou pořád srovnatelné, a tedy všude v Evropě nakonec „dost dobré“. Soudy jednoho státu proto nemohou odmítnout předání osoby k trestnímu řízení do jiného státu jen proto, že úroveň ochrany lidských práv je v daném členském státě o něco nižší, dokud jsou pořád evropsky akceptovatelné. To samo o sobě může vést k tenzím: jestliže je v ostatních aspektech trestní proces unijním právem harmonizován pouze na úrovni stejného minimálního standardu, nelze předpokládat, že si členské státy při předávání osob pro trestní řízení budou důvěřovat natolik, jako kdyby byly jejich trestní řády plně harmonizované a fungovaly podle stejných procesních pravidel. Nejedná se navíc jen o extrémní případy, jakými je například eroze právního státu jako celku. Jak totiž ukazuje případ představený v další části, napětí mezi právními řády může vzniknout i na základě čistě procesních pravidel. I to je důkazem toho, že pokud Rámcové rozhodnutí o EZR s podobnými tenzemi nepočítá a nenabízí pro ně praktické řešení, pak se nelze divit, že tyto problémy brzy vyvstaly v řízeních před vnitrostátními soudy.

3.3 Reakce německého Spolkového ústavního soudu

S dvouletým odstupem reagoval na případ *Melloni* německý Spolkový ústavní soud (dále též jen „Spolkový ústavní soud“), který se proti závěrům Soudního dvora vymezil ve věci *Eurozatykač II*,³² skutkově hodně podobné případu *Melloni*. Občan USA, před lety odsouzený *in absentia* v Itálii, byl na základě EZR zatčen v Německu. Na rozdíl od pana *Melloniho* stěžovatel v této věci nebyl v původním řízení před italskými soudy zastoupen ani o jeho průběhu žádným způsobem informován. Se svým předáním nesouhlasil a předmětem soudního přezkumu před německými soudy se stala otázka, zda bude mít v Itálii možnost dožadovat se soudního přezkumu možných chyb nastalých v rámci původního trestního řízení. Pokud by totiž takovou možnost neměl, hrozil by neústavní zásah do jeho lidské důstojnosti.

Spolkový ústavní soud se v této věci uchýlil k přezkumu skrze ústavní identitu. Ústavní identita je jedním ze tří nástrojů, které si Spolkový ústavní soud ve své rozhodovací praxi vytvořil k posuzování aktů unijního práva.³³ Podle doktríny ústavní identity respektuje Spolkový ústavní soud existenci principu přednosti práva EU, avšak pouze v případě, že nedojde k ohrožení nezměnitelných náležitostí německé státnosti; tato pravomoc Spolkovému ústavnímu soudu plyne z materiálního jádra německé ústavy.³⁴

³² Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. 2 BvR 2735/14 (*Eurozatykač II*). Vzhledem k jeho obsahu se tomuto rozhodnutí někdy říká též *Solange III*, srov. ANAGNOSTARAS, G. Activating *Ultra Vires* Review: The German Federal Constitutional Court Decides Weiss, URÍA GAVILÁN, E. Solange III? The German Federal Constitutional Court Strikes Again. *European Papers*. 2016, roč. 1, č. 1, s. 367–368.

³³ Kromě přezkumu ústavní identitou existuje také přezkum překročení kompetencí (*ultra vires*) a přezkum ochrany lidských práv podle tzv. *Solange* doktríny. Blíže k těmto modelům přezkumu viz např. PAYANDEH, M. Constitutional Review of EU Law after Honeywell: Contextualizing the Relationship between the German Constitutional Court and the EU Court of Justice. *Common Market Law Review*. 2011, roč. 48, č. 1, s. 9–38; aktuálněji též WENDEL, M. The Fog of Identity and Judicial Contestation: Preventive and Defensive Constitutional Identity Review in Germany. *European Public Law*. 2021, roč. 27, č. 3, s. 465–494; ANAGNOSTARAS, G. Activating *Ultra Vires* Review: The German Federal Constitutional Court Decides Weiss. *European Papers*. 2021, roč. 6, č. 1, s. 801–829.

³⁴ Viz čl. 79.3 Základního zákona.

Toto rozhodnutí Spolkového ústavního soudu je ale převratné proto, že využívá doktríny ústavní identity ve věci, která byla plně harmonizována prameny práva EU a národní ústava neměla prostor se mezi nimi prosadit.³⁵ Spolkový ústavní soud postavil odůvodnění svého rozhodnutí na lidské důstojnosti jako základním lidským právem, které je nedílnou součástí německé ústavní identity. Z lidské důstojnosti dle Spolkového ústavního soudu vyvěrá i princip individuální odpovědnosti za vinu, který současně představuje základní kámen německého trestního práva. Právě proto, že individuální trestní odpovědnost je součástí lidské důstojnosti, je nezbytné, aby při aplikaci ustanovení Rámcového rozhodnutí o EZR bylo dbáno německé ústavní identity a aby tuto identitu Spolkový ústavní soud svým případným zásahem chránil.

K takovému zásahu nakonec v tomto případě skutečně došlo. Německý obecný soud se totiž původně spokojil s ujištěním z italské strany, že možnost opravného prostředku není úplně vyloučena. To však podle Spolkového ústavního soudu pro zachování lidské důstojnosti není dostačující.

Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu je zásadní ze dvou důvodů: 1) využívá přezkumu ústavní identity ve vztahu k čistě unijnímu předpisu a případu, který je pouze unijním právem definován, a 2) výrazně se staví proti rozhodnutí *Melloni*, aniž by se Spolkový ústavní soud obrátil na Soudní dvůr s předběžnou otázkou. Právě neotevření justičního dialogu ohledně role lidské důstojnosti mezi Spolkovým ústavním soudem a Soudním dvorem kritizuje D. Petrić.³⁶ Spolkový ústavní soud použil ústavní identitu nikoli jako obranu přímo proti Soudnímu dvoru, nýbrž jako důvod zrušení rozhodnutí nižšího soudu, který nesprávně aplikoval normy unijního práva. Je otázkou, zda bylo nutné využívat právě mechanismu ústavní identity. Postup Spolkového ústavního soudu však můžeme vnímat v širším kontextu, neboť analyzované rozhodnutí bylo vydáno v době, kdy již Spolkový ústavní soud projednával případy *OMT* a *Gauweiler*, jež přednost unijního práva zpochybnilo mnohem intenzivněji.

Zásah ze strany Spolkového ústavního soudu byl však na místě. Jak uvádí F. Meyer, Spolkový ústavní soud je v německém kontextu jediným, kdo může chybu obecného soudu při přezkumu EZR napravit vzhledem k absenci odvolacího řízení či nápravy na unijní úrovni. To je nejspíš hlavním důvodem, proč Spolkový ústavní soud, který se jinak věnuje výhradně ústavněprávnímu přezkumu, přistoupil k přezkumu připomínajícímu odvolací řízení.³⁷ Z rozhodnutí *Eurozatykač II* neplyne, že by Rámcové rozhodnutí o EZR trpělo nedostatky co do úrovně ochrany lidských práv. Byla to nicméně chybná aplikace těchto pravidel obecným soudem, která měla v konkrétní věci za následek porušení lidské důstojnosti stěžovatele.

Mnohem výrazněji ve vztahu ústavních soudů a Soudního dvora rezonuje druhý významný bod, který toto rozhodnutí přináší. Spolkový ústavní soud totiž v rozhodnutí *Eurozatykač II* nabídl diametrálně odlišné řešení stejného problému, jaký již Soudní dvůr řešil ve věci *Melloni*. Zatímco Soudní dvůr konstatoval, že důvody odmítnutí předání osoby uvedené v Rámcovém rozhodnutí o EZR jsou taxativní, Spolkový ústavní soud k uve-

³⁵ Srov. také ANAGNOSTARAS, G. Activating *Ultra Vires* Review: The German Federal Constitutional Court Decides Weiss, s. 250.

³⁶ PETRIĆ, D. Dignity, Exceptionality, Trust. EU, Me, Us. *European Public Law Journal*. 2020, roč. 26, č. 2, s. 475–476.

³⁷ MEYER, F. From Solange II to Forever I: The German Federal Constitutional Court and the European Arrest Warrant (and How the CJEU Responded). *New Journal of European Criminal Law*. 2016, roč. 7, č. 3, s. 282.

deným důvodům neváhal přidat lidskou důstojnost. Tím *de facto* odmítl řešení vytvořené Soudním dvorem v rozsudku *Melloni*. Spolkový ústavní soud nesouhlasí s tím, že by národní (nebo alespoň německá) ústavní ochrana poskytovaná základním právům byla irrelevantní, a to ani v případech plně harmonizovaných právem EU.

4. Fáze druhá: změna perspektivy a vytvoření zcela nového testu

4.1 Pozice Soudního dvora v případě *Aranyosi a Căldăraru*

Trvalo jen tři roky, než Soudní dvůr svůj přístup vyslovený v rozsudku *Melloni* implicitně změnil. Využil k tomu řízení ve dvou spojených věcech týkajících se maďarského občana stíhaného za krádež vloupáním (pan *Aranyosi*) a rumunského občana pravomocně odsouzeného za řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (pan *Căldăraru*).³⁸ Oba se nacházeli na německém území a justiční orgány v zemích jejich původu na ně vydaly evropské zatýkácí rozkazy požadující jejich předání. Poté, co byli oba v Německu zadrženi, však místní státní zastupitelství na základě dokumentů mezinárodních organizací dospělo k závěru, že v maďarských a rumunských věznicích nejsou zajištěny adekvátní životní podmínky a že tyto věznice nesplňují mezinárodní a unijní standardy. Vystala tedy obava, že dojde k porušení zákazu nelidského a ponižujícího zacházení zaručeného čl. 4 Listiny EU a čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“).

Německé justiční orgány následně upozornily na nejasnosti plynoucí z kolize mezi principem vzájemné důvěry a ochranou základních práv předávaných osob. Na základě čl. 1 odst. 2 Rámcového rozhodnutí o EZR totiž Německo musí osoby kvůli principu vzájemného uznávání předat. Zároveň však z čl. 1 odst. 3 Rámcového rozhodnutí o EZR vyplývá, že členské státy mají povinnost ctít základní práva a obecné právní zásady, které se zavázala ctít i EU v čl. 2 SEU. Německé státní zastupitelství proto požádalo maďarské a rumunské orgány o doplnění informací ohledně vězeňských zařízení, tedy o tom, do kterých věznic budou v těchto konkrétních případech předané osoby umístěny. Vystavující justiční orgány však tyto informace německým orgánům nebyly schopny poskytnout. Německý soud se nakonec obrátil s předběžnými otázkami na Soudní dvůr. Zajímalo ho především, zda v případě existence závažných indicií, že vystavující členský stát porušuje základní práva a obecné právní principy, nemá vykonávající justiční orgán osobu předat vůbec, nebo zda má (či musí) předání podmínit zárukami dodržení uspokojivých vězeňských podmínek.

Po rozhodnutí ve věci *Melloni* by bylo logické očekávat od Soudního dvora odpověď, že předání osoby lze odmítnout pouze na základě některého z důvodů uvedených v člancích 3, 4 či 4a Rámcového rozhodnutí o EZR – vždyť tento právní předpis představuje maximální harmonizaci a členské státy nemohou předání osoby odmítnout z jiného než z uvedených důvodů. Soudní dvůr skutečně svou argumentaci zahájil právě takto: „V oblasti upravené rámcovým rozhodnutím je zásada vzájemného uznávání, která je – jak vyplývá mimo jiné z bodu 6 odůvodnění rámcového rozhodnutí – ‚úhelným kamenem‘ soudní spolupráce v trestních věcech, uplatněna v čl. 1 odst. 2 rámcového rozhodnutí, podle kterého jsou členské státy v zásadě povinny evropskému zatýkácímu rozkazu vyhovět [...]. Z toho vyplývá,

³⁸ Rozsudek ESD ze dne 5. 4. 2016 ve spojených věcech C-404/15 and C-659/15 *Aranyosi a Căldăraru*, ECLI:EU:C:2016:198.

že vykonávající justiční orgán může takový zatýkací rozkaz odmítnout pouze v taxativně uvedených případech povinného odmítnutí výkonu podle článku 3 rámcového rozhodnutí nebo fakultativního odmítnutí výkonu podle článků 4 a 4a rámcového rozhodnutí.³⁹

Avšak tam, kde případ *Melloni* končí, rozsudek *Aranyosi a Căldăraru* pouze začíná. V dalších bodech totiž Soudní dvůr uvedl, že principy vzájemné důvěry a vzájemného uznávání mohou být „ve výjimečných okolnostech“ omezeny,⁴⁰ a odkázal na čl. 1 odst. 3 Rámcového rozhodnutí o EZR, podle něhož nemá být mechanismem EZR dotčena povinnost ctít základní práva. Následně formuloval zcela nový test, který sestává ze dvou kroků: pokud si je vykonávající justiční orgán vědom skutečného nebezpečí nelidského či ponižujícího zacházení ve vystavujícím členském státě, musí posoudit, 1) zda v členském státě hrozí skutečné nebezpečí (*objektivní test*) a 2) zda toto nebezpečí hrozí konkrétní osobě, která má být do daného státu předána (*subjektivní test*). U prvního kroku testu musí vykonávající justiční orgán vycházet z „objektivních, spolehlivých, přesných a řádně aktualizovaných údajů o vězeňských podmínkách, jež panují ve vystavujícím členském státě a dokládají existenci buď systémových či celoplošných nedostatků, anebo nedostatků týkajících se některých skupin osob nebo některých vězeňských zařízení“.⁴¹ Pro zjištění těchto údajů může vycházet z rozhodnutí mezinárodních soudů [např. Evropský soud pro lidská práva („ESLP“)] nebo ze *soft law* v podobě stanovisek, doporučení a dalších dokumentů orgánů mezinárodních organizací (např. Rady Evropy nebo OSN). Pouhé konstatování obecného nebezpečí však pro odmítnutí vykonání eurozatykače nestačí.⁴² I v případě shledání objektivního nebezpečí totiž musí vykonávající justiční orgán požádat vystavující justiční orgán o doplňující informace a ověřit, zda toto nebezpečí hrozí konkrétní dotčené osobě. Pokud ano, pak musí vykonání EZR odmítnout.

4.2 Od Melloniho k Aranyosi a Căldăraru: důležitý judikatorní odklon

Konfrontace závěrů Soudního dvora ve věcech *Aranyosi a Căldăraru* s argumentací ve věci *Melloni* se přímo nabízí. V obou případech se vnitrostátní soudy ptaly, zda mohou odmítnout vykonání EZR z důvodu nižší ochrany lidských práv ve vystavujícím členském státě, v každém rozsudku však dostaly jinou odpověď. Na základě stejného textu Rámcového rozhodnutí o EZR dospěl Soudní dvůr k opačným závěrům. Zatímco v rozsudku *Melloni* byla zdůrazněna nemožnost rozšiřovat legislativní seznam o další důvody odmítnutí výkonu EZR, novější rozhodnutí Soudního dvora přesně takové rozšíření nabídlo a poskytlo členským státům nový *substantivní* důvod pro výjimečné odmítnutí justiční spolupráce v trestních věcech. Soudní dvůr tedy svůj nový test vytvořil ve zjevném kontrastu vůči závěrům učiněným v rozhodnutí *Melloni*,⁴³ kde naopak princip vzájemné důvěry nadřadil nad normy španělského ústavního práva, aby nebyla ohrožena efektivnost unijní justiční spolupráce.⁴⁴

³⁹ *Aranyosi a Căldăraru*, body 79–80.

⁴⁰ *Aranyosi a Căldăraru*, bod 82.

⁴¹ *Aranyosi a Căldăraru*, bod 89.

⁴² *Aranyosi a Căldăraru*, bod 91.

⁴³ Na odchýlení se od předchozí judikatury upozorňuje i BOVEND'EERDT, K. The Joined Cases *Aranyosi and Căldăraru*: A New Limit to the Mutual Trust Presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice? *Utrecht Journal of International and European Law*. 2016, roč. 32, č. 83, s. 117.

⁴⁴ V tomto ohledu viz též rozsudek ESD (velkého senátu) ze dne 29. 1. 2013 ve věci C-396/11 *Radu*, ECLI:EU:C:2013:39.

Dva srovnávané případy se samozřejmě v několika ohledech liší. Jednak byla ve hře jiná základní práva, a sice právo na spravedlivý proces (respektive právo na obhajobu) v případě *Melloni* versus lidská důstojnost (respektive zákaz krutého a nelidského zacházení) v případě *Aranyosi a Căldăraru*. Zatímco procesní práva trestně stíhaných osob jsou za určitých okolností omezenitelná, zákaz krutého a nelidského zacházení je absolutní. Druhým důležitým rozdílem je lidskoprávní standard stanovený Listinou EU: v případě *Melloni* byl sice italský standard nižší než standard španělský, pořád splňoval požadavky čl. 47 a 48 Listiny EU (a čl. 6 Úmluvy); avšak v případě *Aranyosi a Căldăraru* se německé justiční orgány obávaly toho, že by situace v maďarských a rumunských věznicích mohla být v rozporu i s unijními standardy.

I přes tyto rozdíly však nelze říct, že by pozdější rozsudek ve věci *Aranyosi a Căldăraru* respektoval závěry dřívějšího rozsudku ve věci *Melloni*. Pokud by totiž měl být Soudní dvůr ve své rozhodovací praxi konzistentní, musel by již v dřívějším rozsudku připustit možnost rozšíření důvodů pro odmítnutí výkonu EZR o substantivní (lidskoprávní) důvody, jen by následně konstatoval, že v konkrétní situaci pro aplikaci takového lidskoprávního korektivu nebyl důvod (což byla vlastně argumentace generálního advokáta v téže věci).⁴⁵ Srovnávané rozsudky se však podle našeho názoru liší v úplně jiném ohledu: v názoru samotného Soudního dvora na funkčnost principu vzájemné důvěry mezi členskými státy EU. Zatímco v roce 2013 v rozsudku *Melloni* ještě Soudní dvůr v tento princip vkládal plnou důvěru, nebo alespoň značnou naději, v roce 2016 již poprvé otevřeně odhalil své pochybnosti o tom, zda si členské státy skutečně mohou v důležitých hodnotových aspektech plně důvěřovat.

Další důvod pro změnu v judikatuře lze spatřovat také ve snaze sjednotit ochranu základních práv při předávání osob se standardy plynoucími z judikatury ESLP. Jak popisuje K. Bovend'Eerdt, s obdobnými případy se ESLP setkal ve vztahu k čl. 3 Úmluvy a vytvořil ve své rozhodovací praxi test obdobný tomu unijnímu.⁴⁶ Odchýlení se od dříve vysloveného názoru tak může být ze strany Soudního dvora též snahou o vyhovění čl. 52 Listiny EU, který stanoví minimální standard ochrany základních práv v unijním právu alespoň na úrovni ochrany Úmluvy. ESLP však stanovil vzhledem k životním podmínkám ve věznicích podmínky mnohem konkrétněji, ne pouhým testem obecných kritérií, jejichž posouzení zůstává v diskreci soudů.⁴⁷

4.3 Reakce německého Spolkového ústavního soudu

I rozsudek ve věci *Aranyosi a Căldăraru* se dočkal reakce ze strany Spolkového ústavního soudu. Ten totiž v roce 2017 v jiné podobné věci zrušil rozhodnutí německých obecných soudů, na jejichž základě bylo vyhověno žádosti o předání osoby do Rumunska.⁴⁸ Podle Spolkového ústavního soudu došlo k porušení práva na zákonného soudce, neboť se soud

⁴⁵ Stanovisko generálního advokáta Yvese Bota ze dne 2. 10. 2012 ve věci C-399/11 *Melloni*, ECLI:EU:C:2012:600.

⁴⁶ BOVEND'EERDT, K. *The Joined Cases Aranyosi and Căldăraru: A New Limit to the Mutual Trust Presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?*, s. 118.

⁴⁷ Např. m² životního prostoru na osobu; viz rozsudek ESLP ze dne 10. 1. 2012, stížnosti č. 42525/07 a č. 60800/08, *Ananyev a další proti Rusku* a ze dne 20. 10. 2016, stížnost č. 7334/13, *Muršić proti Chorvatsku*.

⁴⁸ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. 2 BvR 424/17, body 1–61; dostupné online z: <https://www.bverfg.de/e/rs20171219_2bvr042417en.html> [cit. 2022-02-22].

poslední instance neobrátil na Soudní dvůr, ačkoli narazil na dosud nevyřešenou (nebo spíše nedostatečně vyřešenou) otázku unijního práva.

Německý obecný soud ve svém postupu následoval dvoustupňový test vytvořený Soudním dvorem v rozsudku *Aranyosi a Căldăraru*. Po zjištění, že v Rumunsku existuje hrozba nelidského a ponižujícího zacházení v nedostačujících věznicích, požádal rumunské justiční orgány o doplnění informací. Přestože německý obecný soud shledal v rumunských věznicích určité nedostatky, které odporovaly standardům ochrany základních lidských práv, po „celkovém zhodnocení“ všech relevantních aspektů nakonec v druhém kroku dvoustupňového testu dospěl k závěru, že dožádanou osobu může předat.⁴⁹

Spolkový ústavní soud však s tímto závěrem nesouhlasil a rozhodnutí zrušil. Podle jeho názoru měl totiž obecný soud položit v tomto ohledu předběžnou otázku a jelikož tak neučinil, překročil svou diskreci v tom, zda se jedná o otázku právem EU (a Soudním dvorem) dostatečně řešenou. Spolkový ústavní soud totiž výslovně označil dvoustupňový test vytvořený Soudním dvorem za nedostatečný a vyžadující zpřesnění svých kritérií. Ačkoli německý obecný soud vzal v potaz judikaturu ESLP, tedy mezinárodní standard ochrany lidských práv, tak bez doplnění od Soudního dvora nemohl sám vědět, do jaké míry tento standard koresponduje s ochranou podle unijního práva. Je totiž možné, aby Listina EU poskytovala vyšší standard ochrany, než jaký poskytuje Úmluva. Jak ale uvádí i Spolkový ústavní soud, unijní standard není doposud dostatečně jasně stanoven.

Jak upozorňuje S. Röß, požadavek Spolkového ústavního soudu na to, aby Soudní dvůr zpřesnil parametry svého dvoustupňového testu, je naprosto oprávněný.⁵⁰ Formulace jako „pouze výjimečný případ“ nebo „závažné a prokazatelné důvody“ nechávají národním soudům příliš širokou diskreci při posuzování splnění podmínek pro předání či nepředání osoby. Tak obecné mantinely vedou v důsledku k tomu, že každý členský stát může k nepředání osoby přistoupit v jiné intenzitě zásahu do jejích základních práv. Ani po zřetelné výzvě od Spolkového ústavního soudu však k jednotčímu kroku ze strany Soudního dvora nedošlo.

5. Fáze třetí: rozšíření nového testu a vytvoření obecného pravidla

Pokud Soudní dvůr v rozsudku *Aranyosi a Căldăraru* významně oslabil princip vzájemné důvěry, na němž je mechanismus eurozatykače vystavěn, učinil tak nejspíš nejen v kontextu neuspokojivých podmínek v maďarských a rumunských věznicích, ale také v reakci na – v té chvíli již existující – ukazatele z prostředí jiných členských států. Rozbíhající se krize právního státu v Polsku a v Maďarsku totiž měla potenciál velmi negativně zasáhnout do fungování justiční spolupráce mezi členskými státy. Již v době vydání rozsudku *Aranyosi a Căldăraru* někteří autoři upozornili, že z argumentace Soudního dvora nebylo jasné, jestli se nově vytvořený test použije jen pro čl. 4 Listiny EU zakazující nelidské a ponižující zacházení, nebo pro všechna práva zaručená Listinou EU.⁵¹

⁴⁹ Bod 53 citovaného rozhodnutí Spolkového ústavního soudu.

⁵⁰ RÖß, S. The Conflict Between European Law and National Constitutional Law Using the Example of the European Arrest Warrant. *European Public Law*. 2019, roč. 25, č. 1, s. 41.

⁵¹ GÁSPÁR-SZILÁGYI, S. Converging Human Rights Standards, Mutual Trust and a New Ground for Postponing a European Arrest Warrant. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2016, roč. 24, č. 2–3, s. 219; viz též BOVEND'EERDT, K. *The Joined Cases Aranyosi and Căldăraru: A New Limit to the Mutual Trust Presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?*, s. 118.

Odpověď poskytl Soudní dvůr o dva roky později v rozsudku *LM (Celmer)*,⁵² v němž svůj dvoustupňový test aplikoval i na čl. 47 Listiny EU a učinil z něj tak obecně aplikovatelnou normu. Pozadí případu *LM*, neboli *kauzy Celmer*, již ve svém článku detailně představil I. Šlosarčík,⁵³ pro účel našeho textu tedy pouze uvedeme, že pan Celmer byl polským občanem stíhaným pro drogové delikty, jehož předání si polské justiční orgány vyžádaly od orgánů irských. Pan Celmer se předání bránil argumentem, že s ohledem na legislativní reformy polské justice se mu v Polsku zjevně nedostane garancí spravedlivého procesu tak, jak jej zaručuje čl. 6 Úmluvy a čl. 47 Listiny EU. Irský soud o vydání či nevydání pana Celmera do Polska rozhodoval na pozadí formalizovaného postupu Evropské komise podle čl. 7 odst. 1 SEU.⁵⁴ Bylo tedy zjevné, že tzv. *objektivní test* bude za těchto okolností nejspíš naplněn; irský soud se však Soudního dvora zeptal, zda v případě takto vážného systémového porušování právního státu je vůbec nutné zkoumat krok druhý, a pokud ano, jak má být tento *subjektivní test* proveden a jaké konkrétní záruky má irský soud po polských orgánech vlastně požadovat.

Soudní dvůr však od svého dvoustupňového testu neupustil ani v podmínkách systémového porušování právního státu. Mechanismus EZR totiž nelze vůči jednomu státu zcela suspendovat jen na základě toho, že Komise zahájila s tímto státem dialog podle čl. 7 odst. 1 SEU. Takový krok Evropské komise je sice obzvláště relevantním zdrojem informací o hrozícím nebezpečí v dané zemi,⁵⁵ avšak vykonávající justiční orgán musí vždy přistoupit i k druhému kroku a posoudit dopad systémových nedostatků na porušení práv konkrétní dotčené osoby. Zkoumat by měl především povahu trestného činu, pro který má být dotyčná osoba stíhána, její osobní situaci a skutkové okolnosti vydání EZR.

Soudní dvůr tedy i v rozsudku *LM (Celmer)* potvrdil svůj dvoustupňový test a uvedl, že dokud Evropská rada nepřijme rozhodnutí podle čl. 7 odst. 2 SEU, „vykonávající justiční orgán může na základě čl. 1 odst. 3 rámcového rozhodnutí 2002/584 nevyhovět evropskému zatýkacímu rozkazu vydanému členským státem, který je předmětem odůvodněného návrhu ve smyslu čl. 7 odst. 1 SEU, pouze ve výjimečném případě, kdy uvedený orgán na základě konkrétního a přesného posouzení projednávaného případu konstatuje, že existují závažné a prokazatelné důvody se domnívat, že osoba, proti níž byl vydán tento evropský zatýkací rozkaz, bude po svém předání vystavujícímu justičnímu orgánu vystavena skutečnému riziku, že dojde k porušení jejího základního práva na nezávislý soud, a tudíž porušení podstaty jejího základního práva na spravedlivý proces“.⁵⁶ Pro úplnost lze dodat, že irský soud po posouzení situace nakonec pana Celmera k trestnímu stíhání v Polsku vydal.⁵⁷

K rozhodnutí *LM (Celmer)* se odehrála rozsáhla diskuse na blogu *Verfassungsblog*.⁵⁸ Autoři poukazovali na nevhodnost aplikace tohoto dvoustupňového testu na situace

⁵² Rozsudek ESD ze dne 25. 7. 2018 ve věci C-216/18 PPU *LM (Celmer)*, ECLI:EU:C:2018:586.

⁵³ ŠLOSARČÍK, I. *Eurozatykač, polská soudní reforma a narušení důvěry mezi unijními státy*, s. 39–41.

⁵⁴ Odůvodněný návrh Evropské komise ze dne 20. 12. 2017 podle čl. 7 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii týkající se otázky právního státu v Polsku, COM(2017)835 final, dostupný online z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017PC0835&from=EN>> [cit. 2022-02-22].

⁵⁵ *LM (Celmer)*, bod 75.

⁵⁶ *LM (Celmer)*, bod 73.

⁵⁷ Rozhodnutí *High Court of Ireland* ze dne 19. 11. 2018, sp. zn. [2018] IEHC 639, dostupné online z: <https://www.courts.ie/acc/alfresco/9efb0c32-1f0e-40bd-bf9d-570af1f0de95/2018_IEHC_639_1.pdf/pdf> [cit. 2022-02-22].

⁵⁸ Články jsou dostupné online z: <<https://verfassungsblog.de/category/themen/after-celmer/>> [cit. 2022-02-22].

spočívající v nedostacích nezávislosti justice.⁵⁹ Pokud totiž mají soudní orgány zahájit vzájemný dialog a ujistit se, že jeden z nich je nezávislý, je vysoce nepravděpodobné, že bude tento dialog užitečný a upřímný. Není totiž představitelné, že by na dotaz vykonávajícího členského státu soud vystavujícího členského státu objektivně přiznal, že není nezávislý a nebude rozhodovat nezávisle. Na další problém unijní judikatury upozornil D. Kosař, který kritizoval unijní judikatorní pojetí soudní nezávislosti: Soudní dvůr totiž jednak nesprávně zaměňuje pojmy nezávislosti a nestrannosti soudů, a také nerozlišuje mezi skutečnostmi, které justici ohrožují zevnitř, a které naopak zvenčí. To vytváří chaos a není pro dožádané justiční orgány jasným vodítkem pro to, jak k jednotlivým signálům přistupovat.⁶⁰

6. Fáze čtvrtá: zacyklený Soudní dvůr, aneb čas na (legislativní?) změnu

S nelepším se stavem právního státu v Polsku⁶¹ se problematické případy předání osob v rámci mechanismu EZR staly téměř denním chlebem trestních soudů v různých evropských zemích. Soudní dvůr dostal v roce 2020 ještě jednu příležitost přehodnotit své závěry o aplikovatelnosti dvoustupňového testu, když se na něj ve dvou (později spojených) věcech *L a P*⁶² obrátil nizozemský specializovaný soud (*Rechtbank Amsterdam*), který se v celé zemi jako jediný zabývá mechanismem EZR.

Situace před nizozemským specializovaným soudem nápadně připomínala tu, o níž Soudní dvůr rozhodl v kauze *LM (Celmér)*; nizozemský soud se však přesto Soudního dvora zeptal, zda i nadále trvá na aplikaci obou kroků svého testu formulovaného v rozsudku *Aranyosi a Căldăraru*, a to zejména poté, co již v několika jiných řízeních sám Soudní dvůr konstatoval závažná systémová porušení právního státu v Polsku.⁶³ Nizozemský soud zdůraznil, že kdykoliv aplikuje druhý (subjektivní) krok dvoustupňového testu, dospěje ke stejnému výsledku: že porušení základních práv předávané osoby hrozí vždy, neboť polská justice z důvodu „systémových a celoplošných nedostatků“⁶⁴ již není schopna zaručit jednotlivcům spravedlivý proces.

Soudní dvůr však i ve věcech *L a P* setrval na svém dvoustupňovém testu a odmítl návrh nizozemského soudu, aby se tento test omezil v případě Polska (a potenciálně každého dalšího členského státu, který by měl problém s těmito velmi specifickými nedostatky nezávislosti justice) pouze na první krok objektivního ohrožení. Zopakoval naopak vý-

⁵⁹ Srov. VAN BALLEGOOLJ, W. – BÁRD, P. The CJEU in the Celmér Case: One Step Forward, Two Steps Back for Upholding the Rule of Law Within the EU. *Verfassungsblog*. 29. 7. 2018. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/the-cjeu-in-the-celmer-case-one-step-forward-two-steps-back-for-upholding-the-rule-of-law-within-the-eu/>>; nebo VON BOGDANDY, A. – BOGDANOWICZ, P. – CANOR, I. – SCHMIDT, M. – TABOROWSKI, M. Drawing Red Lines and Giving (Some) Bite – the CJEU's Deficiencies Judgment on the European Rule of Law. *Verfassungsblog*. 3. 8. 2018. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/drawing-red-lines-and-giving-some-bite-the-cjeus-deficiencies-judgment-on-the-european-rule-of-law/>> [cit. 2022-02-22].

⁶⁰ KOSAŘ, D. The CJEU Has Spoken Out, But the Show Must Go On. *Verfassungsblog*. 2. 8. 2018. Dostupné z: <<https://verfassungsblog.de/the-cjeu-has-spoken-out-but-the-show-must-go-on/>> [cit. 2022-02-22].

⁶¹ Viz nejnověji např. DRINÓCZI, T. – BIEN-KACAŁA, A. *Illiberal Constitutionalism in Poland and Hungary*. London, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2022. V češtině např. KOVALČÍK, M. Implicitní odcházení: znamení rozhodnutí polského ústavního tribunálu aktivaci čl. 50 SEU? *Právník*. 2022, roč. 161, č. 7, s. 681–686.

⁶² Rozsudek ESD ze dne 17. 12. 2020 ve spojených věcech C-354/20 PPU a C-412/20 PPU *L a P*, ECLI:EU:C:2020:1033.

⁶³ Pro přehled všech rozsudků, na něž nizozemský soud v tomto kontextu odkázal, viz bod 14 rozhodnutí *L a P*.

⁶⁴ *L a P*, bod 18.

chodiska vzájemné důvěry,⁶⁵ vzájemného uznávání jako úhelného kamene justiční spolupráce,⁶⁶ taxativního charakteru důvodů pro odmítnutí vykonání EZR,⁶⁷ i nezbytnosti zachování důvěry v nezávislost soudní moci,⁶⁸ aby následně potvrdil svou pozici formulovanou ve věci *LM (Celmer)*. V bodech 41 a 42 rozsudku *L a P* Soudní dvůr zdůraznil, že vykonávající justiční orgán, „který má důkazy o systémových nebo celoplošných nedostacích týkajících se nezávislosti soudní moci vystavujícího členského státu, které existovaly v okamžiku vydání příslušného evropského zatýkacího rozkazu nebo nastaly po jeho vydání, však nemůže odeprít postavení ‚vystavujícího justičního orgánu‘ ve smyslu čl. 6 odst. 1 rámcového rozhodnutí 2002/584 všem soudcům a soudům tohoto členského státu, kteří jednájí ze své podstaty zcela nezávisle na moci výkonné. Existence takových nedostatků totiž nemusí mít nezbytně vliv na všechna rozhodnutí, která mohou soudy tohoto členského státu přijmout v každém jednotlivém případě.“ Subjektivní krok dvoustupňového testu tedy zůstává i nadále jeho nutnou součástí.

Vnitrostátní soudy následně opět přistoupily k závěrům Soudního dvora kriticky. Nizozemský *Rechtbank Amsterdam* se s odpovědí Soudního dvora nespokojil a v únoru 2021 razantně rozhodl, že již v rámci mechanismu EZR nevyhoví žádná další žádosti polských justičních orgánů, neboť destrukce polského soudního systému již dosáhla nepřijatelných mezí.⁶⁹ V říjnu 2021 se podobně zachoval i norský trestní soud.⁷⁰ Soudní dvůr v mezidobí obdržel k tématu dvě další předběžné otázky od *Rechtbank Amsterdam* a od irského Nejvyššího soudu.⁷¹

Na nizozemské předběžné otázky odpověděl Soudní dvůr v únoru 2022 ve spojených věcech *X a Y*, svůj postoj ke dvoustupňovému testu však opět nezměnil. Tentokrát se jednalo o právo na soud předem zřízený zákonem, které rovněž plyne z čl. 47 Listiny EU. Polští soudci jsou do funkce jmenováni Národní radou soudnictví (*Krajowej Rady Sądownictwa*) složenou ze zástupců legislativy a zároveň proti nim není možné v soudním řízení podávat jakoukoliv formu námítky proti procesu jmenování. Nizozemský specializovaný soud řešil předání dvou osob – jedné k výkonu trestu, druhé k trestnímu stíhání. V případě trestního stíhání v této fázi procesu nikdo ze zapojených nemůže vědět, kdo přesně bude v případném soudním senátu zasedat. Nizozemský specializovaný soud se proto zeptal, *jaký test* má v obou případech při rozhodování o (ne)předání osob použít.

Soudní dvůr zopakoval, že vzájemná důvěra je základní princip, na němž spolupráce v trestních věcech stojí,⁷² že eurozatykač obsahuje taxativní výčet důvodů nevykonání⁷³

⁶⁵ *L a P*, bod 35.

⁶⁶ *L a P*, bod 36.

⁶⁷ *L a P*, body 37–38.

⁶⁸ *L a P*, body 39–40.

⁶⁹ Rozsudek *Rechtbank Amsterdam* ze dne 10. 2. 2021, sp. zn. RK 20/771 13/751021-20, dostupný online z: <<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2021:420>> [cit. 2022-02-22].

⁷⁰ HOLMØYVIK E. No Surrender to Poland: A Norwegian court suggests surrender to Poland under the EAW should be suspended in general. *Verfassungsblog*, 2. 11. 2021. Dostupné online z: <<https://verfassungsblog.de/no-surrender-to-poland/>> [cit. 2022-02-22]. Norsko se mechanismu EZR účastní od 1. 11. 2019, kdy vstoupila v účinnost Dohoda mezi Evropskou unií a Islandskou republikou a Norským královstvím o postupu předávání mezi členskými státy Evropské unie a Islandem a Norskem (Úř. věst. L 292, 21. 10. 2006, s. 2–19).

⁷¹ Viz řízení ve věci C-480/21 *WO a JL* (předběžná otázka Nejvyššího soudu Irsko ze dne 30. 7. 2021) a ve věcech C-562/21 *PPU a C-563/21 PPU X a Y* (předběžné otázky *Rechtbank Amsterdam* ze dne 14. 9. 2021).

⁷² Rozsudek ESD ze dne 22. 2. 2022 ve spojených věcech C-562/21 *PPU a C-563/21 PPU X a Y*, ECLI:EU:C:2022:100, body 40–42.

⁷³ *X a Y*, body 44.

a že přistoupit k němu lze v případě porušení lidských práv jen výjimečně na základě dvoustupňového testu.⁷⁴ Znovu se vrátil i k tomu, že pokud by soudy přestaly zkoumat druhý subjektivní krok testu, došlo by fakticky k zastavení mechanismu pro určitý členský stát, což je možné jen po aktivaci čl. 7 odst. 3 SEU; tentokrát ale navíc poukázal na to, že cílem eurozatykače je mj. zabránit beztrestnosti (*impunity*) útekem do jiného členského státu.⁷⁵

V otázce jmenování soudců dospěl Soudní dvůr (s poukazem na judikaturu vlastní i ESLP) k závěru, že sice výběr soudců tělesem složeným ze členů legislativy sám o sobě nestačí k nevykonání eurozatykače, nicméně pokud se přihlédne i k dalším nedostatkům polských soudů, pak je první krok testu splněn.⁷⁶ „*Jen pro úplnost*“ Soudní dvůr poznamenal, že relevantním faktorem je i postoj ústavního soudu členského státu k přednosti práva EU a povaze Úmluvy.⁷⁷ To je bezpochyby reakce Soudního dvora na nedávná rozhodnutí polského Ústavního tribunálu,⁷⁸ která ale nemají pro fungování eurozatykače větší význam – ke stejnému závěru v objektivním kroku testu Soudní dvůr dospěl už v dřívějších (výše představených) rozhodnutích.

Soudní dvůr setrval i na subjektivním kroku dvoufázového testu. V případě předání k výkonu trestu je závěr celkem jednoduchý – z informací od samotné předávané osoby či z jiných zdrojů musí být patrné, jak konkrétně v jejím případě došlo k porušení tohoto práva, např. okolnosti jmenování soudců rozhodujících v konkrétní věci. Méně jasný je naopak stejný závěr ve vztahu k osobě předávané k trestnímu řízení – i zde totiž Soudní dvůr požaduje, aby předávaný představil nějaké konkrétní okolnosti poukazující na to, že k porušení práva na soud předem zřízený zákonem (v budoucnu!) dojde – např. povaha trestného činu, osobní situace předávaného, či informace o soudcích, kteří *pravděpodobně* v senátu zasednou.⁷⁹ Nejenže se takový požadavek na důkazní břemeno předávané osoby jeví jako nesplnitelný, ale jeho vyhodnocení je navíc podmíněno mnoha proměnnými. Je tedy otázkou, jak se s odpovědí nizozemský specializovaný soud vyrovná.

V červenci 2022 odpověděl Soudní dvůr též na irskou předběžnou otázku týkající se podobného případu.⁸⁰ Na průběhu tohoto řízení je zajímavé, že Soudní dvůr v den vyhlášení rozsudku ve věci *X a Y* kontaktoval vnitrostátní soud a vyzval ho k vyjádření, zda i ve světle tohoto nejnovějšího rozsudku na svých předložených otázkách trvá. V reakci na tuto výzvu irský soud stáhl dvě ze tří položených předběžných otázek. Soudní dvůr se pak vnitrostátního soudu opětovně zeptal, proč pořád potřebuje odpověď na třetí otázku, načež vnitrostátní soud odpověděl, že existující judikatura mu nedává dostatečnou vodítka pro rozhodnutí. V projednávané věci totiž dožádané osoby neví, v jakém složení bude polský trestní soud rozhodovat, a ve chvíli, kdy se to dozví, nebudou schopny tuto skutečnost jakkoli procesně napadnout.⁸¹

⁷⁴ *X a Y*, body 45 až 47, body 52 a 53.

⁷⁵ *X a Y*, body 62 až 64. Viz také OUWERKERK, J. Are Alternatives to the European Arrest Warrant Underused? The Case for an Integrative Approach to Judicial Cooperation Mechanisms in the EU Criminal Justice Area. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2021, roč. 29, č. 2, s. 88.

⁷⁶ *X a Y*, bod 72 a body 78 a 79.

⁷⁷ *X a Y*, bod 80.

⁷⁸ Rozsudek Ústavního tribunálu, sp. zn. K 3/21 k přednosti práva EU a sp. zn. K 6/21 k Úmluvě. Srov. též KOVALČÍK, M. *Implicitní odcházení: znamená rozhodnutí polského ústavního tribunálu aktivaci čl. 50 SEU?*.

⁷⁹ *X a Y*, bod 102.

⁸⁰ Usnesení ESD ze dne 12. 7. 2022 ve věci C-480/21 *WO a JL*, ECLI:EU:C:2022:592.

⁸¹ *WO a JL*, body 25–30.

Soudní dvůr však – na rozdíl od irského soudu – považoval projednávanou věc za dostatečně podobnou na to, aby o ní rozhodl pouze odůvodněným usnesením s odkazem na čl. 99 Jednacího řádu Soudního dvora,⁸² tedy pouhým odkazem na svou existující judikaturu. Podobně jako ve výše citovaném rozsudku *X a Y*, i zde Soudní dvůr potvrdil platnost dvoustupňového testu, přičemž opět přenesl důkazní břemeno ohledně nedostatečných záruk nezávislosti justice na předávanou osobu, jež musí v rámci druhého kroku testu prokázat, „že existují závažné a prokazatelné důvody se domnívat, že složení soudního kolegia mohlo v rámci trestního řízení, které bylo vůči zmíněné osobě vedeno, ovlivnit její základní právo na spravedlivý proces před nezávislým a nestranným soudem, předem zřízeným zákonem, které je zakotveno v čl. 47 druhém pododstavci Listiny“.⁸³

I. Šlosarčík označil rozhodnutí *LM (Celmer)* za sebeomezující, a to „hned na dvou úrovních“ – jednak ve vztahu k politickým unijním institucím, jimž Soudní dvůr nechce vstupovat do posuzování kvality právního státu v Polsku, a také ve vztahu k vnitrostátním soudům, kterým se zase Soudní dvůr nechce míchat do posuzování rizik v jednotlivých případech.⁸⁴ Linie rozhodnutí Soudního dvora vrcholící v nejnovějším rozhodnutí ve věci *WO a JL* se však zdá být spíše alibistická než sebeomezující. Když Soudní dvůr chtěl významně zasáhnout do fungování mechanismu EZR, neváhal v rozsudku *Aranyosi a Căldăraru* vytvořit zcela nový test, jenž v textu Rámcového rozhodnutí o EZR nemá naprosto žádnou oporu. Pokud by chtěl reagovat na trvající krizi právního státu v Polsku, určitě by k tomu byl schopen najít vhodný postup, nejspíše založený na ustanoveních primárního práva a jejich (více či méně kreativní) interpretaci. Místo toho však Soudní dvůr opakovaně přenáší břemeno na jednotlivce, kteří mají v řízení prokázat, že polské soudy nejsou nezávislé, což pro (trestně stíhanou) fyzickou osobu představuje prakticky nemožný úkol.

Jelikož však nic nenasvědčuje tomu, že by se Soudní dvůr chtěl v budoucnu pustit do významné revize mechanismu EZR, nezbyvá nám než s důvěrou hledět směrem k unijnímu normotvůrci. Jak si povšimla A. Frąckowiak-Adamska, novější legislativní akty v oblasti justiční spolupráce v trestních věcech již obsahují klauzule chránící lidská práva předávaných osob.⁸⁵ Rámcové rozhodnutí o EZR by si tedy ke dvacátým narozeninám zasloužilo novelizaci, která by vyplnila existující mezeru a nabídla by justičním orgánům členských států srozumitelné řešení pro případy, v nichž již nemá smysl předstírat, že si členské státy ještě v otázkách kvality trestní justice mohou důvěřovat.

Že si eurozatykač zaslouží z tohoto důvodu reformu, částečně dokládají i data Evropské komise. V roce 2019 bylo vydáno 20 226 eurozatykačů a 1 042 jich nebylo vykonáno.⁸⁶ Z toho celkem 81 nebylo vykonáno z důvodu hrozby porušení základních práv.⁸⁷ Z dalšího čtení statistiky také zjistíme, že Rumunsko⁸⁸ v dalších čtyřech případech eurozatykač

⁸² Jednací řád Soudního dvora (Úř. věst. L 265, 29. 9. 2012, s. 1–42).

⁸³ *WO a JL*, bod 42; identicky též *X a Y*, bod 88.

⁸⁴ ŠLOSARČÍK, I. *Eurozatykač, polská soudní reforma a narušení důvěry mezi unijními státy*, s. 42.

⁸⁵ Viz např. čl. 11(1)(f) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/41/EU ze dne 3. dubna 2014 o evropském vyšetřovacím příkazu v trestních věcech (Úř. věst. L 130, 1. 5. 2014, s. 1–36). FRĄCKOWIAK-ADAMSKA, A. *Trust Until It Is Too Late! Mutual Recognition of Judgments and Limitations of Judicial Independence in a Member State: L and P. Common Market Law Review*. 2022, roč. 59, č. 1, s. 143.

⁸⁶ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, *Statistics on the Practical Operation of the European Arrest Warrant – 2019* [cit. 2022-07-21]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/law/search_law/documents/eaw_statistics_2019_swd_2021_227_final_08_2021_en.pdf>.

⁸⁷ *Ibidem*, tabulka 7.20, s. 36.

⁸⁸ *Ibidem*, tabulka 7.21, poznámka pod čarou č. 71, s. 36.

nevykonalo kvůli nedodržování závěrů rozsudků ESD a také že Nizozemsko⁸⁹ ve 175 případech nedodrželo lhůtu k předání osob mj. kvůli dodatečným ujištěním podle rozsudku *Aranyosi a Căldăraru*. Tyto údaje nejsou samozřejmě vzhledem k naší tezi vše vypovídající. Zaprvé, pocházejí z roku 2019 a intenzita položených otázek v posledních třech letech naznačuje, že členské státy začaly záruky právního státu při předávání osob zvažovat častěji. Zadruhé, nemáme informace o (ne)předání osob do konkrétních členských států, a proto není zřejmé, jak velké procento z celkových počtů se týká právě Polska. Nakonec zatřetí, z dat nevyčteme, jestli se všechny lidskoprávní případy vztahují k Polsku. Hlavní tezi našeho článku ale podporují minimálně dvě zjištění: počet odmítnutí vykonání eurozatykačů vzrostl a signifikantní část z nich je vázána na lidskoprávní rovinu případů a na rozhodování Soudního dvora. Nedůvěra mezi členskými státy (nejen vůči Polsku) se v trestních věcech prohloubila.

Závěr

Mechanismus EZR ke svému fungování nezbytně potřebuje, aby si členské státy důvěřovaly. Koncepce Rámcového rozhodnutí o EZR však nasvědčuje tomu, že k nefunkčnosti směřoval eurozatykač již od svého zavedení. Zatímco totiž možnosti pro odmítnutí předání dožádané osoby jsou v legislativním textu vymezeny jen velmi úzce, praxe ukazuje, že mezi úrovní ochrany základních práv existují v jednotlivých členských státech výrazné rozdíly. Tyto rozdíly se navíc v posledních letech ještě prohlubují a vzájemná důvěra se postupně mění v mizící fikci.

Vyřešení ztráty vzájemné důvěry mezi členskými státy je nicméně ve věcech trestní spolupráce nezbytné – a není-li ochoten tento krok učinit Soudní dvůr, je nejvyšší čas, aby zasáhl unijní normotvůrce. Je totiž přinejmenším stejně nežádoucí, aby právní úprava (a následná praxe) předávání osob obsahovala nedostatky v ochraně základních práv těchto osob, nebo aby se Evropská unie stala prostorem, ve kterém je páchání trestné činnosti v některých jejích členských státech fakticky nepostižitelné.⁹⁰ Narušení vzájemné důvěry se v konečném důsledku v oblasti trestního práva neváže pouze k předávání osob – z obdobných důvodů mohou nastat problémy s justiční spoluprací při vyšetřování trestných činů nebo samotném výkonu trestu odnětí svobody. Tento problém je prozatím v případech dotýkajících se lidské důstojnosti v nedostatečných vězeňských podmínkách záležitostí individuální, ve věcech krize právního státu a předávání osob do Polska se však stává problémem plošným.

Výhledy však prozatím zůstávají poněkud ponuré. V Evropě jsme si vytvořili trestněprávní mechanismus založený na presumpci vzájemné důvěry. Události posledních let tuto presumpci docela přesvědčivě vyvrátily (a nadále vyvracejí), neboť indicie, že polské justici již důvěřovat nelze, přicházejí nejen z Lucemburku,⁹¹ ale také ze Štrasburku,^{92, 93}

⁸⁹ Ibidem, tabulka 8.1, poznámka pod čarou č. 74, s. 36.

⁹⁰ RÖB, S. *The Conflict Between European Law and National Constitutional Law Using the Example of the European Arrest Warrant*, s. 41.

⁹¹ ESD vydal již desítky rozsudků, viz pozn. 93 níže. Pro trestní soudnictví je relevantní mj. rozsudek ze dne 16. 11. 2021 ve spojených věcech C-748/19 až C-754/19 *Prokuratura Rejonowa* ECLI:EU:C:2021:931, věnující se neodůvodněnému, předem nestandardizovanému a časově neomezenému delegování trestních soudců přímo ministrem spravedlnosti, které může kdykoliv bezdůvodně vzít zpět.

a dokonce už i od vnitrostátních soudů.⁹⁴ Evropský trestněprávní mechanismus však na tyto události a indicie nedokáže efektivně reagovat. Čeká totiž na aktivaci nukleárního řešení čl. 7 SEU, které se však již ukázalo jako nefunkční – alespoň v současných podmínkách, kdy problematický stát není jen jeden. Soudní dvůr místo toho, aby uznal, že eurozatykač je dům postavený na písku, nadále vykládá pohádku o principech vzájemné důvěry a vzájemného uznávání, o sdílených hodnotách a srovnatelných lidskoprávních standardech. Každá fikce však ke své existenci potřebuje, aby v ní lidé věřili – „*dokud víra trvá, fikce ovlivňuje dění v reálném světě*“.⁹⁵ Jakmile však víra pomine, fikce ztratí svou magickou schopnost a její účinek se vytratí. Nechceme-li, aby tento osud postihl i mechanismus eurozatykače, je nejvyšší čas tento instrument přizpůsobit nelichotivé realitě.

⁹² ESLP prozatím vydal 7 rozsudků: rozsudek ze dne 7. 5. 2021, stížnost č. 4907/18, *Xero Flor proti Polsku*, o protizákonném jmenování nadbytečných členů Ústavního tribunálu; rozsudek ze dne 29. 6. 2021, stížnosti č. 26691/18 a č. 27367/18, *Broda a Bojara proti Polsku*, o nemožnosti soudního přezkumu odvolání z funkce místopředsedy obecného soudu; rozsudek ze dne 22. 7. 2021, stížnost č. 43447/19, *Reczkowicz proti Polsku*, o kárném řízení advokátky, ve kterém nerozhodoval nezávislý a nestranný senát Nejvyššího soudu; rozsudek ze dne 8. 11. 2021, stížnosti č. 49868/19 a č. 57511/19, *Dolinska-Ficek a Ozimek proti Polsku*, o nedostacích nezávislosti Národní rady soudnictví; rozsudek ze dne 3. 2. 2022, stížnost č. 1469/20, *Advance Pharma proti Polsku*, podle kterého nové složení občanskoprávního kolegia polského Nejvyššího soudu nesplňuje požadavky na nezávislý a nestranný soud; rozsudek ze dne 15. 3. 2022, stížnost č. 43572/18, *Grzęda proti Polsku*, o předběžném ukončení mandátu soudce Nejvyššího správního soudu Národní radou soudnictví; či nejnovější rozsudek ze dne 16. 6. 2022, stížnost č. 39650/18, *Żurek proti Polsku*, o zbavení funkce člena Národní rady soudnictví před skončením mandátu.

⁹³ Kromě rozsudků vydaly ESLP a ESD i řadu předběžných opatření a desítky případů ještě čekají na meritorní rozhodnutí. Aktuální přehled je možné najít na webu: <<https://euruleoflaw.eu/rule-of-law/rule-of-law-dashboard-overview/polish-cases-cjeu-ecthr/>> či ve vztahu k ESLP na twitterovém účtu prof. L. Pecha – předběžná opatření (<<https://twitter.com/profpech/status/1547121569993998336>>) a probíhající řízení (<<https://twitter.com/profpech/status/1541326705310273539>>) [cit. 2022-07-21].

⁹⁴ Tento názor už zazněl i v rozhodovací činnosti českých soudů, srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 12. 2021, č. j. 8 Azs 114/2021-46.

⁹⁵ HARARI, Y. N. *Sapiens: Stručné dějiny lidstva*, s. 45–46.

Síťová analýza disentujících ústavních soudců

Gor Vartazaryan*

Abstrakt: Na Ústavním soudě vzniká mezi soudci řada interakcí, ze kterých je možné pozorovat jejich vztahy. Jan Chmel zkoumal koalice mezi soudci z hlediska míry shody v hlasování. Doposud neprobádanou dimenzí zůstaly vztahy mezi soudci uplatňujícími disentní stanoviska. Odlišné stanovisko může soudce uplatnit soliterně nebo společně s dalšími soudci. Tato práce si klade za cíl zkoumat vazby mezi soudci Ústavního soudu uplatňujícími disentní stanoviska ve třech dekádách jeho existence pomocí metody síťové analýzy. Dosavadní literatura využívající empirických metod v oblasti odlišných stanovisek se omezila na zkoumání specifického časového období či případů s ekonomickým nebo sociálním aspektem. Souhrnná analýza zahrnující veškeré tři dekády Ústavního soudu zaplňuje toto prázdné místo. Výsledky této práce dokazují, že třetí dekáda Ústavního soudu představuje nejvíce polarizované období Ústavního soudu.

Klíčová slova: Ústavní soud, odlišná stanoviska, síťová analýza, soudci, koalice

Úvod

Velmi aktuálním a významně diskutovaným tématem v právní vědě jsou vlivy na rozhodování soudců. V posledních letech vycházejí jak v českém,¹ tak v zahraničním akademickém prostředí² významné publikace zkoumající různé faktory rozhodování soudců.

Jedním ze zásadních mimoprávních vlivů ovlivňujících rozhodování ústavních soudců je kolegalita mezi soudci.³ Kolegalitou se míní dynamika vztahů, diskusí, formálních a neformálních procesů, které mají následně vliv na konečné rozhodnutí a jeho podobu.⁴ Tyto vztahy jsou podmíněny řadou faktorů, kterými se mnozí podrobně zabývali, a ve svém výstupu vytváří vztahy mezi soudci, které se mohou projevit v různých rovinách.

Chmel ve své knize *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* zkoumal hlasovací koalice soudců dle metody z výzkumu Pritchetta,⁵ který analyzoval hlasování soudců Nejvyššího soudu USA. V prostředí českého Ústavního soudu nejsou dostupná data o hlasování jednotlivých ústavních soudců.⁶ Chmel ve své knize pracuje s fikcí, ve které jsou soudci,

* Bc. Gor Vartazaryan. Student na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. E-mail: gorike2000@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0367-7274>. Tento příspěvek vznikl v rámci plnění projektu Specifického vysokoškolského výzkumu (SVV) Univerzity Karlovy č. 260 494 *Integrovaná úloha lidských práv v současném právu*.

Děkuji prof. Wintrovi a dr. Chmelovi za cenné rady a připomínky, panu dr. Brabcovi za úvod do problematiky SNA a mým věrným přátelům, jmenovitě Davidu Vávrovi, Vítkovi Nademlejnskému a Jaroslavu Dvořákovi, za neustálou podporu.

¹ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Brno: MUNI PRESS, 2021. CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*. Praha: Leges, 2021.

² MANKO, R. Judicial Decision-Making, Ideology and the Political: Towards an Agonistic Theory of Adjudication. *Law and Critique*. 2021, Vol. 33, No. 2. TEICHMAN, D. – ZAMIR, E. Behavioral Economics and Court Decision-Making. *Review of Law & Economics*. 2021, Vol. 17, No. 2, s. 385–418; vyčerpávající přehled zahraniční literatury nabízí SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 53–68.

³ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 125.

⁴ Ibidem.

⁵ PRITCHETT, C. H. Divisions of Opinion Among Justices of the U. S. Supreme Court, 1939–1941. *The American Political Science Review*. 1941, Vol. 35, No. 5, s. 890–898.

⁶ V zákoně o Ústavním soudu indikuje ustanovení § 32 existenci protokolu o hlasování. Dále pak § 63 tohoto zákona

kteří neuplatnili odlišné stanovisko, automaticky považováni za soudce, kteří hlasovali kladně pro dané rozhodnutí. Tato fikce je ale do určité míry nepřesná, jelikož neuplatnění odlišného stanoviska nemusí vypovídat o názorové shodě s ostatními soudci. Z rozhovorů se soudci vyplynulo, že praxe hlasování proti většině a neuplatnění disentního stanoviska je častá.⁷

V obrácené perspektivě je možné nahlížet na vztah mezi soudci z hlediska uplatněných odlišných stanovisek. Odlišné stanovisko může soudce uplatnit jak soliterně, tak s více soudci. Odlišné stanovisko může soudce uplatnit jak soliterně, tak s více soudci. Pro účely této práce je nutné vymezit, že společným odlišným stanoviskem se míní to stanovisko, které obsahuje podpisy více soudců najednou. Samotný fakt, že více soudců připojí samostatný dissent k jednomu rozhodnutí, není společným odlišným stanoviskem. Připojování odlišných stanovisek k rozhodnutím Ústavního soudu ve srovnání s trendy většinového rozhodování více vypovídá o vnitřní struktuře a hlasovacích koalicích mezi jednotlivými soudci.⁸ Tato práce si klade za cíl navázat na předchozí výzkum Chmela a tyto vazby rozkrýt. Výzkumná otázka této práce je tedy následující: „*Jak se měnily vazby mezi soudci Ústavního soudu uplatňující odlišná stanoviska ve třech dekadách jeho existence?*“. Tato výzkumná otázka ze své podstaty implikuje využití analýzy sociálních sítí, pomocí které bude možné zobrazit nejen vazby mezi soudci, ale také rozkrýt časté koalice soudců uplatňujících disentní stanoviska.

Tento text je rozvržen následovně. Zprvu bude uvedena teoretická koncepce odlišných stanovisek a jejich význam v právní praxi. Následně budou představeny hypotézy, metodologie a data. V praktické části bude otevřena diskuse týkající se výstupů síťové analýzy, která rozkryje koalice mezi soudci a porovná tento vývoj ve třech obdobích existence Ústavního soudu.

1. Odlišná stanoviska a jejich význam na Ústavním soudu

Ústavní soud představuje soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Skládá se z 15 soudců jmenovaných na dobu 10 let (čl. 84 Ústavy). Dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále „ZÚS“) jednají soudci v plénu (§11 ZÚS) a tříčlenných senátech (§15 ZÚS). Exkluzivním oprávněním soudce Ústavního soudu je možnost uplatnění odlišného stanoviska (dissent, *votum separatum*, *dissenting opinion*), kterým může daný soudce vyjádřit své argumenty a názory, které jsou odlišné od přijatého rozhodnutí. Soudce může odlišné stanovisko uplatnit jak v plénu (dle §14 ZÚS), tak i v senátu (dle § 22 ZÚS). Využití odlišného stanoviska není povinností, někteří soudci jej ale považují za „morální odpovědnost“. ⁹ Z rozhovorů se soudci Ústavního soudu také vyplynulo, že někteří soudci rozlišovali mezi plenárním rozhodováním, kde by podle nich sepsání a publikace odlišného stanoviska měly být pravidlem, a senátním rozhodováním, kde byl jejich postoj k odlišným stanoviskům ambivalentní.¹⁰

subsidiárně odkazuje na přiměřené užití občanského soudního řádu, který ve svém ustanovení § 44 odst. 1 nahlížení do protokolu o hlasování výslovně zapovídá.

⁷ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 20–21.

⁸ ŠIPULOVÁ, K. The Czech Constitutional Court. In: PÓCZA, K. (ed.). *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*. New York – London: Routledge, 2020, s. 32–60.

⁹ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 221.

¹⁰ Ibidem, s. 131–132.

Z teoretického hlediska jsou odlišná stanoviska chápána jako nástroj chránící menšinu, jelikož takové stanovisko může v budoucnu soudu sloužit k napravení dřívějšího rozhodnutí.¹¹ Ústavní soudce Jan Filip ve svém příspěvku zmiňuje ústavní základy pro odlišné stanovisko, a to zejména: klauzuli demokratického právního státu (čl. 1 Ústavy), nezávislost soudců (čl. 82 Ústavy), požadavek, aby soudci rozhodovali podle svého nejlepšího vědomí a svědomí (čl. 85 odst. 2 Ústavy), a ochranu menšiny při rozhodování (čl. 6 Ústavy).

Odlišná stanoviska nemusí představovat absolutní nesouhlas s rozhodnutím ostatních soudců, ale dají se rozdělit na odlišná stanoviska k výroku a odlišná stanoviska k odůvodnění.¹² Právě odlišná stanoviska k výroku představují silnější formu nesouhlasu, jelikož rozporují samotný výrok daného rozhodnutí. Odlišná stanoviska mohou v budoucnu sloužit k vytvoření většinového názoru v případě nového rozhodování v obdobném případě.¹³

Samotný význam odlišného stanoviska může mít pro soudce i subjektivní význam. Soudce Malenovský například rozděluje odlišné stanovisko v rovině právní a osobní. V rovině osobní chápe dissent jako možnost vypsát se z frustrace, když není jeho názor dostatečně vyslyšen.¹⁴ V subjektivní rovině mohou soudci vnímat dissent i jako „ozdravný psychologický účinek“.

Odlišná stanoviska nám mohou poukázat, v jakých právních otázkách se názory ústavních soudců odlišují, a kde naopak vzniká názorová shoda. Interpretace důvodů uplatnění odlišného stanoviska je ale nutné vnímat i ze subjektivní roviny konkrétního soudce. Uplatnění či zdržení se od uplatnění odlišného stanoviska může být ovlivněno také časovými možnostmi, osobním charakterem či kolegiální strategií. Názory ústavních soudců se v tomto ohledu liší, někteří to považují za „profesionální povinnost“ a jiní jsou zase více zdrženliví s ohledem na personalizaci či politizaci Ústavního soudu.¹⁵

Z hlediska empirického výzkumu se odlišnými stanovisky zabývali např. Grinc (2012) a Filip (2001), přičemž metodologicky relevantně zpracované práce představili Chmel (2021), Šipulová (2020), Smekal, H. a kol. (2021). Smekal s Vyhnánkem upozorňují na odlišnou právní kulturu (v komparaci s americkým prostředím), která vytváří nepříznivé podmínky pro kvantitativní výzkum českého Ústavního soudu. Dle jejich závěrů povaha a právní úprava soudního rozhodování v České republice prakticky znemožňuje měřit jakékoli mimoprávní vlivy na úrovni jednotlivých soudců už jen proto, že neexistují dostupné informace o hlasování soudců.¹⁶ Obecně je kvantitativní výzkum v prostředí českého ústavního soudu značně ztížen nedostatkem dat. Kvalitativní výzkum ve formě rozhovorů s ústavními soudci značně napomáhá vysvětlit zákulisní dění, i tam je ale nutné počítat s určitou mírou zkreslení. Někteří soudci podobné rozhovory pro výzkum neposkytují.¹⁷

¹¹ Srov. GRINC, J. Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky. In: KYSELA, J. – ONDŘEJKOVÁ, J. a kol. *Jak se píše o soudech a soudcích: soudní moc v mezioborové perspektivě*. Praha: Leges, 2012, s. 80. STÁDNIK, J. Umění nesouhlasu: dissenty v kontextu legitimacy soudních rozhodnutí. *Jurisprudence*. 2021, č. 4, s. 2.

¹² FILIP, J. Dissent a konkurence v judikatuře Ústavního soudu ČR. *Jurisprudence*. 2001, č. 1, s. 5.

¹³ Srov. CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* Praha: Leges, 2021, s. 165–166. STÁDNIK, J. *Umění nesouhlasu: dissenty v kontextu legitimacy soudních rozhodnutí*, s. 2.

¹⁴ ŠIMÁČKOVÁ, K. Nemusíme se vždycky shodnout aneb dissentující soudci. *Respekt* [online]. 10. 1. 2022 [cit. 2022-03-03]. Dostupné online: <<https://www.respekt.cz/respekt-pravo/nemusime-se-vzdycky-shodnout-aneb-dissentujici-soudci>>.

¹⁵ KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právníký Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Praha: Leges, 2015, s. 144.

¹⁶ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 49–51.

¹⁷ SMEKAL, H. – VYHNÁNEK, L. Determinants of judicial decisionmaking: the state of the art and the Czech perspective. *The Lawyer Quarterly*. 2020, Vol. 10, No. 2, s. 126–127.

¹⁸ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 22.

I přes to, že pro výzkum mimoprávních vlivů není dostatek dat, je možné zkoumat vztahy mezi samotnými soudci pomocí síťové analýzy, která není v českém právním prostředí prozatím příliš rozvinutá.

2. Hypotézy

Hypotézy vycházejí z předpokladu, že se hlasovací koalice z výsledků práce Chmela¹⁹ mohou objevit i v koalicích disentuujících soudců. I přes to, že metoda výzkumu Chmela pracuje s částečným zkreslením, jeho závěry jsou vysoce relevantní. V návaznosti na výzkumnou otázku budou hypotézy představovat koalice soudců, které by mohly vzniknout v rámci disentních vazeb.

H1: U prvního Ústavního soudu se vyskytuje velká míra shody (vždy přes 70 %) u soudců Holeček, Klokočka, Cepl, Brožová, Güttler, Kessler, Malenovský, Janů. Zároveň nebyla identifikována jednoznačná skupina, která by k uvedeným soudcům stála v opozici. Soudci Paul, Ševčík, Čermák a Holländer vykazují nižší míru shody s ostatními. Častější společná hlasování lze pak sledovat u dvojic Holländer–Klokočka a Čermák–Zarembová.

H2: Druhý Ústavní soud byl více polarizovaný než první Ústavní soud. Na jedné straně byli soudci Výborný, Lastovecká, Formánková, Židlická a Mucha se shodou vždy vyšší než 70 %. K této skupině má blízko Balík a Janů. Na straně druhé Rychetský, Musil, Güttler, Duchoň a částečně i Holländer. Nejsou proti sobě vymezeny ostře a i mezi nimi se najde shoda, nejedná se tedy o vzájemně oddělené bloky. U soudců Nykodýma, Wagnerové a Kůrky není jednoznačné zařazení. Chmel zde také upozorňuje na to, že mezi soudci Kůrkou a Wagnerovou dochází k nejmenší shodě (25 %).

H3: U třetího Ústavního soudu spatřuje Chmel silnou polarizaci a existenci dvou koalic. Ty rozděluje dle dvou soudců, Suchánka a Šimáčkové, kteří mezi sebou vykazují nejnižší shodu v hlasování (24 %). První koalice se skládá z Šimáčkové, Šimíčka, Davida a Jirsy; druhou koalici pak představuje Suchánek, Sládeček, Fiala, Musil, Filip, Fenyk a Lichovník, ke kterým by bylo možné připojit i Šámala, u něhož je ale nutné vzít v potaz jeho kratší působení na Ústavním soudu. U soudců Tomkové, Zemánka, Uhlíře, Rychetského přetrvává shoda s většinou.

3. Metodologie a data

Analýza sociálních sítí (dále jen „SNA“, z anglického *social network analysis*) se zaměřuje na studium sociálních jevů z hlediska jejich struktury, tj. aktérů, ze kterých se skládá.²⁰ SNA má kořeny ve více vědních disciplínách jako psychologie, antropologie, sociologie a teorie grafů.²¹ První studie druhu SNA se zabývaly strukturou přenosu chorob z jedné osoby na druhou pomocí sítí kontaktů a epidemiologickými predikcemi a dodnes se hojně využívají při zkoumání sítí přenašečů viru HIV.²² SNA vyzdvihuje strukturu, ve kterou jsou aktéři uspořádáni, a pozice jedinců uvnitř sítí těchto vztahů, jako hlavní sociální

¹⁹ CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*, s. 174–179.

²⁰ SCHMID, J. – ŠUBRT, J. *Analýza sociálních sítí*. In: ŠUBRT, J. (ed.). *Soudobá sociologie IV. Aktuální a každodenní*. Karolinum, 2010, s. 332.

²¹ *Ibidem*, s. 342.

²² *Ibidem*, s. 335.

determinanty proti pojmání aktérů jako atomizovaných jedinců nabývajících vlastnosti v podobě individualizovaných proměnných.

Nezákladnějším prvkem SNA je tedy vztah mezi aktéry. SNA má dva odlišné datové typy: uzel a hrana (či vazba). Uzel představuje konkrétního aktéra různorodé povahy. Nejčastěji se jedná o jedince, mohou to ale být i skupiny, organizace, státy apod.²³ Hrana zobrazuje vztah či vlastnost mezi konkrétními uzly. Může se jednat například o osobní vztah, příbuzenský vztah, vzájemnou podobnost. Vazby mezi uzly nabývají velmi rozmanitou povahu. Mohou být jednostranné nebo vzájemné, různé intenzity, rozličného obsahu. Vazbami vzájemně spojené uzly tvoří síť. SNA studuje strukturu množiny uzlů, které jsou uspořádány pomocí sítě vzájemných vazeb. Základním pozorovaným prvkem SNA je následně graf, který zobrazuje vztah mezi uzly.²⁴ Na grafu se lze zaměřit na různé proměnné dle modelu daného výzkumu – např. sílu hran, stupeň uzlů, počet hran atd.

V právní vědě se dá SNA rozdělit na dva druhy: sociální síťovou analýzu a informační síťovou analýzu.²⁵ Sociální síťová analýza pracuje s hranami, které představují společenský vztah mezi aktéry. V informační síťové analýze se předmětem zkoumání stávají informační zdroje, například právní prameny, judikatura, legislativní dokumenty. Z hlediska interpretace práva je například možné díky web scrapingu a informační síťové analýze podchytit, na které právní komentáře odkazují konkrétní soudci častěji.²⁶

V tomto výzkumném textu bude předmětem zkoumání vztah mezi ústavními soudci. Jedná se tedy o sociální síťovou analýzu, ve které budou uzly představovat konkrétní soudci Ústavního soudu pro dané období. Jejich hrany pak budou následně reprezentovat sílu jejich vazby s ohledem na spolupráci při odlišném stanovisku. V samotném grafu bude následně možné sledovat významnost uzlů, tj. kteří soudci byli v daném období nejaktivnější a měli nejvíce vazeb na ostatní soudce. V rámci tohoto zaměření budou rozkryty podmnožiny uzlů dle shluku. Jinými slovy, graf bude zaměřený na odhalení koalic mezi soudci dle jejich společné aktivity v uplatnění disentů.

V empirickém právním výzkumu se prozatím síťová analýza objevuje ojediněle.²⁷ Síťovou analýzu vztahující se přímo na disentuující koalice ústavních soudců představila Katarína Šipulová ve své kapitole v knize *Constitutional Politics and the Judiciary*. Její výstup zobrazuje všechny vazby mezi disentuujícími soudci Ústavního soudu od roku 1993 do roku 2015.²⁸ Autorka dochází k závěru, že tyto vazby mezi soudci lze primárně vysvětlit předchozími osobními vztahy mezi soudci.²⁹ Politické či ideologické orientace v tomto modelu síťové analýzy odhalit nelze. Ze síťové analýzy vyplynulo, že vztahy mezi soudci na prvním Ústavním soudě nebyly nijak výrazné. Na druhém Ústavním soudě se již objevily silné vazby mezi soudci: Balík–Kůrka–Lastovecká a Wagnerová–Holländer–Formánková–Kůrka. Časové omezení do roku 2015 značně zkresluje aktivitu soudců třetího Ústavního soudu, kteří byli v tu dobu ve funkci teprve krátce po svém jmenování. V síťové analýze se tito

²³ Srov. Ibidem, s. 345. NOVOTNÁ, T. Síťová analýza v právu: Síťové metody a jejich využití pro získávání a vyhledávání právních informací. *Revue pro právo a technologie*. 2021, Vol. 12, No. 24, s. 48–50.

²⁴ HARŠTA, J. a kol. *Citační analýza judikatury*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 73.

²⁵ NOVOTNÁ, T. *Síťová analýza v právu: Síťové metody a jejich využití pro získávání a vyhledávání právních informací*, s. 51.

²⁶ Informační síťová analýza byla v této oblasti již využita v monografii HARŠTA, J. a kol. *Citační analýza judikatury*.

²⁷ SMEKAL, H. – ŠIPULOVÁ, K. Empirický právní výzkum. *Jurisprudence*. 2016, No. 6, s. 38.

²⁸ ŠIPULOVÁ, K. *The Czech Constitutional Court*, s. 52–53.

²⁹ Ibidem, s. 53–54.

soudci objevují se slabšími vazbami a není možné o jejich aktivitě prozatím stanovit jasné závěry. Vazbu mezi soudcem Šimíčkem, Šimáčkovou a Janem Filipem vysvětluje autorka pomocí jejich kolegiální známosti na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Dvojice soudců třetího Ústavního soudu Uhlíř a Zemánek se v síťové analýze objevila jako samostatná dvojice. Zde je nutné vzít v potaz, že byli prezidentem Milošem Zemanem jmenováni teprve v roce 2014.

Problematickým aspektem je také samotná celková analýza Ústavního soudu, ze které nelze vyčíst vazby mezi soudci v daném období Ústavního soudu. Ve výstupu celkové síťové analýzy jsou totiž zobrazeni i ti soudci, kteří se na Ústavním soudě ani nemohli potkat (např. z důvodu odlišných funkčních období). Větší datové rozmezí může zkreslit výstup jednotlivých koalic, které se objevily v rámci jedné dekády Ústavního soudu. Považují proto za nutné v síťové analýze disentuujících ústavních soudců rozdělit výstupy na tři dekády a zároveň zobrazit celkovou analýzu všech tří dekád. Právě celková analýza může zobrazit, jak se vazby mezi soudci v daných dekádách liší. V závěru své práce autorka poukazuje na to, že by bylo zajímavé zpracovat síťovou analýzu ústavních soudců dle „ideologie“.

Tento nápad byl zpracován v publikaci *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého ústavního soudu*. Autoři zde namodelovali síťovou analýzu hlasovacích koalic druhého a třetího Ústavního soudu z datasetu nálezů týkajících se sociálních a ekonomických otázek.³⁰ Autoři docházejí k závěru, že se na druhém Ústavním soudě objevila ekonomicky pravice – koalice Dagmar Lastovecké, Ivany Janů, Vladimíra Kůrky a Stanislava Balíka a na straně druhé ekonomicky levicová koalice soudců Pavla Rychetského a Jana Musila, k nimž přiléhají rovněž Vojen Güttler a Eliška Wagnerová a v menší míře i Pavel Holländer a Jiří Nykodým.³¹ Na třetím Ústavním soudě odhalili tři hlasovací koalice. Ekonomicky pravice – Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník a Vojtěch Šimíček, pak středovou koalici – Kateřina Šimáčková, David Uhlíř a Ludvík David a nakonec levicovou koalici ve složení – Pavel Rychetský, Jaroslav Fenyk, Jan Musil a Radovan Suchánek. Z metodologického hlediska je nutné upozornit na několik problematických aspektů. Autoři neupřesňují konkrétní rozhodnutí, ze kterých síťová analýza vznikla. Není tak zcela jasné, dle jakých kritérií se rozhodli považovat daná rozhodnutí za otázky sociální a ekonomické, popřípadě z jak velkého vzorku dat daná analýza vycházela. Otázkou také zůstává, proč nebylo do analýzy zahrnuto i období prvního Ústavního soudu. Autoři také sami upozorňují na to, že jsou v síťové analýze zahrnuti soudci, kteří strávili v daném období Ústavního soudu kratší období. Jejich výskyt v analýze zkresluje celkový výstup aktivity všech soudců.

Pro účely této práce byly vytvořeny čtyři datasety, určující míru uplatněných disentních stanovisek s ostatními soudci. Obdobně jako Chmel³² (2021, s. 169) využívám pojmy první, druhý a třetí Ústavní soud. Každý dataset je specifický pro dané období Ústavního soudu, přičemž čtvrtý dataset obsahuje data všech tří období.³³

³⁰ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 140–146.

³¹ Ibidem.

³² CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*, s. 169.

³³ Období prvního Ústavního soudu bylo vymezeno daty 15. 7. 1993 a 2. 6. 2003 s ohledem na první jmenování soudce Ústavního soudu Miloslava Výborného prezidentem V. Klausem, které se konalo dne 3. 6. 2003. Období druhého Ústavního soudu tedy počíná 3. 6. 2003 a končí 2. 5. 2013 opět s ohledem na první jmenování soudců následujícím prezidentem M. Zemanem, který dne 3. 5. 2013 jmenoval hned 3 soudce – Jaroslava Fenyka, Jana Filipa a Miladu Tomkovou. Období třetího Ústavního soudu počíná 3. 5. 2013 a pro účely této práce končí k 3. 3. 2022, tedy ke dni ukončení sběru podkladů pro třetí dataset.

Pro každé období byla z databáze rozhodnutí Ústavního soudu „NALUS“ vyňata všechna plenární rozhodnutí obsahující alespoň jedno disentní stanovisko. Ze všech rozhodnutí obsahujících odlišná stanoviska se následně vytvářely výše zmíněné datasety. Vzhledem k tomu, že je primárním cílem této práce rozkrýt spolupráci mezi soudci, není podstatné rozlišovat mezi odlišným stanoviskem k výroku a odůvodnění, jelikož předmětem zkoumání je vztah mezi soudci, který vzniká při společném uplatnění disentního stanoviska. Databáze zahrnuje veškerou spolupráci mezi soudci a zároveň obsahuje i míru odlišných stanovisek, které napsal soudce soliterně.

V samotné síťové analýze jsou tato data zobrazena. Velikost uzlu je určena dle počtu podaných disentních stanovisek. U uzlu bude možné sledovat vlastní smyčku (*také self-link* nebo *self-loop*; tj. smyčka u uzlu daného soudce), jejíž tloušťka bude identifikovat počet odlišných stanovisek, který napsal daný soudce soliterně. Síla hrany následně zobrazuje počet společných disentních stanovisek.

Samotné zbarvení uzlů následně vizualizuje skupiny, které byly rozkryty dle algoritmu vycházejícího z výzkumu Blondela a spol.³⁴ Vzhledem k černobílému tisku jsou koalice představeny různými odstíny šedé barvy. Samotné koalice jsou vždy deskriptivně popsány na začátku každé kapitoly. Tento algoritmus rozkrývá rozložení dílčích komunit za pomoci vyhodnocení hustoty vazeb uvnitř celé sítě.³⁵ Algoritmus vyhodnotí pomocí hustoty vazeb, které uzly mají mezi sebou nejsilnější propojení, a zařadí je do společné komunity. Slabší propojení mezi uzly jsou naopak následně vyhodnocena jako nedostatečná pro společnou komunitu. Míra síly propojení mezi uzly vychází z analýzy veškerých vazeb v dvoufázovém iterativním procesu.³⁶

Hustota vazeb bude v tomto případě představovat počet společných disentních stanovisek mezi soudci. V této práci bude pro tyto skupiny využíván pojem „koalice“. Algoritmus odhalující tyto koalice ale nemusí a priori implikovat rigidně koaliční vztah mezi soudci, tj. skupiny nemusí být proti sobě vyhraněné. Jedná se o odhalení takových skupin soudců, kteří v daném období Ústavního soudu spolu spolupracovali nejvíce. Navazující otázkou tedy je, proč algoritmus odhalil právě tyto skupiny soudců a z jakého důvodu mezi nimi tyto vazby shledáváme.

Zároveň nebyli do daných období Ústavního soudu zařazeni všichni soudci, kterým v daném období plynulo funkční období. Tento text pracuje jen s těmi soudci, kteří v daném období strávili majoritní část svého funkčního období. Například soudce Varvařovský byl ve výkonu funkce od března 1994 do března 2004. Vzhledem k tomu, že dle výše uvedeného rozdělení začíná 2. Ústavní soud od 3. 6. 2003, teoreticky by měla síťová analýza zahrnout i soudce Varvařovského v druhém období. Pro účely této práce byla data s podobnými případy zavádějící. Rozdělení soudců, dle výše uvedené logiky, je zobrazeno v tabulce č. 1.

Potenciál naprosto přesného výzkumu je v tomto případě značně znemožněn přístupností dat o samotném hlasování ústavních soudců. Není možné identifikovat situace, kdy soudce hlasoval proti danému rozhodnutí, ale zároveň se rozhodl neuplatnit disentní stanovisko. Dalším problematickým aspektem může být, že SNA nezohledňuje situace, ve kterých se soudci nemohli účastnit plenárního rozhodování (např. z důvodu nemoci).

³⁴ BLONDEL, V. D. et al. Fast unfolding of communities in large networks. *Journal of Statistical Mechanics: Theory and Experiment*. 2008, No. 10.

³⁵ Ibidem, s. 2–3.

³⁶ Více viz BLONDEL, V. D. et al. *Fast unfolding of communities in large networks*.

Pro větší reprezentativnost by bylo možné data dále zpracovávat, využít normalizační nástroje jako jsou indexy, ale pro hlavní účel práce by byla tato možnost nadbytečná.

Zkoumají se tedy ty vztahy, které v rámci odlišných stanovisek mezi soudci vznikly. Žádným dalším způsobem datasety upraveny nebyly. Na těchto datech můžeme následně sledovat, jak velkou mají výpovědní hodnotu v porovnání s existujícími kvantitativními a kvalitativními výzkumy.

Tato metoda limituje práci k zjištění konkrétních vlivů na rozhodování soudců. Tato práce si klade za cíl nad rámec výzkumné otázky také vytvořit odrazový můstek pro další výzkumy Ústavního soudu, týkající se např. možnosti predikce rozhodování soudců, příčin vzniku společných odlišných stanovisek atd.

Tabulka č. 1. Chronologické rozdělení soudců Ústavního soudu. Zdroj: autor.

1. Ústavní soud	Období	2. Ústavní soud	Období	3. Ústavní soud	Období ³⁷
Iva Brožová	1993–1999	Miloslav Výborný	2003–2013	Jaroslav Fenyk	2013–*
Vojtěch Cepl	1993–2003	Pavel Rychetský	2003–2013	Pavel Rychetský	2013–*
Vladimír Čermák	1993–2003	Dagmar Lastovecká	2003–2013	Jan Filip	2013–*
Vojen Güttler	1993–2003	Vojen Güttler	2003–2013	Milada Tomková	2013–*
Miloš Holeček	1993–2003	Jan Musil	2003–2013	Jan Musil	2014–2019
Pavel Holländer	1993–2003	Pavel Holländer	2003–2013	Vladimír Sládeček	2013–*
Vladimír Jurka	1993–2003	Jiří Nykodým	2003–2013	Ludvík David	2013–*
Zdeněk Kessler	1993–2003	Stanislav Balík	2004–2014	Kateřina Šimáčková	2013–2021
Vladimír Klokočka	1993–2003	Michaela Židlická	2004–2014	Radovan Suchánek	2013–*
Vladimír Paul	1993–2003	Vlasta Formánková	2005–2015	Jiří Zemánek	2014–*
Antonín Procházka	1993–2003	Vladimír Kůrka	2005–2015	Vojtěch Šimíček	2014–*
Ivana Janů	1993–2002	Ivana Janů	2004–2014	Tomáš Lichovník	2014–*
Eva Zarembová	1993–2003	Eliška Wagnerová	2002–2012	David Uhlíř	2014–*
Vlastimil Ševčík	1993–2002	František Duchoň	2002–2012	Jaromír Jirsa	2015–*
Pavel Varvařovský	1994–2004	Jiří Mucha	2003–2013	Josef Fiala	2015–*
Jiří Malenovský	2000–2004			Pavel Šámal	2020–*

4. Přehled aktivity soudců v uplatnění odlišného stanoviska

První Ústavní soud se v počtu odlišných stanovisek řadí mezi nejslabší (viz Tabulka č. 2). Z věcného hlediska byl také Ústavní soud v prvním období zatížen daleko nižším počtem případů s méně rozmanitou problematikou.³⁸ Soudkyně Ivana Janů dokonce atmosféru v první dekádě Ústavního soudu označila za pohodovou a přátelskou. Značný nárůst sledujeme v druhém a třetím Ústavním soudě. Třetí Ústavní soud byl z hlediska podaných odlišných stanovisek neaktivnější. V komparaci s evropskými ústavními soudy se dokonce český Ústavní soud zařadil jako neaktivnější, co se užití disentních stanovisek týče.³⁹

³⁷ * indikuje, že je ústavní soudce stále aktivní.

³⁸ KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právníký Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*, s. 105.

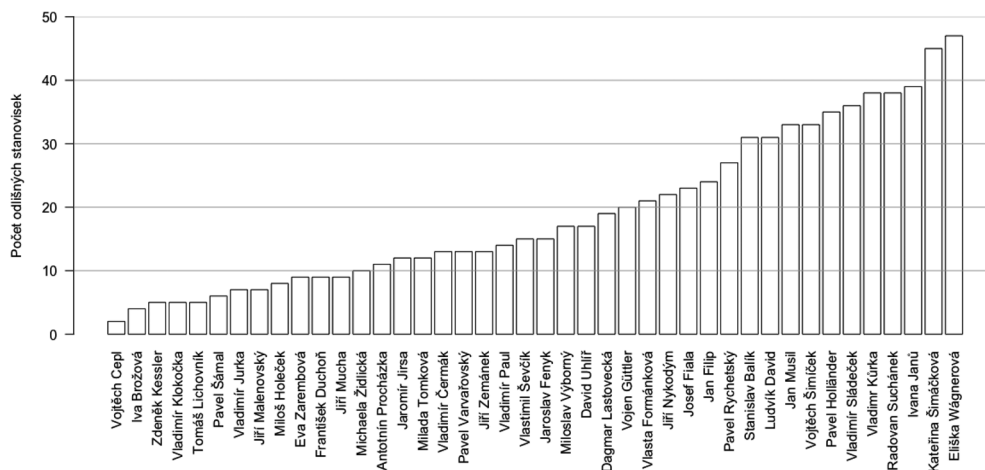
³⁹ PÓCZA, K. (ed.). *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-making in Central and Eastern Europe*.

Z hlediska aktivity jednotlivých ústavních soudců jsou neaktivnější ženy – Eliška Wagne-
rová a těsně za ní soudkyně Kateřina Šimáčková a Ivana Janů (viz graf č. 1). Díky vlastní
smyčce v síťové analýze je pak u Elišky Wagnerové znatelné, že mnohé disenty psala soli-
térně (viz graf. č. 4).

Tabulka č. 2. Počet plenárních rozhodnutí a odlišných stanovisek. Zdroj: autor.

	1. Ústavní soud	2. Ústavní soud	3. Ústavní soud
Plenární rozhodnutí	393	568	428
Odlišná stanoviska	88	246	227

Samotný počet uplatněných odlišných stanovisek je pak nutné vzít v potaz při inter-
pretaci vztahů mezi soudci. V takovém případě hledíme na aktivitu jednotlivých soudců
v porovnání s ostatními soudci v daném období.

Graf č. 1. Odlišná stanoviska soudců ÚS. Zdroj: autor.

Je nutné si položit otázku, zdali se nemůže nějakým způsobem projevit aktivita
soudce v rámci uplatnění odlišných stanovisek v senátu na rozhodovacím procesu v plé-
nu. Brněnští autoři vycházejí z předpokladu, že rozhodování v senátech a v plénu se liší
v tolika ohledech, že by bylo nerozumné pojednávat o nich společně.⁴⁰ Soudci jsou ochotni
věnovat plenárnímu případu více času než případu senátnímu. Zároveň bývají plenární
případy hodnotově více nabitě a publikace odlišného stanoviska může být odrazem silně
pocitovaného niterného vztahu k předmětu rozhodování.⁴¹ Publikaci odlišného stanovis-
ka přitom nelze *a priori* vnímat jako selhání kolegiality. Pro interpretaci vztahů vycháze-
jících ze síťové analýzy bude proto nutné se podívat i na faktory nad rámec kolegiality,
které mohou napomoci interpretovat disentuující koalice.

⁴⁰ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 127.

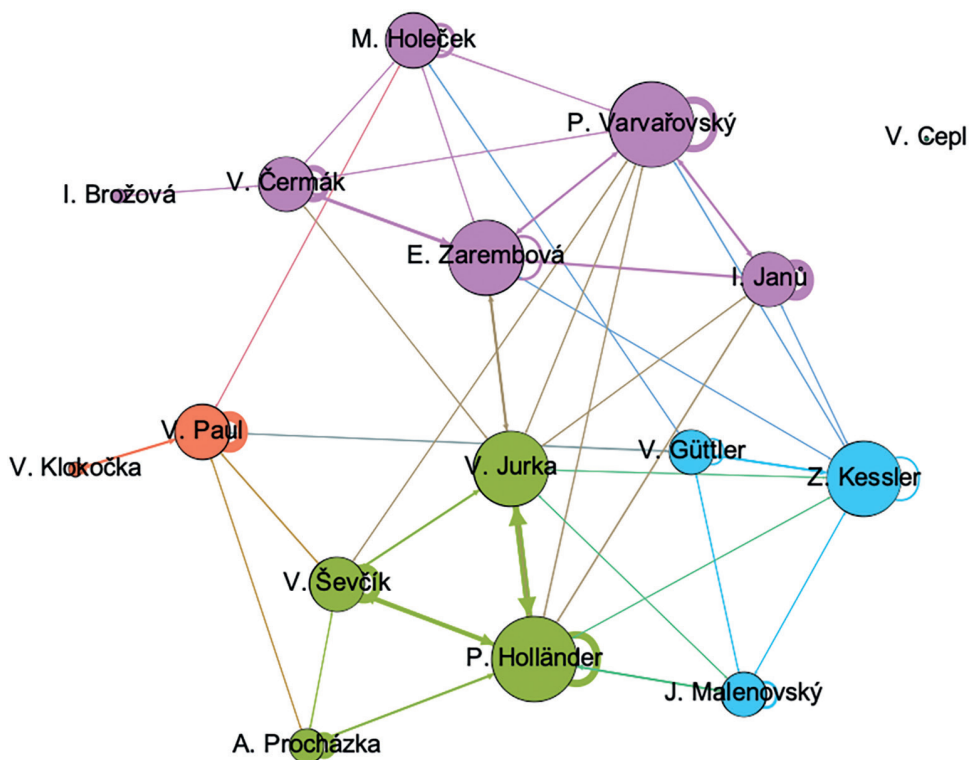
⁴¹ *Ibidem*, s. 140–141.

4.1 Síťová analýza prvního Ústavního soudu

Síťová analýza odhalila čtyři koalice na prvním Ústavním soudu:

- 1) Vladimír Klokočka, Vladimír Paul
- 2) Jiří Malenovský, Zdeněk Kessler, Vojen Güttler
- 3) Pavel Varvařovský, Eva Zarembová, Vladimír Čermák, Miloš Holeček, Ivana Janů, Iva Brožová
- 4) Pavel Holländer, Vladimír Jurka, Vlastimil Ševčík, Antonín Procházka

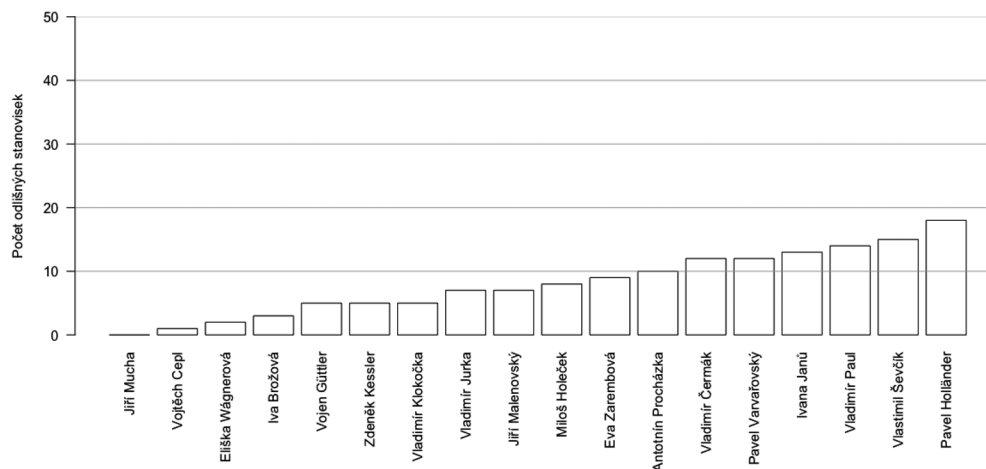
Soliterním disentuujícím soudcem je Vojtěch Cepl, jehož počet podaných disentů je marginální (viz graf č. 1). Nejsilnější vazba se vyskytuje mezi soudcem Vladimírem Jurkou a Pavlem Holländerem a následně mezi soudcem Vlastimilem Ševčíkem a Pavlem Holländerem. Z hlediska aktivity jednotlivých soudců patří tito soudci do neaktivnější špičky prvního Ústavního soudu (viz graf č. 3).

Graf č. 2. Síťová analýza disentuujících soudců 1. Ústavního soudu. Zdroj: autor.

Samotná existence koalic ještě nemusí svědčit o zásadní polarizaci mezi ústavními soudci. Ze síťové analýzy je zřejmé, že vazby mezi soudci nejsou z hlediska síly vazeb zásadně rozdílné, proto je nutné vnímat rozdělení do koalic spíše orientačně, objevují se zde ale určité výjimky.

Výrazným soudcem je Pavel Holländer, označovaný za vůdce názorové většiny na Ústavním soudu.⁴² Na Ústavním soudě strávil 20 let (první a druhý Ústavní soud, delší časové období proto reflektuje také větší míru podaných disentních stanovisek, viz graf č. 1). Antonín Procházka, který je dle síťové analýzy s Holländerem v koalici, o něm řekl následující: „Byl chodící encyklopedií ústavního práva s mimořádnými znalostmi ústavní komparatistiky. Byl podle mého názoru braintrustem našeho kolektivu, proti jeho analýzám se dalo těžko bránit, což u něho někdy vedlo k účelovým manipulacím. Říkám-li účelovým, nemyslím tím odchylky, které by znehodnocovaly projednávaný případ. Pouze jim dával chtěný směr.“⁴³

Graf č. 3. Počet odlišných stanovisek 1. ÚS. Zdroj: autor.

Silnou koalici vytváří trojice Zarembová, Varvařovský a Čermák. Stojí za povšimnutí, že tito soudci společně tvořili IV. senát Ústavního soudu a měli mezi sebou zároveň velmi přátelské a osobní vztahy. Vladimíra Čermáka považuje Eva Zarembová za svého velkého učitele a dodává, že pokud jde o její profesní život, vděčí mu za vše.⁴⁴ Vladimír Čermák o Zarembové vyprávěl: „[...] je snad jediným člověkem, který odpovídá mým představám o osobnosti soudce, a to i po lidské stránce“.⁴⁵ Zajímavé také je, že se soudci Holeček, Brožová, Čermák a Zarembová znali z působení na brněnských soudech.⁴⁶

Soudce Malenovský se v otázce uplatnění odlišných stanovisek jeví jako spíše zdrženlivější. Disenty uplatňuje jen v případech, které považuje za významné.⁴⁷ Specifická vazba mezi Güttlerem a Paulem se dá interpretovat ve více rovinách. Společně s prof. Klokočkou

⁴² KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právníký Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*, s. 78.

⁴³ PROCHÁZKA, A. *V boji za ústavnost: Ze vzpomínek bývalého ústavního soudce*. Brno: CDK, 2008, s. 142.

⁴⁴ KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právníký Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*, s. 210.

⁴⁵ Ibidem, s. 208.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem, s. 144.

sdíleli tito soudci senát na prvním Ústavním soudu. Zároveň se soudci znali přes více než 30 let z působení na Federálním ministerstvu všeobecného strojírenství, kde byl Paul ředitelem odboru.⁴⁸

Porovnáváme-li výstup síťové analýzy s první hypotézou, dojdeme k obdobným obecným závěrům. První Ústavní soud nebyl polarizovaný. Ze síťové analýzy je zřejmé, že soudci prvního Ústavního soudu mezi sebou neměli zásadně polarizované bloky. Naopak je možné říci, že spolupráce mezi soudci byla značně založena na osobních vztazích a samotné osobnosti soudce. Chmel konstatuje, že ke skupině soudců Holeček, Klokočka, Cepl, Brožová, Güttler, Kessler, Malenovský, Janů není možné identifikovat skupinu, která by stála v opozici.⁴⁹ Tuto koalici ale z hlediska disentních stanovisek určit nemůžeme. Soudce Cepl je soliterním aktérem, soudci Klokočka a Brožová mají vazbu jen na jednoho dalšího soudce a zbytek soudců byl zařazen do různých koalic. Byť tedy síťová analýza rozkryla čtyři koalice, není možné říci, že se mezi soudci objevují silnější vazby, které by indikovaly roztržitost. Soudce prvního Ústavního soudu Vladimír Jurka konstatoval, že na prvním Ústavním soudě žádné hlasovací koalice nespatořoval. Dle jeho slov nedocházelo k politikaření ve smyslu „já podpořím tohle, když ty podpoříš tohle“, naopak se jednalo o prostředí se značně přátelskou atmosférou.⁵⁰ Soudce Güttler zase vzpomínal, že byli na prvním Ústavním soudě „všichni ladění na stejnou notu“.⁵¹ Na rozlučce prvního Ústavního soudu však Güttler poznamenal, že doba konsenzu pomine, až přijdou kauzy týkající se sociálních práv.

4.2 Síťová analýza druhého Ústavního soudu

Síťová analýza druhého Ústavního soudu rozkryla čtyři koalice a neobjevil se zde jediný soliterní disentuující soudce. Jmenovitě se jedná o následující koalice ústavních soudců:

- 1) Jan Musil, Pavel Rychetský, Vojen Güttler
- 2) Michaela Židlická, Miloslav Výborný, Ivana Janů
- 3) Pavel Holländer, Vlasta Formánková, Eliška Wagnerová, František Duchoň, Stanislav Balík
- 4) Jiří Nykodým, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Vladimír Kůrka

Silnější vazby se v síťové analýze objevily primárně u dvojic soudců: Holländer–Formánková, Formánková–Wagnerová, Nykodým–Mucha a Nykodým–Lastovecká.

Nepřehlédnutelným prvkem analýzy je vlastní smyčka Elišky Wagnerové, znázorňující její rekordní počet soliterních disentních stanovisek. Výraznou smyčku má i Ivana Janů a Jan Musil.

Ivana Janů je přesvědčená, že pokud soudce nesouhlasí se stanoviskem, měl by vždy argumenty vyjádřit v disentu.⁵² V tomto přesvědčení ji posílila praxe z Mezinárodního

⁴⁸ Ibidem, s. 142–144.

⁴⁹ CHMEL, J. Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?, s. 177.

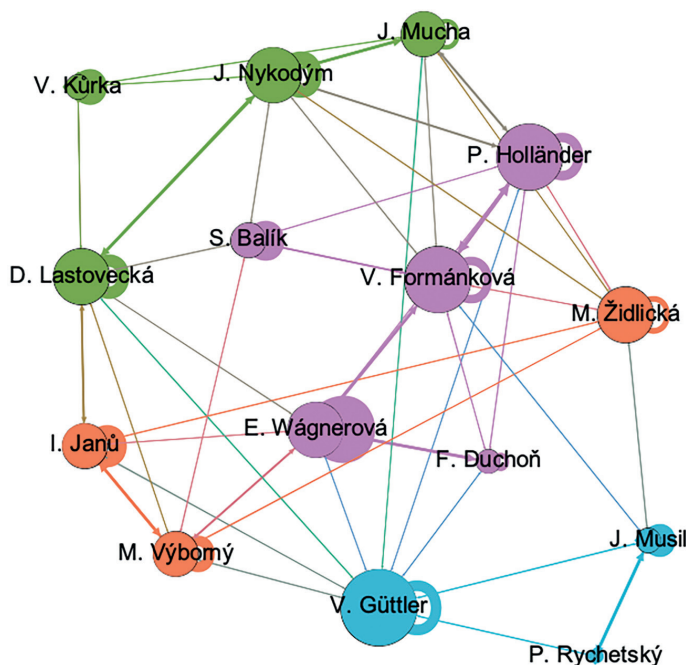
⁵⁰ KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právnícký Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*, s. 112.

⁵¹ Ibidem, s. 70–71.

⁵² Ibidem, s. 103.

trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, kde působila jako soudkyně. Jan Musil má obdobně principiální názor na uplatnění odlišných stanovisek. V rozhovoru uvedl, že je rád, pokud s něčím nesouhlasí, že to může dát veřejně najevo.⁵³ Soudce Musil také uvedl, že když nesouhlasí, zveřejní odlišné stanovisko i za cenu konfliktu s ostatními soudci. Jako jeden z mála také prozradil, že za svoje působení na Ústavním soudě nezveřejnil disent pouze třikrát. Vzhledem k jeho principiálnímu nasazení ale můžeme předpokládat, že se jedná spíše o výjimečně nízký počet.

V porovnání s výstupem brněnských autorů (viz kapitola *Metodologie a data*) zde nevystupují koalice indikující ekonomickou pravici, Dagmar Lastovecká, Ivana Janů, Vladimír Kůrka a Stanislav Balík, a na straně druhé koalice ekonomicky levicovou s Pavlem Rychetským a Janem Musilem, k nimž přiléhají rovněž Vojen Güttler a Eliška Wagnerová a v menší míře i Pavel Holländer a Jiří Nykodým.⁵⁴

Graf č. 4. Síťová analýza disentu soudců 2. Ústavního soudu. Zdroj: autor.

Koalice druhého Ústavního soudu jsou propletenější a až na několik výjimek nejsou mezi soudci výraznější vazby. Soudci Balík, Lastovecká a Janů se dokonce nachází v odlišných koalicích. Předpokládaným důvodem je větší počet odlišných stanovisek, ze kterých síťová analýza v grafu č. 4 vychází. Je nutné vzít také v potaz, že se soudci nerozhodovali jen „ideologicky“ v případech vymezených ekonomických a sociálních případů, ale roli mohly hrát i další faktory, jako je právě kolegiálníta či osobní profil. Někteří ústavní

⁵³ Ibidem, s. 159.

⁵⁴ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 140–146.

soudci se domnívají, že kolegiální vztahy byly na druhém Ústavním soudu negativně poznamenány po některých významných plenárních případech.⁵⁵ Dle soudce Rychetského se jedná o diskusi při rozhodnutí o poplatcích ve veřejném zdravotnictví (Pl. ÚS 1/08 1). Soudkyně Janů se naopak domnívá, že byly vztahy poznamenány primárně rozhodnutím o souladu zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů s ústavním pořádkem České republiky (Pl. ÚS 25/07).

Výrazným soudcem je opět Pavel Holländer. Předseda druhého Ústavního soudu Pavel Rychetský řekl o Holländerovi následující: „*Pavel Holländer se na Ústavním soudě poděpsal nejvíce na strukturované diskuzi [...]. Přitom o svých názorech ostatní moc aktivně nepřesvědčoval. Svůj názor vyjádřil na začátku diskuze a většinou se podle něj pak zkrátka hlasuje.*“⁵⁶

V porovnání s druhou hypotézou je velmi zajímavé rozdělení soudců Rychetský, Musil, Güttler a Duchoň, které Chmel zařazuje do pomyslné opozice k soudcům Výborný, Lastovecká, Formánková, Židlická a Mucha, kteří vykazují vyšší míru shody v hlasování. Právě první koalice byla zachována i v síťové analýze. Nižší shodu u soudců Kůrka a Wagnerová, na kterou upozorňuje Chmel, spatřujeme i v síťové analýze, kde mezi soudci nevznikla ani jedna vazba v rámci odlišných stanovisek. U soudců Výborného, Lastovecké, Formánkové, Židlické a Muchy ale nelze z hlediska disentančních stanovisek říci, že by převažovala silná vazba; naopak byli rozdělení do různých skupin. Obecně lze ale shrnout, že ani na druhém Ústavním soudě není možné identifikovat vzájemně oddělené koalice, které by stály jednoznačně proti sobě.

4.3 Síťová analýza třetího Ústavního soudu

Síťová analýza třetího Ústavního soudu se od předešlých dvou výrazně liší. Opět se zde neobjevuje žádný soliterně disentuující soudce. Vytváří se zde ale dvě silné opoziční koalice, mezi jejichž členy vznikají silné vazby:

- 1) Kateřina Šimáčková, Vojtěch Šimíček, Ludvík David, Jiří Zemánek, Jaromír Jirsa, David Uhlíř, Tomáš Lichovník, Pavel Šámal
- 2) Radovan Suchánek, Vladimír Sládeček, Josef Fiala, Jan Musil, Jan Filip, Jaroslav Fenyk, Pavel Rychetský, Milada Tomková

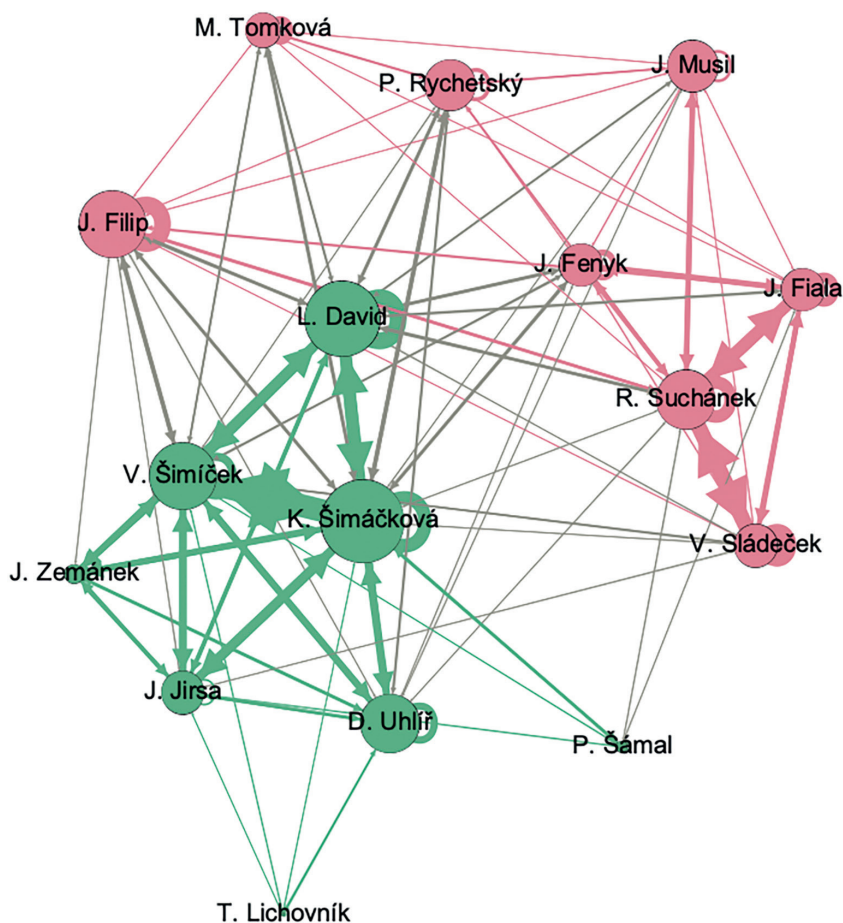
Nepřehlédnutelně výrazné vazby vznikají mezi trojicí David, Šimáčková a Šimíček, na straně druhé jsou zde silné vazby mezi soudci Suchánkem, Sládečkem a Fialou. Někteří autoři poukazují na vznik zásadní polarizace na třetím Ústavním soudě a staví proti sobě soudce Suchánka a Šimáčkovou.⁵⁷

V obou koalicích se objevují soudci ze stejného akademického prostředí. Soudci Šimáčková, Šimíček i David vyučují na právnické fakultě v Brně, zatímco soudci Suchánek a Sládeček vyučují na právnické fakultě v Praze.

⁵⁵ KYSELA, J. – BLAŽKOVÁ, K. – CHMEL, J. a kol. *Právnický Olymp: Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*, s. 105.

⁵⁶ NĚMEČEK, T. *Pavel Rychetský: Diskrétní zóna*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 209–220.

⁵⁷ CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*, s. 180–181. SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 140–146.

Graf č. 5. Síťová analýza disentuujících soudců 3. Ústavního soudu. Zdroj: autor.

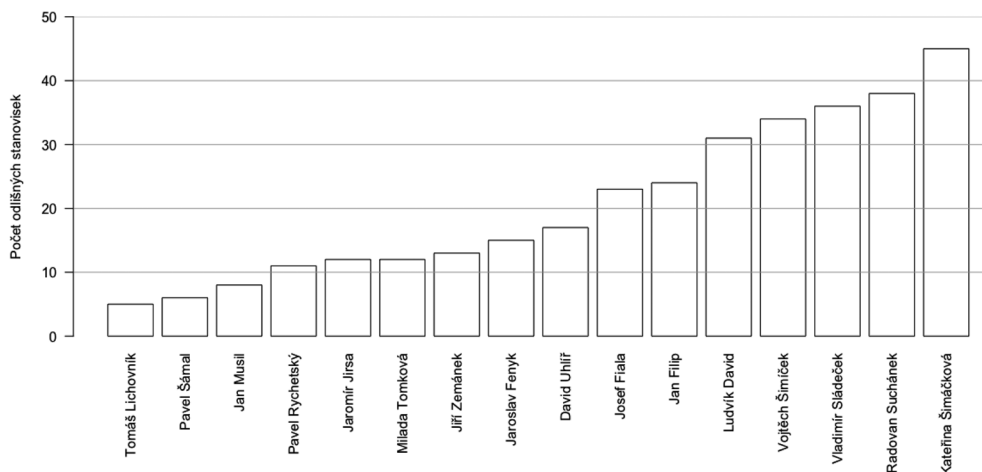
Dle Chmelovy analýzy společných hlasování vykazují soudci Šimáčková a Suchánek nejmenší shodu v hlasování, a to pouze 24 %.⁵⁸ Není proto překvapivé, že jsou tito dva soudci neaktivnější dvojicí z hlediska celkového počtu podaných disentních stanovisek na třetím Ústavním soudě (viz graf č. 6).

Síťová analýza brněnských autorů⁵⁹ rozděluje ústavní soudce ideologicky do tří skupin – ekonomická pravice, levice a střed (viz kapitola *Analýza sociálních sítí v právní vědě*). Takové rozdělení zde ale sledovat nelze. Zcela zásadní rozdíl spočívá ve vazbě mezi soudcem Šimíčkem a soudkyní Šimáčkovou, kteří mají zcela nepochybně absolutně vyčnívající vztah v porovnání se všemi vazbami na třech dekádách fungování Ústavního soudu. V otázkách sociálních a ekonomických rozhodnutí je ale brněňští autoři zařadili do odlišných koalic. Soudce Šimíčka do koalice ekonomicky pravicové společně s Tomášem

⁵⁸ CHMEL, J. *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*, s. 180.

⁵⁹ SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, s. 144.

Lichovníkem a Jaromírem Jirsou, zatímco soudkyni Šimáčkovou zařazují do koalice ekonomického středu společně se soudci Davidem Uhlířem a Ludvíkem Davidem. Dle grafu č. 5 je nejsilnější vazba v trojici Šimíček–David–Šimáčková, přičemž tento trojúhelník je následně rozšířen soudci Jirsou, Zemánkem a Uhlířem. Lze tedy shrnout, že disentní koalice nemůžeme interpretovat ideologickým rozdělením soudců.

Graf č. 6. Počet odlišných stanovisek soudců 3. ÚS. Zdroj: autor.

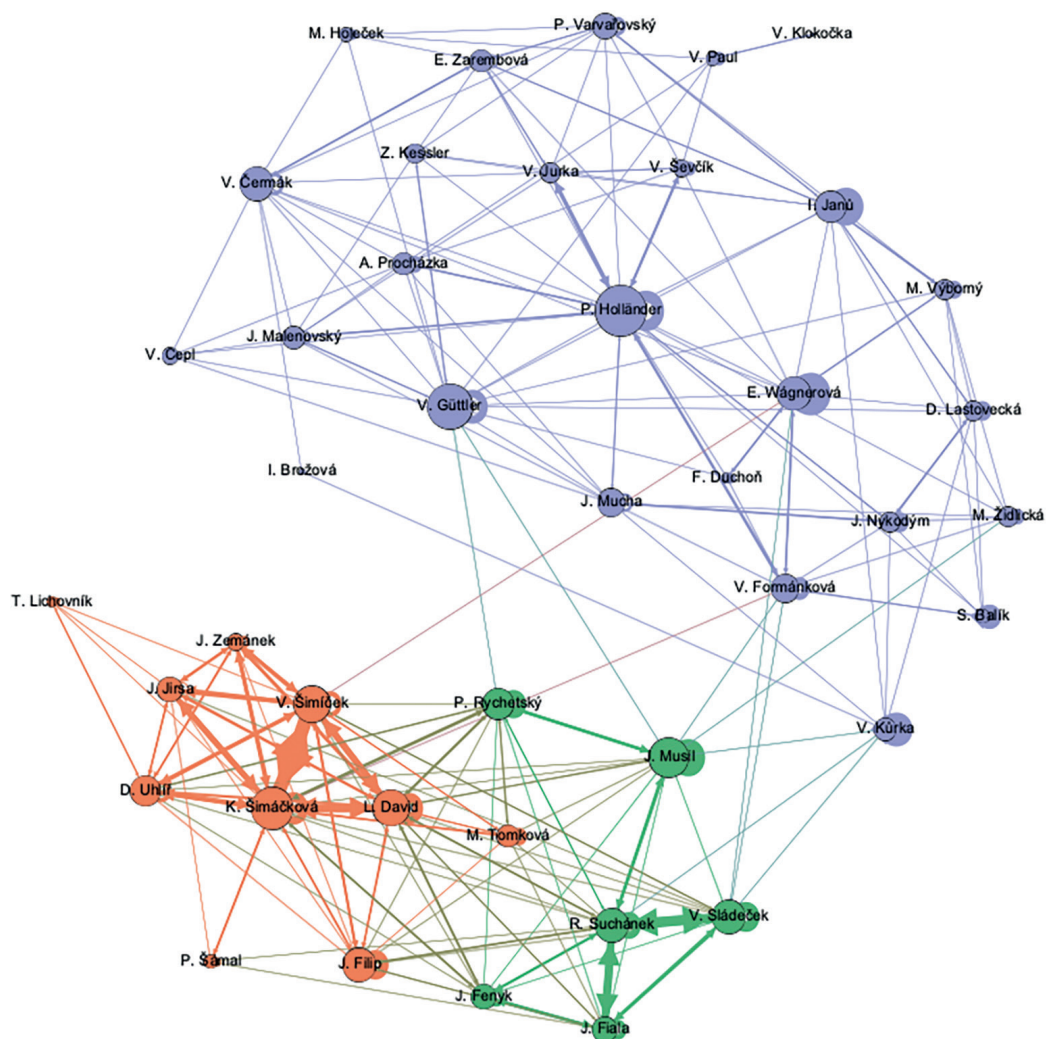
Třetí hypotéza je opět z obecné části naplněna. Síťová analýza odhalila dva odlišné tábory. U soudců Tomkové, Zemánka, Uhlíře, Rychetského ale v disentech nepřetrvává shoda s většinou, naopak jsou jasně zařazeni do konkrétního tábora. U soudců Zemánka a Uhlíře nepřetrvává shoda s většinou jako v hlasovacích koalicích Chmela, ale naopak jsou dost výrazně spjati s trojicí Šimíček, Šimáčková a David. Zatímco soudkyni Tomkovou a soudce Rychetského, kteří jsou dle třetí hypotézy také soudci shodující se s většinou, síťová analýza naopak přiřadila do druhého tábora. U těchto soudců je ale nutné si povšimnout, že mají obdobně silné vazby mířící do opozičního tábora v čele s Šimáčkovou. Jejich zařazení tedy nemusí být jasně vymezené.

4.4 Síťová analýza Ústavního soudu jako celku

Souhrnná síťová analýza rozkryla 3 velké skupiny⁶⁰ soudců, přičemž dvě z nich představují koalice třetího Ústavního soudu.

- 1) Kateřina Šimáčková, Vojtěch Šimíček, Ludvík David, Jaromír Jirsa, David Uhlíř, Jiří Zemánek, Tomáš Lichovník, Jan Filip, Milada Tomková, Pavel Šámal
- 2) Radovan Suchánek, Vladimír Sládeček, Josef Fiala, Jan Musil, Jaroslav Fenýk, Pavel Rychetský

⁶⁰ V této analýze nelze hovořit o koalicích, jelikož se jedná o specifickou síť zahrnující všechny soudce najednou (mnozí se na Ústavním soudě ani fyzicky nemohli setkat).

Graf č. 7. Souhrnná síťová analýza disentuujících Ústavních soudců. Zdroj: autor.

Polarita třetího Ústavního soudu je natolik výrazná, že se projevuje jako samostatný prvek v celkové analýze a vytváří dvě samostatné koalice, přičemž třetí koalice obsahuje soudce prvního a druhého Ústavního soudu.

Celková síťová analýza potvrzuje výraznou polarizaci třetího Ústavního soudu. Primárně jsou soudci třetího Ústavního soudu rozděleni do dvou velkých koalic, kde jsou proti sobě opět v opozici trojice David, Šimíček, Šimáčková a na straně druhé trojice Suchánek, Fiala a Sládeček.

Zajímavý je přesun soudce Filipa a soudkyně Tomkové do opoziční koalice k Šimáčkové a spol. Důvodů, proč algoritmus vyhodnotil tyto soudce rozdílně, může být hned několik. U soudkyně Tomkové se již v předchozí kapitole ukázalo, že její vymezení nebylo úplně jednoznačné. Vzhledem k tomu, že síťová analýza zahrnuje všechny soudce a nepřetržitě období od 15. 7. 1993 do 3. 3. 2022, jsou tak zahrnuty i ty marginálnější případy, které se

díky časovému vymezení neobjeví. Zároveň celková síťová analýza propojuje i soudce mezi různými dekádami Ústavního soudu. Tyto vazby mohou formu koalic značně ovlivnit.

Soudce prvního a druhého Ústavního soudu považuje Blondelův algoritmus za samostatný celek. Za výrazné osobnosti lze v rámci celkové síťové analýzy označit soudce Holländera, Güttlera, Čermáka, Wagnerovou a Janů.

Nutné je také okomentovat zařazení Cepla, který se v první kapitole objevil jako soliterní disentuující soudce. V této analýze má však vazby se soudci Muchou, Holländerem, Güttlerem, Čermákem a Procházkou díky společnému odlišnému stanovisku všech uvedených soudců v Pl. ÚS 14/02 (Přímá úhrada za zdravotní péči), který byl vyhlášen 4. 6. 2003. Tento nález nebyl zařazen do analýzy prvního Ústavního soudu.

Závěr

Tato práce navázala na aktuální výzkum Chmela, který ve své knize *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* rozkryl společné hlasovací koalice soudců Ústavního soudu. Výzkumná otázka zkoumala vztah soudců z perspektivy odlišných stanovisek a byla nadefinována následovně: „*Jak se měnily vazby mezi soudci Ústavního soudu uplatňujícími odlišná stanoviska ve třech obdobích jeho existence?*“ Tato práce představila výstupy síťových analýz rozebírající tyto vazby mezi soudci, přičemž hypotézy koalic soudců převzala právě z výše uvedené práce doktora Chmela.

První Ústavní soud opravdu představuje konsenzuální období, v rámci kterého mezi soudci Ústavního soudu panovaly přátelské a kolegiální vztahy. Koalice, které síťové analýzy rozkryly, mají často původ v osobnosti soudce a přátelských vztazích, které mezi sebou soudci navázali i před svým působením na Ústavním soudu. Mnozí se znali z justice či ze zaměstnání ve veřejné správě. Výraznými osobnostmi z hlediska aktivity v rámci odlišných stanovisek představují Varvařovský, Holländer a Kessler. Síťová analýza rozkryla na prvním Ústavním soudu čtyři koalice a soliterně disentuujícího soudce Vojtěcha Cepla:

- K1: Vladimír Klokočka, Vladimír Paul
- K2: Jiří Malenovský, Zdeněk Kessler, Vojen Güttler
- K3: Pavel Varvařovský, Eva Zarembová, Vladimír Čermák, Miloš Holeček, Ivana Janů, Iva Brožová
- K4: Pavel Holländer, Vladimír Jurka, Vlastimil Ševčík, Antonín Procházka

Druhý Ústavní soud byl v porovnání s prvním Ústavním soudem více rozdělený, v některých případech vznikaly mezi soudci silnější vazby. Kolegiální nálada byla na druhém Ústavním soudu dle některých soudců negativně poznamenána debatami na plenárních rozhodováních, v jejichž důsledku vznikly mezi některými soudci rozepře. I přes to je ale nutné poznamenat, že k zásadní polarizaci nedochází. Výraznou osobností je Pavel Holländer, Vojen Güttler, Eliška Wagnerová a Stanislav Balík. Absolutně nejaktivnějším soliterně disentuujícím soudcem se stala Eliška Wagnerová, která svou aktivitou předčila i soudce na třetím Ústavním soudu. Síťová analýza rozkryla na druhém Ústavním soudu čtyři koalice:

- K1: Jan Musil, Pavel Rychetský, Vojen Güttler
- K2: Michaela Židlická, Miloslav Výborný, Ivana Janů
- K3: Pavel Holländer, Vlasta Formánková, Eliška Wagnerová, František Duchoň, Stanislav Balík
- K4: Jiří Nykodým, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Vladimír Kůrka

V porovnání s předchozími dvěma dekádami Ústavního soudu přinesla analýza třetího Ústavního soudu jasně vymezené koalice. Vazby mezi soudci třetího Ústavního soudu byly výjimečně výrazné u trojice Šimíček, Šimáčková, David a trojice Suchánek, Fiala a Sládeček. Síťová analýza třetího Ústavního soudu vymezila tyto dva tábory:

- K1: Kateřina Šimáčková, Vojtěch Šimíček, Ludvík David, Jiří Zemánek, Jaromír Jírsa, David Uhlíř, Tomáš Lichovník, Pavel Šámal
- K2: Radovan Suchánek, Vladimír Sládeček, Josef Fiala, Jan Musil, Jan Filip, Jaroslav Fenyk, Pavel Rychetský, Milada Tomková

Specifikum třetího ústavního soudu potvrdila analýza v celkové síťové analýze všech tří dekád Ústavního soudu. Analýza odhalila tři skupiny, přičemž první dvě jsou téměř identické s koalicemi třetího Ústavního soudu. Celková síťová analýza potvrdila, že polarizace, kterou na třetím Ústavním soudu sledujeme, je v porovnání s prvními dvěma dekádami vyčnávající.

Nad rámec samotných výstupů se potvrdilo, že při interpretaci vztahů mezi soudci uplatňujícími disentanční stanoviska není možné identifikovat všechny faktory.

RECENZE

Tomášek Michal. Právo na Hedvábné cestě. Praha: Karolinum, 2022, 359 s.

Michal Tomášek, uznávaný právník a sinolog, se problematikou Dálného východu zabývá několik desítek let. Svou mimořádnou erudici zúročil v mnoha knihách a studiích, které vzbudily zaslouženou pozornost odborné a laické veřejnosti. Po dosavadním vrcholu jeho vědecké tvorby, rozsáhlé monografii *Právní systémy Dálného východu* (I. díl, Praha, 2016; II. Díl, Praha, 2019), se do rukou čtenářů dostává další skvělá kniha z jeho pera, *Právo na Hedvábné cestě*, vydaná v renomovaném pražském nakladatelství Karolinum. Jde o velice zajímavou práci nejen svým obsahem, ale i tím, jaké otázky nastoluje.

Kniha sleduje příběh *Hedvábné cesty*, kulturní spojnice mezi Západem a Východem, od jejich počátků ve 2. století před Kristem do konce čínského císařství v roce 1911. Úhel pohledu autora není jen čistě právnícký, ale je daleko širší: kulturologický. To je dáno logikou věci. Hedvábná cesta jako soubor suchozemských a námořních tras spojujících Evropu s Čínou byla prostředkem kulturní výměny mezi těmito vzdálenými regiony. Po staletí po ní proudily komodity i myšlenky: do Číny se dostávalo evropské sklo, drahé kovy, objevy v geometrii a astronomii, křesťanství či právní učení, do Evropy čínské hedvábí, porcelán a vynálezy jako papír, střelný prach, kompas, papírové peníze nebo nudle, postupně i filozofické ideje, bojová umění a tradiční čínská medicína. Právo tedy nebylo jediným artiklem, ve starších dobách navíc vyvolávalo zájem druhé strany spíše výjimečně. To se změnilo až na prahu moderní doby, kdy tradiční čínské právo pro svoji zaostalost bránilo rozvoji obchodu a začalo být pokládáno za jednu z hlavních příčin stagnace a slabosti Číny. Tehdy byl naopak zájem Číňanů o západní právo značný a vyústil v jeho převzetí.

Čínská právní tradice, jak autor dokládá, se v mnoha směrech lišila od evropské tradice římskoprávní. Podobnost existovala prakticky jen v tom, že čínské právo a římské právo bylo recipováno v dalších zemích jejich kulturního okruhu a v jejich rámci každé z nich získalo nadčasový paradigmatický význam, a to bez ohledu na dílčí difference, které přinesl právní vývoj. V porovnání s Evropou byla role práva v Číně zřetelně menší. Život lidí ovládaly v první řadě normy morální, což byl důsledek vlivu konfuciánství. „*Právo bylo v Číně chápáno toliko ve smyslu penálním a právní vztah mohl vzniknout jen za předpokladu, že byla porušena morální norma.*“ (s. 17) Dokonce soudit se o právo bylo podle *Konfuciových* zásad chápáno jako nemorální, protože by to odporovalo přirozenému pořádku věcí. Také strukturální a systémové rozdíly mezi čínským a evropským právem, vyrůstajícím na římskoprávním základě, byly nezanedbatelné. Co do pramenů bylo čínské právo pestřejší: postupně bylo možné se v něm setkat s obyčeji (ve sféře rodinného života), kodexy (v oblasti trestního a správního práva) a precedenty (v trestním řízení). Ve starším evropském právu dominovaly obyčeje, legislativy bylo pomálu, o existenci soudcovského práva můžeme spíše pochybovat (alespoň v nejstarších dobách). Čínská právní doktrína nikdy nedělila právo na soukromé a veřejné, což bylo pro kontinentálně evropské právo vždy typické. Pokud by i někdy Číňané uznávali tento právní dualismus, konfuciánství vyznávající princip hierarchie výše a níže postavených osob by učinilo bezpředmětnou zásadu soukromoprávní rovnosti. Z evropských přístupů vybočuje také podřízení obchodu přísné státní kuratele, čili v podstatě jeho zařazení do sféry veřejnoprávní.

Také ve vzájemném obchodování, majícím počátek v období starověkého Říma a Číny pod mocí dynastie Chan, nebyl vliv práva prvořadý. Více se projevoval význam organizace obchodu, který se uskutečňoval pod dozorem čínských úředníků a pak přes prostředníky, a jeho prolínání s diplomacií. Zatímco Číňany římské právo neovlivnilo, na obchod s hedvábím reagovala římská legislativa proti přepychu. Dočasně posílení role práva v Číně přinášela změna právní ideologie: prosazení legismu zdůrazňujícího disciplinaci právem (tresty) místo morálkou, na níž stavělo konfucianství. Nakonec ale došlo k syntéze obou učením, která nebyla tak protikladná, jak se zpočátku zdálo. Naopak změkčení represivnosti práva přinesla expanze buddhismu v prvních stoletích po Kristu, jehož opěrnými body se staly četné kláštery.

Obchodní styky udržovali s Čínou také Byzantinci, ale ani oni svým právem právo čínské nijak nepoznamenali. Na rozdíl od Byzance zde byla věnována pozornost rozvoji regulací, které bychom označili za veřejnoprávní. Po Hedvábné cestě se do Číny dostávala další učení: nestoriánství, manicheismus a zoroastrismus. Oproti buddhismu byl ale jejich vliv nepatrný. Odlišně tomu mělo být v případě islámu, který ovlivnil čínské právo v manželských, rodinných a dědických záležitostech za časů dynastie Tchang (vládla v letech 618–906), jedné z nejúspěšnějších v čínských dějinách. Rozvíjeno bylo též cizinecké právo pro přistěhovalce, které včetně ostatních cizinců pokládali Číňané tradičně za barbary. Se silou vlivu buddhismu, natož pak konfucianství (respektive neokonfucianství) se však islámský vliv nemohl měřit.

Obchod a kulturní výměna mezi Západem a Východem kvetly i po ovládnutí Číny Mongoly ve 13. století. Ti založili novou dynastii Jüan, která zreformovala čínské právo podle mongolských představ. Zavedeno bylo např. privilegované postavení Mongolů na úkor ostatního obyvatelstva. Za vlády Mongolů „byla obnovena Hedvábná cesta v celistvosti obou tras, pozemní i námořní“ (s. 149) „Období Jüan je považováno za vrchol jejího rozvoje a za zenit Číny jako námořní mocnosti.“ (s. 136) Mírové soužití Západu a Východu (*Pax Mongolica* 1279–1365) rozmachu obchodu a kultury svědčilo. Nešlo přitom jen o obchodní a kulturní vztahy, nýbrž i o eventuální spojení Evropanů a Mongolů v boji proti muslimům. V této době se také Čína otevřela křesťanství, křesťanským misionářům a řeholním řádům zakládajícím kláštery. Církevní právo však zájem Číňanů nevyvolalo.

Nástup dynastie Ming v roce 1368, která nahradila nepopulární mongolské vládce, znamenal prudký návrat ke konfucianským tradicím. To se odrazilo i v právu, které směřovalo k zakonzervování. Obchodní vztahy těžce poškodil iracionální zákaz námořního obchodu v roce 1371, který jen povzbudil nelegální aktivity a pirátství. Postupně se ukazovala slabina čínského sinocentrického despotismu v čele s císařem – Synem Nebes, kterému obyčejně chyběl smysl pro realitu: při hlášení čínské nadřazenosti nad cizinci/„barbary“ zůstal nepovšimnutý civilizační a tedy i mocenský vzestup Západu, který se měl stát pro Čínu co nevidět hrozbou.

Pro éru zámořských objevů a kolonialismu byla příznačná snaha západních států proniknout do Číny a Japonska nejrůznějšími způsoby: od násilných až po nenásilné. Podle autora byli v úsilí dostat se do Číny asi nejúspěšnější Portugalci. Podařilo se jim to brzy, nenásilně a dlouho tam hráli významnou roli. Rusové jako první Evropané navázali s Čínou diplomatické styky na bázi rovnosti. Angličané uspěli díky použití vojenské síly. Do značné míry selhali Španělé, jimž se nevyplatily pokusy o silové řešení a tendence jednat s Čínou jako rovný s rovným. V Japonsku neměli úspěch ani Portugalci, ani Španělé, ale Holanďané, kteří neusilovali o christianizaci, a mnohem později v důsledku vojenského nátlaku Američané. Tomuto tlaku nebyla schopna čelit ani čínská dynastie Ming, ani poslední císařská dynastie v Číně Čching (od roku 1644), původem z Mandžuska. Nepomohly

ani utilitární zákazy šíření křesťanství, nepřiliš důsledně vynucované. Výsledek úspěšné koloniální expanze zachycovaly nerovnoprávné smlouvy vnučené Číně západními státy: nejprve Velkou Británií v roce 1842, posléze i dalšími mocnostmi. Ty těmto státům zajišťovaly sféry vlivu, jejich občanům právo exterritoriality a výsadu konzulární jurisdikce, jakož i další privilegia. Podobných výhod se ještě před koncem 19. století domohlo v Číně i Japonsko. Z Hongkongu a Macaa byly kolonie pod cizí suverenitou, v prvním případě pod britskou, v druhém pod portugalskou.

Na ponížení Západem a ztrátu území zareagovali Číňané snahou o reformy, která ale byla ve srovnání s Japonci rychle modernizujícími svoji zemi jen polovičatá. Reformátory zajímala především technika a technologie „barbarů“, která srazila Čínu na kolena. Právo a politika zůstávaly bohužel dlouho téměř mimo reformní záměry, protože zde byl odpor konzervativců nejsilnější. Moderní ideje svobody a rovnosti, jakož i subjektivních práv a záruk právního státu (např. nezávislost justice) podle nich odporovaly tradičnímu přirozenému pořádku věcí prosazovanému konfucianstvím. Situaci komplikoval odpor lidí proti cizincům a „cizí“ dynastii, který ústil v povstání nespokojených.

Ještě před pádem císařství v roce 1911 došlo k pokusům o novou kodifikaci práva a konstitucionalizaci státu podle zahraničních, nejvíce japonských, respektive německých předloh. Nicméně šlo pouze o první nesmělé kroky, o hledání, při kterém se střetávalo nové se starým. Modernizační trendy jednoznačně sledoval nově založený Nejvyšší soud. Bylo jasné, že modernizace nejenom práva bude hlavním úkolem nastupující republiky.

Celkově lze říci, že *Tomášková* kniha nepochybně překonává dnes už klasickou práci *Vladimíra Liščáka Čína – dobrodružství Hedvábné cesty: po stopách styků Východ – Západ* (Praha: Set out, 2000, 366 s.), která právní problematiku pomíjí. *Tomášek* ve své publikaci významně prolamuje doposud převládající eurocentrické pojetí vývoje lidské společnosti. Ukazuje také svět jako mnohem více propojený, než si většina lidí myslí, a to od dávné minulosti. Čtenář se nutně musí ptát, do jaké míry jsou pravdivé obecně sdílené představy o globalizaci jako moderním fenoménu. Vždyť vznik rozsáhlých říší ve starověku a kulturní výměna mezi Západem a Východem zahrnující i šíření náboženství a různých učení, o níž *Tomášek* tak poutavě píše, globalizaci jednoznačně připomíná. Totéž platí pro kolonialismus v éře novověku a vůbec pro rozpínání západní kultury. Zároveň nám kniha demonstruje, že historický vývoj neprobíhá na pomyslné přímce, že velké civilizace zažívají vzestupy a pády, ale i regenerace. Čína je příkladem takového kulturního cyklu. Je jedinou civilizací starověku, která přežila hluboko do 19. století, respektive v řadě aspektů až do dneška. Kulturně o mnoho předběhla západní svět, aby jím byla v novověku překonána a pokořena, a nyní zažívá nový vzestup, vzbuzující i určité obavy. To, proč byla kdysi Západem předběhnuta, *Tomášek* v knize pojmenovává: nechuť k inovacím, přesvědčení o vlastní dokonalosti a nadřazenosti, přehnaná úcta k tradici a předkům mající kořen v konfucianství, uzavírání se světu, těžkopádný a zkorumpovaný byrokratismus. To jsou důvody strnulosti, která pak nedokázala vzdorovat agresivní expanzi zemí, které vsadily na svobodu, soutěž a inovace, na dravost kapitalismu. Dnes jako by se situace obracela a Čína světu představila projekt Pás a cesta, vlastně Novou Hedvábnou cestu. Spolu s autorem se musíme ptát, do jaké míry lze těmto plánům věřit. Autor je v tomto ohledu opatrně optimistický, ale současně připomíná výrazná čínská kulturní specifika. Myslím, že s tímto závěrem lze souhlasit, i když je evidentní, že pro nejbližší budoucnost se sblížování s Čínou odkládá pro mocenské aspirace Číny a celkově rostoucí napětí mezi Západem a Východem. Recenzenta by zajímal autorův názor, k čemu eventuální prohloubení kulturní výměny s Čínou v budoucnosti povede: zda k větší westernizaci Číny, nebo k orientalizaci Evropy, či ke vzniku jakéhosi kulturního amalgámu? A je toto multikulturní směřování vůbec žádoucí?

Na závěr nelze než konstatovat: výborná kniha, přinášející množství informací s akceptovatelnými závěry, fundovaná, navíc čtivá a v nádherném provedení (s množstvím vyobrazení a map). Recenzent ji může každému vřele doporučit.

Pavel Maršálek*

Gregor Martin. Základy římského práva: Historický úvod, pramene a subjekty. Praha: Leges, 2022, 263 s.

Recenzovaná publikace doc. JUDr. Martina Gregora, Ph.D., nazvaná *Základy římského práva: Historický úvod, pramene a subjekty*, si v úvodu klade za cíl zmapovat úvod do studia římského práva pro potřeby posluchačů právnických fakult. Takovýto cíl obvykle klade na autora dvojí nároky, jelikož samotný text musí obstát nejen po stránce odborné, ale i po stránce didaktické. Hned v úvodu této recenze musím s radostí konstatovat, že autor těmto nárokům, alespoň dle mého soudu, dostal měrou vrchovatou a vytyčený cíl zcela naplnil.

Gregor navazuje na díla učebnicového charakteru svých předchůdců,¹ přičemž se snaží v rámci textu aplikovat i některé poučky známé z moderní didaktiky² a z děl zahraničních autorů. Recenzovaná publikace se snaží vyrovnat se s některými otázkami souvisejícími s dnešním směřováním výuky římského práva, které autor sám předestřel ve své předchozí publikaci.³

Publikace vyniká svou přehledností, bohatým poznámkovým aparátem, ale i přehledným členěním a formální úpravou. Autor vhodně kombinuje výklad s citacemi pramenů, ale i s praktickými příklady a odkazy na dnešní právní úpravu. Čtenářský komfort rovněž zvyšuje oddělení stěžejních informací a informací doplňujících prostřednictvím dvojí velikosti písma. Jako zvláště užitečné se pak jeví seznamy odkazů na doplňující a téma rozvíjející prameny a literaturu, které jsou uvedeny na konci každé podkapitoly. Kniha vychází vstříc svým čtenářům, kterými mají být dle slov autora studenti právnických fakult připravující se na zkoušku z římského práva, jelikož klíčové pojmy a informace, které je nutné si osvojit, jsou zřetelně zvýrazněny pomocí odpovídajících grafických prostředků. V neposlední řadě nelze pominout ani to, že práce je mimořádně čtivá a pro čtenáře, který obor římského práva teprve začíná studovat, srozumitelná a přehledná. Z hlediska formy tak recenzovaná publikace splňuje veškeré požadavky, které moderní didaktika na nově vznikající učební texty klade.

I z obsahového hlediska dle mého názoru kniha splňuje nároky kladené na moderní materiální didaktické prostředky a je na ní dobře znát symbióza dvou autorových rolí, totiž

* Doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D. Katedra teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: marsalep@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5797-4442>.

¹ Jako inspirační zdroj se nabízí například I. díl publikace *Úvod do studia soukromého práva římského* od profesora Josefa Vančury, jehož úvodní části svou strukturou odpovídají dělení, které pro svou publikaci zvolil Martin Gregor, opomenout však nelze ani další významná díla učebnicového charakteru, na které autor ve svém textu řádně odkazuje. Viz: VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I.* Praha: Typus, 1923.

² Viz například PRŮCHA, Jan. *Moderní Pedagogika. 4.*, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2009, s. 276–280.

³ Viz GREGOR, Martin. *Historiografia římského práva na Slovensku: Príbeh štyroch profesorov.* Praha: Leges, 2021.

Gregor jako romanista a *Gregor* jako pedagog. Autor si v rámci výkladu počíná s erudiicí a terminologickou přesností, ale zároveň zvládá některé složitější aspekty římského práva čtenáři-studentovi srozumitelně osvětlit tak, aby si prezentovanou informaci zvládl bez problému osvojit. Za vyzdvihnutí stojí i autorova schopnost demonstrovat čtenáři římskoprávní původ některých právních institutů známých z dnešního běžného života. Ani po obsahové stránce tak dle mého soudu nelze mít k recenzovanému textu zásadnějších námitek.

Aspekty učebnice zmíněné v předchozích odstavcích tak naznačují, že kromě základní funkce informační recenzovaný text plní i funkce transformační, systematizační, integrační, koordinační a částečně i zpevňovací⁴ a z hlediska didaktického se tak jedná o velmi zdařilý materiální didaktický prostředek.

Publikace je členěna na pět základních kapitol, které se dále dělí na větší množství podkapitol. V první kapitole nazvané *Propedeutika římského súkromného práva* autor čtenáři seznamuje se základní periodizací dějin římského práva i s jeho dělením na právo soukromé a právo veřejné. Autor v této kapitole rovněž demonstroe a vyzdvihuje význam římského práva pro právo obecně a snaží se samotný pojem římského práva obecně charakterizovat. V poslední pasáži první kapitoly pak autor čtenářům objasňuje základní dělení římského soukromého práva a seznamuje je s pojmy *ius civile*, *ius gentium*, *ius honorarium* či *ius naturale*.

V navazující kapitole autor logicky rozebírá prameny římského práva soukromého. Zvláštní pozornost je zde věnována Zákonu dvanácti desek a okolnostem jeho vzniku. Jádrem kapitoly však tvoří především výklad o osobnostech římské právní vědy v jednotlivých obdobích. Přehledně pomocí tabulek jsou nastíněny základní rozdíly mezi školami Sabiniánů a Prokuliánů a jejich odlišné názory na některé sporné otázky související s římským právem. Výklad v této části rovněž osvěžují krátké životopisné medailonky nejvýznamnějších římských právníků.

Ve třetí kapitole se autor zabývá subjekty římského práva, a to jak fyzickými osobami, tak osobami právnickými. Ve vztahu k fyzickým osobám se autor zabývá zejména statusovými otázkami a rovněž právními událostmi ovlivňujícími právní subjektivitu fyzické osoby, přičemž zvláštní pozornost je věnována institutu nascitura a rovněž i otázce lidské podoby novorozence. Ve vztahu k právnickým osobám jsou zkoumány především teorie zkoumající jejich podstatu, ale i otázky související s konkrétním pojetím korporace a nadace v římském právu.

V následné kapitole se autor zabývá otázkou způsobilosti k právnímu jednání, respektive otázkou možného omezení této způsobilosti. Autor rozebírá vliv věku a pohlaví na způsobilost k právnímu jednání, věnuje se jednotlivým důvodům, které mohly vést k omezení této způsobilosti a dotýká se i složitých otázek opatrovnictví a poručenství.

V poslední obsahové kapitole pak autor čtenářům zprostředkovává právní postavení otroků v římském právu a přibližuje jim úpravu tohoto právního institutu. Zvláštní pozornost je věnována vzniku a zániku otroctví. Autor dále popisuje postavení otroků jak z hlediska práva, tak v rámci římské rodiny a zároveň sleduje vývoj v této oblasti a postupné zlepšování právního postavení otroků.

⁴ K funkcím učebnice dle D. D. Zujeva viz: ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: Pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014, s. 193.

Jak již vyplynulo z předchozího textu, osobně považuji recenzovanou publikaci za velmi zdařilou, nicméně i zde je možné zmínit několik poznámek, které nemají sloužit jako výtky, ale spíše jako možné náměty a doporučení pro případné další, rozšířené vydání publikace.

První tento námět by se týkal samotného členění publikace, respektive rozsahu obsažené materie. Vzhledem k tomu, že se autor v posledních kapitolách svého díla věnuje otázkám souvisejícím s právním postavením fyzických osob, právní subjektivitou a způsobilostí k právnímu jednání, tak by bylo dle mého soudu vhodné se v textu více věnovat problematice římského rodinného práva a dynamice římské rodiny obecně, ideálně v samostatné obsahové kapitole, a ne pouze v krátkém exkurzu obsaženém mezi stranami 148 a 152. Rozumím tomu, že struktura díla je čistě v gesci autora, nicméně i docent Gregor sám v posledních kapitolách naráží na určité limity zvoleného členění a musí poněkud nekoncepčně na některých místech v posledních kapitolách práce podávat drobné vysvětlivky týkající se právě specifík rodinného práva, která souvisí s právě prezentovaným výkladem. Právě proto se domnívám, že z hlediska studenta, který se studiem římského práva začíná, by bylo přehlednější a čtenářsky přívětivější, kdyby bylo o problematice rodinného práva pojednáno v samostatné kapitole.

Druhý dílčí námět by souvisel s již zmiňovanými seznamy odkazů na doplňující a rozvíjející literaturu. V předchozím textu jsem zmiňoval, že právě tyto poměrně obsáhlé seznamy doplňující bibliografie považuji za zásadní přednost recenzované publikace, nicméně je třeba si položit otázku, zda obdobné nadšení vzbudí i ve čtenářích, kterým je primárně určena, tedy v posluchačích prvních ročníků právnických fakult, či zda pro ně naopak nebudou příliš rozsáhlé a v konečném důsledku i odstrašující od dalšího studia římského práva. Výše zmíněná obava může znít jako absurdní, nicméně i hojné odkazy na bohatou doplňující literaturu můžou u čtenáře, který s předkládanou látkou začíná, vyvolat příliš velké množství stimulů, které v krajním případě mohou vést ke kognitivnímu přetížení.⁵

Tyto dva výše zmíněné náměty však ani v nejmenším nesnižují celkovou hodnotu díla a jde spíše o podněty vycházející z mého subjektivního vnímání práce, které v žádném případě nemají za cíl jakkoliv srážet recenzovanou publikaci.

V závěru recenze je nutné opětovně zmínit, že autorovi se podařilo naplnit cíl, který si stanovil, a vytvořil svěží, srozumitelný a přehledný text, který může dobře sloužit studentům, kteří začínají se studiem římského práva, a to nejen na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, kde autor působí, ale i na jiných vysokých školách právního, ale i neprávního zaměření. Zároveň se však domnívám, že kniha má co nabídnout i těm, kteří už mají se studiem římského práva nějakou zkušenost, ať už prostřednictvím přehledného urovnání již získaných poznatků, seznámení se s úpravou obsaženou v primárních pramenech, které jsou v publikaci hojné citovány, či odkazu na doplňující, v mnohých případech cizojazyčnou literaturu. Nezbyvá tedy než recenzovanou publikaci doporučit všem zájemcům.

Jan Beránek*

⁵ K pojmu kognitivního přetížení viz: SEOK, Soonhwa – MEYEM, Edward L. – DACOSTA, Boaventura. *Handbook of Research on Human Cognition and Assistive Technology: Design, Accessibility and Transdisciplinary Perspectives*. New York: Medical Information Science Reference, 2010, s. 114.

* Mgr. Jan Beránek, Ph.D., vědecký pracovník na katedře právních dějin Univerzity Karlovy. E-mail: 98416841@o365.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1866-9031>.

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

XI. zasedání kolegia pro občanské právo

Dne 14. září 2022 proběhlo na půdě Ústavu státu a práva AV ČR XI. zasedání kolegia pro občanské právo, jehož ústředním tématem byla vnitřní autonomie právnických osob.

Zasedání zahájil *prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš* z Ústavu státu a práva AV ČR přivítáním přítomných a rovnou se ujal přednesení úvodního referátu na téma *Autonomie vůle a právnické osoby. Hlavní východiska*. Druhým vystupujícím byla *prof. JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D.*, z Právnické fakulty Masarykovy univerzity s tématem *Jak změnit „nezměnitelné“? K možnosti pozdějších úprav zakladatelských právních jednání fondací a statutů svěřenských fondů*. Třetí referát přednesl *doc. JUDr. Bohumil Havel, Ph.D.*, z Ústavu státu a práva AV ČR na téma *Sebeomezení hlasovacích práv společníka*. Posledním řečníkem byla *doc. JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.*, z Právnické fakulty Univerzity Karlovy s tématem *Ukončení účasti společníka v s. r. o. Limity úpravy odchylně od zákona*.

Eliáš se v úvodu příspěvku zaměřil na historický vývoj autonomie vůle právnické osoby. Uvedl, že v letech 1948 až 1989 byla úprava právnických osob pojmána jako součást práva správního. To spolu s německým konceptem *Satzungsstrenge* ovlivnilo vnímání české právní vědy i po roce 1989, která považovala většinu zákonných ustanovení upravujících vnitřní poměry právnických osob za kogentní. Platný občanský zákoník se od takového pojetí distancoval a zdůraznil autonomii vůle právnické osoby. *Eliáš* kriticky zhodnotil judikatorní trend, který v poměrech obchodních korporací nahrazuje argument „povahou ustanovení“ uplatňovaný za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964, jenž byl v důvodové zprávě k občanskému zákoníku výslovně odmítnut, argumentem statusové povahy regulace. *Eliáš* se přihlásil k závěrům té části právní vědy, dle níž se množina statusových otázek právnické osoby a množina kogentních ustanovení upravující autonomii vůle právnické osoby protínají, avšak nepřekrývají. V závěru příspěvku *Eliáš* poukázal v kontextu autonomie vůle právnických osob na okolnost, že platný občanský zákoník odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka. *Eliáš* rovněž uvedl a na příkladech vysvětlil, že fyzické a právnické osoby nemají rovné postavení, ba dokonce že rovné postavení nemají ani právnické osoby mezi sebou navzájem a že mezi nimi musíme diferencovat v závislosti na právní formě.

Ronovská ve svém vystoupení uvedla, že česká právní úprava fundačních a trustových struktur v kontextu různých teoretických konceptů a jednotlivých zahraničních právních úprav, jež vytváří její referenční rámec, je úpravou velmi liberální. To se projevuje především v oblasti flexibility jejich podmínek fungování, respektive v možnosti tyto podmínky následně měnit. Česká právní úprava jde svou vlastní cestou a dává zakladatelům fundačních a trustových struktur relativně velkorysý prostor strukturovat je podle vlastního uvážení. Jde především o možnost zajistit, aby byl i po jejich vzniku otevřen prostor pro autonomní tvorbu vůle, ať již vyhrazený zakladateli, orgánu fundace či správci svěřenského fondu.

Ronovská zdůraznila, že možnosti, které tento otevřený koncept nabízí zakladatelům, je však třeba využívat vždy obezřetně, zejména s ohledem na účel, ke kterému má být daná struktura vytvořena, zájem na oddělenosti majetkových sfér, stejně jako její celkové

stabilitě. Pokud má fundace nebo svěřenský fond fungovat jako nástroj pro správu rodinného jmění, je třeba pečlivě vážit možnosti budoucích změn (včetně změny účelu). Jestliže má fundaci/trustová struktura navíc sloužit jako nástroj *asset protection*, tj. ochrany majetku před „vnějšími vlivy“, je třeba v základních dokumentech vymezit zcela transparentně oddělenost majetkových sfér zakladatele, fundace/svěřenského fondu, jakož i beneficentů. Jedině tak lze eliminovat vznášení možných nároků ze strany věřitelů, nepominutelných dědiců, insolvenčních správců atd. Jiné aspekty (včetně daňových) bude třeba brát v úvahu naopak u fundací a trustových struktur zakládaných za účelem podpory veřejného blaha.

Své vystoupení *Ronovská* uzavřela konstatováním, že český občanský zákoník je ohledně možné změny účelu vůči zakladateli velkorysejší, než je v evropském kontextu běžné. U nadací půjde zejména o ustanovení § 317 a násl. o. z., pro změnu účelu nadace pak § 321 a násl. o. z. I když se zřejmě pro nadační fond prosadí aplikace úpravy změn zakladatelské listiny analogicky jako u nadace, *Ronovská* upozornila na významnou blízkost fondů nadačních a svěřenských. U svěřenského fondu, nevyhradí-li zakladatel právo měnit jeho statut sobě či jiné osobě (např. svěřenskému správci, protektorovi apod.), lze měnit podmínky svěřenského fondu pouze postupem podle § 1469 o. z.

Havel ve svém příspěvku podrobněji rozváděl teze, které s *Vlastimilem Piherou* formulovali ve stati *Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy)*,¹ tedy nutnost odlišení veřejného pořádku a statusových otázek. Argumentoval, že statusové otázky je podle občanského zákoníku potřeba vykládat velmi úzce, vlastně jen ve vazbě na *numerus clausus* právnických osob. Z toho dovozoval, že mezi statusové otázky nepatří například právní postavení společníka a typologie jednotlivých obchodních společností. Současně dovodil, že statusové otázky nelze vždy ztotožnit s veřejným pořádkem. Optikou těchto závěrů pak zkoumal, jakou povahu má ustanovení § 171 odst. 2 z. o. k., přičemž nenašel dostatek argumentů, aby bylo možné toto pravidlo chápat jako statusovou otázku, a to zejména proto, že se nedotýká samotné DNA konstrukce společnosti s ručením omezeným coby právnické osoby. Ve skutečnosti se pak podle *Havla* jedná o pravidlo typologické, respektive ochranné vůči společníkovi, nikoliv strukturální. Dovedil proto, že není v rozporu s korporačním právem, pokud by se společník své ochrany podle § 171 odst. 2 z. o. k. vzdal i například ujednáním ve společenské smlouvě nebo v rámci formulace práv spojených s podílem – samozřejmě vždy se toto vzdání musí odehrát v režimu společníkovy autonomie vůle. Obdobně *Havel* nevidí důvody, aby takovéto ujednání bylo *per se* nemravné nebo v rozporu se smyslem a účelem § 171 odst. 2 z. o. k., nicméně vždy bude potřeba zkoumat okolnosti každého případu zvlášť.

Eichlerová svůj referát zahájila roztríděním případů ukončení účasti společníka na dobrovolné – převod podílu, dohoda o ukončení účasti, vystoupení, zrušení účasti společníka soudem – a nedobrovolné – vyloučení společníka společností v případě prodlení s vkladovou nebo příplatkovou povinností a vyloučení soudem v ostatních případech. V návaznosti na to vymezila tři otázky: 1) Lze rozšířit případy vystoupení ve společenské smlouvě nad rámec zákona? 2) Lze vyloučení společníka společností svěřit do působnosti jiného orgánu než valné hromady? 3) Lze případy vyloučení společníka společností rozšířit na rámec zákona?

¹ HAVEL, B. – PIHERA, V. Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 4, s. 319 an.

K otázce rozšíření okruhu případů vystoupení společenskou smlouvou nad rámec zákona uvedla, že dříve se domnívala, že § 202 z. o. k. je kogentní.² Tento názor nyní považuje za nesprávný. Lze-li totiž stejného výsledku jako v případě vystoupení docílit uzavřením dohody o ukončení účasti *ex post*, lze i *ex ante* formulovat důvody, pro které může společník ze společnosti vystoupit, jsou-li dostatečně určité (např. v případě, že společník podíl zdědí). Ochrana společníků je zajištěna tím, že rozšíření případů vystoupení ze společnosti společenskou smlouvou vyžaduje jejich souhlas, ať již podle § 147 z. o. k., nebo podle § 171 odst. 2 z. o. k. Ochrana věřitelů je dostatečně zajištěna testem insolvence, neboť společnost nesmí vyplatit vypořádací podíl, na který společníkovi v důsledku vystoupení vzniklo právo, jestliže by si tím způsobila úpadek.

K otázce svěření vyloučení společníka při prodlení s vkladovou nebo příplatkovou povinností do působnosti jiného orgánu společnosti *Eichlerová* uvedla, že navzdory dikci důvodové zprávy k zákonu č. 33/2020 Sb.³ nepovažuje dané pravidlo za kogentní. Účelem vkladové povinnosti a jejího řádného splnění je zajistit společnosti vlastní zdroje pro naplňování jejího účelu. Bylo by tak hospodárnější a racionálnější, kdyby o vyloučení rozhodovali jednatelé, kteří mají povinnost postupovat při výkonu své funkce s péčí řádného hospodáře, tedy kvalifikovaněji než společníci při rozhodování na valné hromadě. Takové autonomní řešení není v rozporu se smyslem a účelem zákonného pravidla, a proto je přípustné. Podpůrně lze argumentovat i prvorepublikovou úpravou a úpravou vyloučení akcionáře pro prodlení se splněním vkladové povinnosti. Ochrana společníků v takovém případě je dostatečně zajištěna možností napadat rozhodnutí jednatelů postupem podle § 193 z. o. k., tedy obdobně jako v případě, že o věci rozhoduje valná hromada.

Poslední otázku týkající se možnosti rozšíření případů vyloučení společníka nad rámec zákonné úpravy *Eichlerová* označila jako nejtěžší z důvodu absence jakékoliv diskuse. Sama by se nebránila úvahám připustit, že rozšíření případů vyloučení není *per se* zakázané. V případě, že společníci ve společenské smlouvě vymezí některé povinnosti společníka jako jeho podstatné, zcela klíčové pro naplnění účelu, pro který je společnost zakládána, bylo by možné si představit, že s jejich porušením by byla spojena možnost vyloučení přímo společností. Argumentovat lze obdobně jako při rozšíření případů vystoupení společníka ze společnosti. Jestliže je přípustné uzavřít dohodu o ukončení účasti s odkládací podmínkou, může být taková odkládací podmínka vázána na kvalifikované porušení konkrétní povinnosti. Soudy by pak rozhodovaly o vyloučení společníka v ostatních případech, tedy zejména v těch, u kterých společníky předem nenapadlo, že by mohly nastat, a které ohrožují fungování společnosti. Závěrem *Eichlerová* zdůraznila, že si uvědomuje, že závěry k poslední otázce nejsou dostatečně vydiskutované, a proto by měly být podrobeny důkladné rozpravě. Stejně jako *Havel* uvedla, že bude záležet na konkrétních okolnostech případu, zda by rozšíření případů vyloučení společníka společností v konkrétním případě obstálo.

V navazující diskusi byly nejprve diskutovány otázky související s vystoupením *Ronovské* a s účelem nadace a možností změny jeho vymezení. *Ronovská* uvedla, že základním principem nadačního práva je oddělenost majetkových sfér, který chrání majetek nadace

² EICHLEROVÁ, K. In: ČERNÁ, S. – ŠTENGLOVÁ, I. – PELIKÁNOVÁ, I. a kol. *Právo obchodních korporací*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, s. 371.

³ Důvodová zpráva k zák. č. 33/2020 Sb. (Poslanecká sněmovna, sněmovní tisk 207, 8. volební období), s. 155.

pro naplnění daného účelu, což v zásadě musí respektovat i zakladatel nadace. Dále bylo diskutováno, zda může být předmětem daru nadaci bitcoin či jiná kryptoměna, u této otázky bylo uzavřeno, že to souvisí s náklady na správu takového majetku, a tedy se zhodnocením věci správní radou s péčí řádného hospodáře. V návaznosti na to byla otevřena otázka, zda může být vůlí zakladatele modifikována péče řádného hospodáře správce či člena správní rady, např. tak, že jsou připuštěna rizikovější jednání. Na to *Havel* reagoval tím, že nejde o péči řádného hospodáře, ale o vymezení rozsahu správy cizího majetku, s čímž se ztotožnila i *Ronovská*. Problém tohoto řešení však může narážet na skutečnost, že správa cizího majetku je v občanském zákoníku zařazena mezi absolutní majetková práva, což přítomní nepovažují za příliš šťastné legislativní řešení. *Ronovská* se přiklonila k tomu, že je nutné § 978 o. z. teleologicky zredukovat o správu cizího majetku a uzavřít, že správa cizího majetku je zásadně oblihační povahy.

Ve vztahu k vystoupení *Eichlerové* nejprve *Havel* konstatoval, že on se již od prvního vydání komentáře k zákonu o obchodních korporacích vydaného nakladatelstvím C. H. Beck přiklání k závěru, že § 202 z. o. k. je dispozitivní a v tomto závěru jej ve třetím vydání podpořil i *Petr Šuk*; *Havel* podpořil i závěr o tom, že rozšíření případů vyloučení společníka společnosti je možné, jsou-li důvody seznatelné předem. Na to *Havel* navázal otázkou, zda lze vytvořit podíl na dobu určitou, který se uplynutím doby stane bez dalšího uvolněným podílem. *Havel*, *Eichlerová* a doc. JUDr. *Daniel Patěk*, Ph.D., z Právnické fakulty Univerzity Karlovy se shodli, že zákonná úprava nebrání vytvoření takového podílu, k čemuž *Patěk* dodal, že ve své podstatě nejde o nic jiného než o dohodu o ukončení účasti s odloženou účinností. Řečníci se shodli, že v tomto směru jsou závěry *Havlova* vystoupení a vystoupení *Eichlerové* velmi blízké, protože v obou případech jde v podstatě o to, že souhlas je dán *ex ante* a nikoli *ex post*. Je-li dostatečně určité vymezeno, k čemu je souhlas dáván, měl by obstát. *Eliáš* souhlasil s tím, že modifikace ukončení účasti vystoupením společníka či vytvořením podílu na dobu určitou by měla být možná, obával by se však sjednání fixní výše vypořádacího podílu bez ohledu na aktuální majetkové poměry společnosti. Na to *Havel* navázal, že ve vztahu k zaměstnaneckým podílům ve start-upech se přesně toto z daňových důvodů děje, ale ochrana věřitelů je zajištěna testem insolvence. *Eichlerová* uvedla, že daňové důvody mohou být významné ve vztahu k zaměstnancům při vyplacení vypořádacího podílu, nikoli však ve vztahu k jiným společníkům, protože u nich je daňově výhodnější podíl prodat po určité době, kdy je příjem z prodeje osvobozen od daně z příjmu, zatímco vypořádací podíl není osvobozen nikdy. Důvody rozdílného přístupu zákonodárce nejsou na první pohled příliš zřejmé. *Havel* diskusi k limitům ukončení účasti společníka ve společnosti uzavřel tím, že má za to, že předestřené závěry jsou v souladu s přístupem Nejvyššího soudu, který opakovaně deklaroval, že chce zásahy do vztahů mezi společníky minimalizovat. *Eliáš* připomněl, že by se Nejvyšší soud mohl inspirovat tím, jak rozhoduje v církevních věcech, kdy do vztahů mezi členy církví a náboženských společností vůbec nezasahuje.

Ronovská v diskusi nadhodila, zda by nebylo užitečné se podrobněji zabývat vlivem německého práva na českou doktrínu a judikaturu a zhodnocením přínosů a nedostatků takového přístupu ve srovnání s jinými zeměmi, zejména Rakouskem. *Havel* uvedl, že si nemyslí, že české korporační právo je pod silným vlivem německého práva, naše korporační právo je významně liberálnější (viz např. názor Nejvyššího soudu, že je možné omezit právo společníka na informace), a má za to, že se Nejvyšší soud více otevírá. Německý vliv spíše vidí v závazkovém a deliktním právu.

V diskusi zazněly i povzdechy nad nedostatečnými podmínkami akademiků pro vědecké bádání a naplňování jejich role jako opory pro soudy a praxi, nad nedostatečnou kvalitou některých publikací prezentovaných jako monografie a nad nedostatečnou prací nakladatelství, která někdy vydávají publikace bez nezávislé oponentury.

V další diskusi zazněly argumenty na podporu *Havlových* závěrů ohledně možnosti modifikace pravidla uvedeného v § 171 odst. 2 z. o. k. *Patěk* tento závěr podpořil tím, že pokud se ve veřejné obchodní společnosti připouští modifikace jednomyslnosti rozhodování společníků, ze stejných důvodů by měla být připuštěna i ve společnosti s ručením omezeným možnost společníka předem se vzdát práva veta a rozhodování ponechat na kvalifikované většině.

Doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D., z Právnické fakulty Univerzity Karlovy podpořil závěr, že statusové otázky se nemají zaměřovat s veřejným pořádkem.

Eliáš doplnil, že otázky, jestli má někdo právní osobnost, je ženatý, je otcem nebo matkou, jsou všechno statusové věci, které odkazem na veřejný pořádek nelze měnit. Problém vzniká tehdy, pokud je za statusovou otázku považována například působnost valné hromady, protože zde vztah k veřejnému pořádku chybí.

JUDr. Markéta Flanderková, Ph.D., z advokátní kanceláře Císař, Česka, Smutný, s. r. o., uvedla, že problematické vymezení statusových otázek souvisí i se zákonem o zvláštních řízeních soudních, který rovněž pracuje s pojmem statusových otázek, mezi něž soudy dlouhodobě řadí např. i otázku neplatnosti usnesení valné hromady. *Ronovská* doplnila, že soudy, zejména senát 27 Nejvyššího soudu, připouštějí, že pojem statusové otázky v procesním právu je podstatně širší než v hmotném právu.

Diskuse byla uzavřena debatou o potřebě rozlišování účelu a předmětu činnosti s tím, že účel vymezuje cíl existence právnické osoby, zatímco předmět činnosti (podnikání) je prostředkem k naplňování účelu. Otázka účelu podle *Havla* není otázkou statusu, protože v případě obchodních korporací musí být dána možnost jej měnit.

Výše byla zaznamenána většina myšlenek, které během diskuse zazněly.

Kateřina Eichlerová* – Jan Flídr**

* Doc. JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: eichlerk@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6996-5327>.

** Mgr. Jan Flídr, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: flidrj@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1933-6204>.

EU External Sanctions in Legal Theory and Practice

Pavel Svoboda (<https://orcid.org/0000-0001-6180-7818>)

Abstract: This article provides a basic legal summary of the international (external) sanctions adopted by the EU, distinguishing between those that implement UN Security Council sanctions in their unchanged scope (implementing sanctions) and those that either extend the scope of the original sanctions (additional sanctions) or are independent of them (autonomous sanctions). Next, the article looks at the EU legal acts imposing these sanctions: here the main legal issues are those arising from the division of powers between the EU and its Member States, in particular between the EU's exclusive competence in the field of the Common Commercial Policy versus the largely intergovernmental Common Foreign and Security Policy of the EU, controlled by the Council, i. e. by the Member States. The article also examines the implementation of external EU sanctions by EU member states and their judicial review, in particular by the EU Court of Justice. Particular attention is paid both to the human rights aspects of the whole issue and to the legal problems arising from conflicts with other autonomous sanctions systems, in particular US sanctions.

Keywords: EU, international sanctions, restrictive measures, UN sanctions, Common Foreign and Security Policy (CFSP)

Protection of the Right to a Trade Name in the Light of the Article 8 of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property

Helena Pullmannová

Abstract: The article deals with the issue of interpretation of Article 8 of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property, which imposes an obligation on states to protect the rights to trade names in their territory without the necessity of filing or registering these designations, and other matters related to this issue.

In particular, the author seeks to answer the question whether a State already fulfils the above-mentioned international obligation if it grants protection to the rights to trade names of foreign entrepreneurs in its territory on the basis of unfair competition law, or whether it must grant industrial law protection to the rights to trade names of foreign entrepreneurs in its territory.

Keywords: right to a trade name, Article 8 of the Paris Convention, unfair competition, industrial property right, non-discrimination in EU relations

European Arrest Warrant in the Shadow of the Rule of Law Crisis: a House Built on Sand

Zuzana Vikarská (<https://orcid.org/0000-0003-0506-6503>) –

Natálie Dřínovská (<https://orcid.org/0000-0002-5874-0285>)

Abstract: Mutual trust between Member States is one of the fundamental principles of European integration. Over the last two decades, it has served as a cornerstone of cooperation not only in the internal market but also in criminal matters. However, trust between Member States has been in decline in recent years, and the European Arrest Warrant mechanism is a clear example of the problems that such a crisis brings. In its efforts to maintain the principle of mutual trust, the Court of Justice has faced criticism from various actors. The interpretation originating from Luxembourg has been challenged in particular by the German Federal Constitutional Court, which has applied its identity review in European Arrest Warrant cases. In the first part of the text, the authors present the principles of mutual trust and mutual recognition, their background and their subsequent transfer to the field of judicial cooperation in criminal matters. In the second part, they present the legal regulation of the grounds for refusal to surrender a requested person and a reflection on the human rights guarantees that this regulation contains (or rather does not contain). The case law of the Court

of Justice is then analysed in five key judgments and one recent order, focusing on its gradual development. The authors contrast the EU's view of the human rights aspects of the EAW mechanism with that of national courts. They conclude that the EAW needs to be reformed if it is to continue to function and fulfil its purpose.

Keywords: mutual trust, European Arrest Warrant, rule of law crisis, Poland, constitutional identity

Social Network Analysis of Dissenting Constitutional Judges

Gor Vartazaryan (<https://orcid.org/0000-0002-0367-7274>)

Abstract: There are many interactions between judges at the Czech Constitutional Court from which it is possible to observe different dimensions of their relations. Jan Chmel examined coalitions among the constitutional judges in terms of the rate of consensus in voting. Hitherto relations between constitutional judges exercising dissenting opinions remained unexplored. A dissenting opinion can be exercised by a constitutional judge solitarily or jointly with other judges. This paper aims to examine the relationships between the judges of the Constitutional Court exercising dissenting opinions in the three decades of its existence using the method of social network analysis. The existing literature using empirical methods in the field of dissenting opinions has been limited to examining a specific period or cases with an economic or social aspect. A comprehensive analysis covering all three decades of the Constitutional Court fills this gap. The results of this work prove that the third decade of the Constitutional Court represents the most polarized period.

Keywords: dissenting opinion, Constitutional Court, social network analysis, judges, coalition

OBSAH ROČNÍKU 2022

Časopis Právnik získal třetí místo v anketě o Prestižní cenu pro nejlepší právnický časopis 2022. Cenu uděluje společnost Karlovarské právníké dny na základě hlasování odborné veřejnosti.

ÚVODNÍKY

Eugen Ehrlich – zakladatel sociologie práva	393–395
Moderní technologie, člověk a právo	97–98

STATI

BĚLOHLÁVEK, Alexander J.: Charakter rozhodčího nálezů jako listiny, právní důsledky falzifikace rozhodčích nálezů a obrana proti nim	601–622
BLAŽEK, Michal: Kvality pojmu zásada a jejich význam pro (pracovní) právo	654–680
BOHÁČEK, Lukáš: Tři tváře vzájemné důvěry v unijním právu	49–63
BRIM, Luboš: Vědění v občanském právu	937–956
DENEMARK, Jaroslav: Psychologický demokratický deficit Evropské unie a možná role právníků	1063–1083
DIENTSTBIER, Jakub: K otázce mimoprávnosti mimořádného vládnutí	497–527
DIENTSTBIER, Jakub: Stav ústavní nouze	1033–1051
DUFKOVÁ, Barbara: Hledání modelu regionálního soutěžního práva pro Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN)	973–989
FRÖSSEL, Andreas: Autonomie vůle versus veřejné zájmy v občanskoprávním řízení (podnět pro české procesní právo)	791–802
GÁBRIS, Tomáš: Korupcia a (ne)účinnost práva – konflikt normativních systémů?	426–442
GEŠKOVÁ, Katarína: Právna povaha naléhavého právního zájmu	897–923
HANDRLICA, Jakub: Nemesis nových technologií v jaderném právu	99–111
HAVEL, Bohumil – PIHERA, Vlastimil: Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy)	319–331
JAKUBÁČ, Róbert: Verejné knihy v diele Antonína Randu a Konráda Imlinga	1098–1110
KLENKA, Michal: Digitálne dôkazy v medzinárodnom trestnom práve	866–880
KOLLERT, Lukáš: Právo na odpor v kontextu demokratického právního státu	957–972
KUDRNA, Jaroslav – NOVÁČEK, Martin: Virtuální ústní jednání v mezinárodním rozhodčím řízení: Přirozená evoluce, nebo slepá ulička?	126–139
MACHOŇOVÁ SCHELLONGOVÁ, Ivona: Výhrady k mezinárodním smlouvám o lidských právech a praxe České republiky	1–13
MALACHTA, Radovan: Analýza přístupu Francie k polygamnímu manželství jako islámskému institutu rodinného práva	1007–1026
MASLÁK, Marek: Opustenie nehnuteľnosti zameraním sa na nedostatočne identifikovaných vlastníkov	1052–1062

MIHÁLIK, Stanislav: Právnická osoba ako poškodený subjekt v trestnom konaní a jej súhlas poškodeného	260–274
NOVÁK, Jiří: Propuštění na rozcestí	881–896
ONDREJOVÁ, Dana: Podnákladové ceny jako nekalá soutěž?	14–39
ONDŘEJ, Jan: Několik poznámek k vládě práva ve vnitrostátním a v mezinárodním právu (zejména v oblasti mezinárodní bezpečnosti)	833–847
OSINA, Petr: Eugen Ehrlich – zakladatel právní sociologie	411–425
POKORNÝ, Ladislav: Nezávislá kontrola zpravodajských služeb v České republice	193–206
PROCHÁZKOVÁ, Andrea: Ústavní soud ČR mezi právem a politikou	1084–1097
PROVAZNÍK, Patrik: Majetkové vztahy mezi manžely z pohledu kolize právních řádů	207–240
PŘÍBÁŇ, Jiří: Od sociologie práva k ústavnímu pluralismu: Eugen Ehrlich a teorie společenské-ho konstitucionalismu	396–410
PULLMANNOVÁ, Helena: Ochrana práva k obchodnímu jménu ve světle článku 8 Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví	1163–1175
SLEŽKOVÁ, Anna: Právněhistorický význam trestní politiky státu v oblasti chudoby pro zrod moderního systému veřejnoprávní ochrany dětí	241–259
SMRŽ, Ivo – DOLEŽAL, Tomáš: Majetkové výhody a jejich zohlednění při náhradě škody způsobené ublížením na zdraví – compensatio lucri cum damno	623–653
SMRŽ, Ivo – DOLEŽAL, Tomáš: Úvod do problematiky vyrovnání újmy prospěchem (compensatio lucri cum damno)	297–318
SOBEK, Tomáš: Explikativní zdůvodnění lidských práv	713–728
SOUKUPOVÁ, Jana: Virtuální vlastnictví: problémy spojené s přechodem do virtuálního prostředí z pohledu práva a kritika dosavadního přístupu	112–125
STEHLÍKOVÁ, Jana: Jaké ctnosti by měl mít dobrý soudce?	376–387
STREINZ, Rudolf: „Jednotní v rozmanitosti“: požadavky na EU jako právní společenství států	578–588
STUPKA, Václav – PROVAZNÍK, Jan – VOSTOUPAL, Jakub: Elektronické důkazy jako výzva pro trestní proces	332–349
SVOBODA, Pavel: Vnější sankce EU v právní teorii i praxi	1137–1162
ŠTEFKO, Martin: Úvahy nad (ne)fungujícím odškodněním dobrovolných hasičů	40–48
ŠTĚPÁNÍKOVÁ, Markéta – SMEJKALOVÁ, Terezie: Hledání jádra pojmu veřejný pořádek	753–773
TOMÍŠEK, Jan: Souhlasy s cookies a přístupy k ochraně osobních údajů	561–577
TVRDÍKOVÁ, Linda: Intuice v soudním rozhodování	350–375
TVRDÍKOVÁ, Linda: Je otázka paradoxu minimálních rozdílů relevantní pro právo?	528–549
TYMOFEYEVA, Alla: Svoboda projevu právnických osob na internetu z pohledu Evropského soudu pro lidská práva	140–155
URBANOVÁ, Martina – KUBÁTOVÁ, Helena – LAKOMÝ, Martin: Deklarovaná podpora mediace mezi zapsanými mediátory, soudci a advokáty ve světle mediační praxe	848–865
VACULČÍK, Viktor: Medzinárodná delimitácia námorných zón (1969–2009)	990–1006
VALC, Jakub: Právní úprava interrupcí v Polsku a (ne)možnost jejího obcházení cestou potravní turistiky	729–752
VARTAZARYAN, Gor: Síťová analýza disentujících ústavních soudců	1196–1214
VIKARSKÁ, Zuzana – DŘÍNOVSKÁ, Natálie: Evropský zatýkácí rozkaz ve stínu krize právního státu: dům postavený na písku	1176–1195

VOSTOUPAL, Jakub: Lloyd vs. Google aneb spočívá v prostém zásahu do informačního soukromí člověka škodlivý následek a musí být takový zásah vždy škodlivý?	550–560
VRTÍKOVÁ, Karin: Komparácia praktických aspektov právnej ochrany svedka	774–790
ZABLOUDILOVÁ, Kateřina: Uznání a výkon cizích rozhodčích nálezů v českém právním prostředí ve světle novelizované právní úpravy a recentní rozhodovací praxe	275–283

DISKUSE

MÜLLER-GRAFF, Peter-Christian: Rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ve věci PSPP – Poučení pro budoucnost evropského právního společenství	1111–1121
KOVALČÍK, Michal: Implicitní odcházení: znamená rozhodnutí polského ústavního tribunálu aktivaci čl. 50 SEU?	681–686

INFORMACE

PAUKNEROVÁ, Monika: Projekt „Digitální aktiva a soukromé právo“. Mezinárodní organizace UNIDROIT vychází z návrhu České republiky	156–165
---	---------

GLOSÝ

HORÁK, Ondřej: Obyčejové právo v českém právním řádu	443–453
MINAŘÍKOVÁ, Pavlína: Historie veřejných zakázek na území Evropské unie se zaměřením na české země a jejich nejdůležitější mezníky	687–696

PŘÍSPĚVKY K BUDOUCNOSTI OBORU

EICHLEROVÁ, Kateřina: Ústavnost zákonné úpravy diskvalifikace z výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace. Habilitační přednáška	697–703
HANDRLICA, Jakub: Mezinárodní právo správní. Skica právní disciplíny	454–468
SVOBODOVÁ, Magdaléna: Nahrazování směrnic nařízeními v právu Evropské unie. Habilitační přednáška	469–472
SVAČEK, Ondřej: K mezinárodněprávním účinkům porušení vnitrostátních pravidel v oblasti odstoupení od mezinárodních smluv. Habilitační přednáška	64–70

RECENZE

BÁRTA, Jan: Pavlíček Václav – Jirásková Věra a kol. Ústavní právo a státověda. I. díl – Obecná státověda. 3. vydání. 2021	479–481
BÁRTA, Jan – MATEJKA, Ján: Suchoža Jozef. Výber z diela a myšlienok	589–591
BERÁNEK, Jan: Gregor Martin. Základy římského práva: Historický úvod, pramene a subjekty. 2022	1218–1220

BOKOVÁ, Terezie: Wragg Paul. A Free and Regulated Press. Defending Coercive Independent Press Regulation. 2020	821–827
CSUKÁS, Adam: Honč Petr. Spojenci i rivalové. Církev a státy době platnosti solní smlouvy (1630–1782). 2021	592–595
ELIÁŠ, Karel: Bělovský Petr. Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu. 2021	75–80
FLORIAN, Tristan: Kritika lidských práv postavená na vědeckém rasismu. Hanák David. Koncept lidských práv a jeho dopad na výkon práva v demokracii. 2020	168–173
FOREJTOVÁ, Monika: Šišková Naděžda. Lidskoprávní mechanismy na úrovni EU a otázky související. 2021	924–927
JANKUV, Juraj: Ondřej Jan. Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. 2021	704–707
KRÁTKÁ, Tereza: Cunningham Stuart. Sex Work and Human Dignity. Law, Politics and Discourse, 2020	288–291
MARŠÁLEK, Pavel: Tomášek Michal. Právo na Hedvábné cestě. 2022	1215–1218
PÍŠA, Radek: Kokeš Marián. Temná zákoutí legislativního procesu: příprava vládních návrhů zákonů v ČR. 2020	166–167
PRUDOVÍČ, Marek: Vyšný Peter – Puchovský Ján. Právne dejiny Latinskej Ameriky: predkolo-niálne obdobie. 2020	482–486
RONOVSKÁ, Kateřina: Matejka Ján – Bárta Jan – Havel Bohumil – Malíř Jan – Kramář Květo-slav – Hálová Miloslava. Zákon o veřejných výzkumných institucích. Komentář. 2021	388–390
SEDLÁKOVÁ SALIBOVÁ, Kristina: Rozehnalová Naděžda a kol. Nařízení Řím I, Nařízení Řím II. Komentář. 2021	284–288
SYLLOVÁ, Jindřiška: Kudrna Jan. Imunita a neodpovědnost členů parlamentu. 2021	707–709
ŠTEFKO, Martin: Lacko Miloš. Koordinácia systémov sociálneho zabezpečenia v Európskej únii. 2021	1027–1030
VOSINEK, Michal: Cítím, tedy jsem (právník). Recenze knihy Shaw, Julia J. A. Law and the Pas-sions: Why Emotion Matters for Justice. 2021	927–929
VYŠNÝ, Peter: Prudovič Marek. Ústava rímskej republiky. 2021	1125–1128
ŽÁK KRZYŻANKOVÁ, Katarzyna: Brożek Bartosz. Umysł prawniczy. 2018	80–85

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

ČERVINKA, Lukáš Lev: XXXV. výroční zasedání Italské asociace konstitucionalistů	292–294
DIENSTBIER, Jakub: Zpráva z konference Listina základních práv a svobod tehdy a dnes: kon-cepce, pojetí a realizace	86–88
EICHLEROVÁ, Kateřina – FLÍDR, Jan: XI. zasedání kolegia pro občanské právo	1221–1225
ELIÁŠ, Karel – STEINBACH, Václav: X. zasedání kolegia pro občanské právo	183–185
HOLAS, Jan: Zpráva z prvního zasedání skupiny KODEX ČŘS	94
KABÁT, Jan: Zpráva z konference Protistátní trestné činy včera a dnes	174–175
KOTOUS, Jan: Profesor Karel Malý oceněn papežským řádem	186–187
KRAMER, Ernst A.: Latinské právníké výrazy („regulae iuris“, maximy) a aplikace práva	803–810
MELZER, Filip: Justifikace právněmetodologických pravidel v českém právu	811–820
RUDOHRADSKÁ, Simona: Právo – obchod – ekonomika X.	176–177

VANÝSKOVÁ, Zuzana – URBAN, Michal: Zpráva z konference Olomoucké debaty mladých právníků – sekce Právní vzdělávání v kovidové a postkovidové době, Olomouc, 21.–22. října 2021	178–180
VOSINEK, Michal: Zpráva z konference Argumentation 2021	181–183
VOSTRÁ, Lenka: Sjezd českých právníků 2022 – obnovená tradice	1129–1132
ŽÁČKOVÁ, Zdena: Zpráva z konference Emancipace dítěte v postmoderní společnosti. Možnosti a meze právní regulace dětských dluhů v kontextu poznatků společenských věd	88–93

MORS VENIT VELOCITER

Za Františkem Novákem	477–478
Za Peterem Mankowskim	475–477
Zemřel velký komparatista (ohlédnutí za prof. Ulrichem Drobnigem)	473–475

GAUDEAMUS

Jubileum profesora Vojáčka	71–74
Profesor Bejček sedmdesátiletý	1122–1124